

Teza o normalizaciji upotrebe droga - stavovi i prakse hrvatskih studenata

Jezidžić, Antea

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:097812>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

ANTEA JEZIDŽIĆ

**TEZA O NORMALIZACIJI UPOTREBE
DROGA – STAVOVI I PRAKSE HRVATSKIH
STUDENATA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

ANTEA JEZIDŽIĆ

**TEZA O NORMALIZACIJI UPOTREBE
DROGA – STAVOVI I PRAKSE HRVATSKIH
STUDENATA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Nikša Dubreta

Zagreb, 2021.

ZAHVALA

Prije svega, najviše zahvaljujem svom mentoru izv. prof. dr. sc. Nikši Dubreti na predanom i izvrsnom mentoriranju. Veliko hvala i mojoj obitelji te bliskim mi ljudima koji su me podržavali tijekom studija. Također zahvaljujem svim studentima koji su sudjelovali u istraživanju. Potom zahvaljujem samoj sebi na upornosti koju sam imala u najtežim trenucima.

TEZA O NORMALIZACIJI UPOTREBE DROGA – STAVOVI I PRAKSE HRVATSKIH STUDENATA

SAŽETAK

Droge u suvremenom društvu nerijetko istovremeno predstavljaju nešto protiv čega se treba boriti i nešto što treba normalizirati. Droge i njihova uloga u društvu proučava se kroz objašnjenja sociohistorijskog i socijalnog pristupa drogama kao i kroz neke od bitnih socioloških teorija: Beckerova teorija etiketiranja i sekvencijalni model devijantnosti, Youngov socio-farmakološki pristup drogama, pristup drogama teorija delinkventne subkulture, koncept moralne panike i najvažnije, teza o normalizaciji upotrebe droga Parkera, Measham i Aldridge. Osim izvorne teze o normalizaciji, u teorijski dio rada, uključene su i novije studije koje propituju tezu o normalizaciji ovisno o različitim socio-demografskim kontekstima. Za potrebe propitivanja teze o normalizaciji, provedeno je istraživanje na prigodnom uzorku od 343 studenata u Republici Hrvatskoj. U istraživanju korištena je kvantitativna metoda ankete te je instrument prikupljanja podataka bio *online* upitnik. Upitnik je sastavljen tako da se mogu propitati osnovne komponente teze o normalizaciji kroz stavove studenata o upotrebi droga, o korisnicima droga te obrasce konzumacije među studentima. Analiza podataka bazira se najviše na frekvencijama, ali i usporedbi aritmetičkih sredina. Prema rezultatima, ne može se reći da je među hrvatskim studentima došlo do normalizacije upotrebe droga prema postavkama izvorne teze. S druge strane, prisutna je normalozacija upotrebe marihuane. S obzirom na rezultate, potrebno je provesti daljnja istraživanja ove teme u Republici Hrvatskoj, ali i šire.

KLJUČNE RIJEČI: Normalizacija upotrebe droga, droge, sociologija droga, studenti, Republika Hrvatska

THE NORMALIZATION OF DRUG USE THESIS – CROATIAN STUDENTS' ATTITUDES AND PRACTICES

ABSTRACT

Drugs in modern society are often both something to be fought and something to be normalized. Drugs and their role in society are explained through socio-historical and social approaches to drugs as well as through some of the important sociological theories: Becker's labeling theory and sequential model of deviance, Young's socio-pharmacological approach to drugs, drug approach of delinquent subculture theory, moral panics concept and most importantly, a thesis on the normalization of drug use by Parker, Measham, and Aldridge. In addition to the original thesis on normalization, the theoretical part of the paper includes recent studies that question the thesis of normalization depending on different socio-demographic contexts. For the research it was used a quantitative survey method and the data collection instrument was an online questionnaire. The questionnaire is designed so that the basic components of the thesis on normalization can be questioned through students' attitudes about drug use, drug users, and patterns of consumption among students. Data analysis is mostly based on frequencies, but also on the comparison of means. According to the results, it cannot be said that among Croatian students there has been a normalization of drug use according to the original thesis. On the other hand, there is a normalization of marihuana use. Given the results, it is necessary to conduct further research on this topic in the Republic of Croatia.

KEY WORDS: Normalization of drug use, drugs, sociology of drugs, students, Republic of Croatia

SADRŽAJ

UVOD.....	2
1.1. <i>Definiranje droga</i>	3
1.2. <i>Socijalni i sociohistorijski pristup drogama</i>	4
TEORIJSKI DIO	6
2.1. <i>Teorija etiketiranja i sekvencijalni model devijantnosti</i>	6
2.2. <i>Teorija delinkvente subkulture i upotreba droga</i>	9
2.3. <i>Pristup drogama Jocka Younga</i>	12
2.4. <i>Koncept moralne panike i upotreba droga</i>	16
2.5. <i>Teza o normalizaciji upotrebe droga</i>	19
CILJEVI I HIPOTEZE	26
UZORAK I METODOLOGIJA	27
4.1. <i>Metodologija</i>	27
4.2. <i>Uzorak</i>	29
REZULTATI	32
5.1. <i>Informiranost i stavovi studenata o drogama</i>	32
5.2. <i>Dostupnost i isprobavanje droga</i>	43
5.3. <i>Kulturna prilagodba nedopuštenog</i>	46
5.4. <i>Upotreba i buduće intencije</i>	50
5.5. <i>Raspodjela informiranosti prema spolu i mjestu stanovanja</i>	60
5.6. <i>Raspodjela stavova o drogama prema spolu i mjestu stanovanja</i>	61
5.7. <i>Raspodjela stavova o dostupnosti droga prema spolu i mjestu stanovanja</i>	65
5.8. <i>Raspodjela stavova o kulturnoj prilagodbi nedopuštenog prema spolu i mjestu stanovanja</i>	67
5.9. <i>Raspodjela učestalosti konzumacije prema spolu i mjestu stanovanja</i>	71
RASPRAVA	73
<i>Ograničenje istraživanja</i>	75
ZAKLJUČAK	76
POPIS LITERATURE	78
POPIS GRAFIKONA I TABLICA	84

UVOD

Kada se u suvremeno doba govori o drogama, praktički se uvijek radi o negativnom kontekstu – nečem devijantnom, socijalnom nepoželjnom ili opasnom. Često se zaboravlja da su one ipak veliki dio svakodnevice brojnih ljudi. Unatoč medijskim i političkim pokušajima odmicanja ljudi od droga i zastrašivanja mladih i njihovih roditelja, došlo je do normalizacije upotrebe određenih droga. Autori Parker, Aldridge i Measham provode istraživanje u Velikoj Britaniji koje bi potvrdilo ili odbilo njihovu tezu o normalizaciji devedesetih godina prošloga stoljeća. U međuvremenu provedena su istraživanja i u drugim dijelovima svijeta, prema kojima je, ovisno o kulturi, došlo do određenog stupnja normalizacije upotrebe lakih droga, prije svega marihuane. Ovaj diplomski rad temelji se na propitivanju teze o normalizaciji među studentima u Republici Hrvatskoj.

Teorijski dio ovog rada, osim na istraživanju britanskih autora Measham, Parker i Aldridge i ostalih studija, najviše se oslanja na djela Winifreda Rosena i Andrewa Weila: *From Chocolate to Morphine: Everything You Need to Know About Mind-Altering Drugs* te djelo profesora Nikše Dubrete: *Društvo i odnos prema drogama*. U teorijskom dijelu rada razrađene su teorija etiketiranja i sekvencijalni model devijantnosti Howarda Beckera, teorija delinkventne subkulture i njihov odnos s drogama, koncept moralne panike, teorijski pristup drogama Jocka Younga te konačno teza o normalizaciji.

Istraživački dio rada detaljno razrađuje glavni cilj rada, tj. je li došlo i u kojoj mjeri do normalizacije upotrebe droga među hrvatskim studentima.

Kako bi se uopće moglo govoriti o normalizaciji upotrebe droga, vrlo je bitno jasno definirati droge i njihovu upotrebu. U prvom potpoglavlju uvoda prikazane su neke od službenih definicija droga, a u drugom se potpoglavlju objašnjavaju socijalni i sociohistorijski pristup definiranja droga i njihove upotrebe.

1.1. Definiranje droga

Shaferova komisija, tj. National Commission on Marijuana and Drug Abuse, droge definira kao „svaku supstanciju koja može modificirati funkcije i individualno ponašanje uzrokujući funkcionalne ili patološke promjene središnjeg živčanog sustava“ (Lalić i Nazor, 1997:21 u Dubreta, 2005:12). Možda najsveobuhvatnija definicija droga koja je dostupna širokim masama je upravo ona Konvencije Ujedinjenih naroda o psihotropnim supstancijama iz Beča, 1971. Ona govori kako su droge materije ili supstance koje imaju sljedeća obilježja: imaju psihoaktivni efekt (smanjuju bol, umor, energiju, mogu uzrokovati halucinacije, utjecati na mišljenje, ponašanje ili raspoloženje); imaju svojstvo da prilikom duge konzumacije uzrokuju ovisnost; mogu stvarati zdravstvene i socijalne probleme (Kušević, 1987; Ujedinjeni narodi, 1971; Dubreta, 2005).

Kada je riječ o podjeli droga postoji podjela prema kriteriju legalnosti (Sakoman, 2001) koji je prije svega odgovoran za stereotipiziranje i ne-normalizacije droga. Legalne su droge proglašene društveno prihvatljivima dok su ilegalne društveno neprihvatljivima. Bez obzira na njihov sastav, utjecaj ili mogućnost stvaranja ovisnosti, legalne droge su nešto društveno prihvatljivo, ako ne i poticano, primjerice reklame za alkohola pića.

Droge se također dijele na lake i teške (Kušević, 1987; Lalić i Nazor, 1997). Lake imaju slabiji učinak i u većini slučajeva ne izazivaju ovisnost. Upravo se u toj definiciji može vidjeti socijalna umjetna definicija o kojoj su govorili Becker i Goode. Kušević navodi da je ta podjela problematična jer varira i podrazumijeva različite supstance pa dolazi do nesporazuma (Kušević, 1987). Lalić i Nazor preuzimaju podjelu WHO-a koja razlikuje sljedeće supstance prema utjecaju na korisnika: a) depresori – opijum, derivati opijuma; b) stimulansi – kokain, amfetamini; c) halucinogeni – LSD, marihuana, „magične“ gljive (Lalić i Nazor, 1997).

1.2. Socijalni i sociohistorijski pristup drogama

Ako prilikom definiranja droga i njihove upotrebe govorimo kroz sociohistorijski pristup autora Winifreda Rosena i Andrewa Weila (1993.), onda možemo govoriti o nekoliko različitih razloga zašto ljudi koriste droge. Iako autori definiraju droge kao negativnu oznaku za supstancije, oni smatraju da svojstva ovise uglavnom o vrsti odnosa prema njihovoj upotrebi u nekoj kulturi te navode razne svrhe upotrebe droga kroz povijest. Prvo, za religijske svrhe, to je primjerice uzimanje psihodeličnih biljaka u ritualne svrhe u Južnoj Americi ili konzumacija crnog vina u kršćanstvu. Drugo, za istraživanje i otkrivanje sebe, brojni znanstvenici, filozofi ili umjetnici su pomoću različitih droga došli do bitnih spoznaja (Rosen i Weil, 1993) npr. Aldous Huxley, Sigmund Freud, William James, John Lilly i ostali. Potom, za liječenje određenih bolesti, npr. LSD (Lysergic acid diethylamide) je 1938. godine Albert Hofmann otkrio u Sandozovom laboratoriju te se idućih dvadesetak godina kasnije prodaje kao lijek LSD-25 (Dyck, 2005; Dubreta, 2005). Nadalje, za promjenu raspoloženja, ubijanja dosade, olakšanje i poboljšanje socijalnih sposobnosti, kreativnosti ili za osnaženje iskustva i ugone (Rosen i Weil, 1993). Droge se također koriste u svrhu pobune, posebice one kod mladih koja je usmjerena prema roditeljskoj kulturi (Rosen i Weil, 1993).

Sve definicije navedene u prvom dijelu oslanjaju se na farmakološka i prirodna obilježja supstancija pa se tako droge mogu definirati kao „sve kemijske supstance koje djeluju na živuću protoplazmu“ (Goode, 1972). Takva je definicija previše općenita i zaboravljena je kulturna i socijalna determiniranost tj. činjenica da su droge socijalno arbitrirane (Durbeta, 2005).

Prvi sociolozi koji su se počeli baviti društvenim pitanjem o drogama američki su sociolozi Erich Goode i Howard Becker. Goode ispravlja farmakološke definicije te na droge gleda kao na nešto što su utjecajni članovi društva proglasili drogama. „Društvo definira što droga jest i na taj način društvena definicija droge oblikuje naše stavove u odnosu na skupinu supstancija koje su tako opisane.“ (Goode, 1972:22 prema Dubreta, 2005:12) Na tu se definiciju nadovezuje Becker te proces definiranja supstancija kao droge opisuje u dva koraka. Prvi korak odnosi se na uobičajene kombinacije socijalnog definiranja (Dubreta, 2005). Drugi korak, koji je ključan, podrazumijeva da onaj tko je obavio definiranje, ima pravo poduzeti inicijativu da bi odredio koje su pojedinačni načini upotrebe, korisnika i supstancije neodgovarajući ili nepoželjni. Osim

što se veći dio procesa definiranja odvija neformalno, država i njezina moć imaju presudnu ulogu u procesu definiranja neke supstance drogom, lijekom ili narkotikom. To zapravo označava kako farmakologija nije jedina važna argumentacija, nego je vrlo bitna kombinacija znanosti i morala (Becker, 2001 prema Dubreta, 2005). Nakon što su završila oba koraka, slijedi oblikovanje stavova o drogama, društvena definicija droga oblikuje te stavove prema njihovoj definiranosti u društvu (Goode, 1972).

TEORIJSKI DIO

2.1. Teorija etiketiranja i sekvencijalni model devijantnosti

Za razumijevanje sociologije upotrebe droga nezaobilazno je objasniti jednu od najvažnijih teorija iz sociologije devijantnosti – teoriju etiketiranja američkog sociologa Howarda S. Beckera koju iznosi u istraživanju *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance* iz 1963. godine.

Jedan od najvažnijih utjecaja na nastajanje Beckerove studije je simbolički interakcionizam Geoga Herberta Meada, čiji su najveći utjecaji američki pragmatizam i socijalni biheviorizam. Američki pragmatizam na Meada utječe najviše odbacivanjem predodžbe o stvarnosti kao nečem izvanjskom, neovisnom o djelovanju aktera. Naglašava se uloga svijesti aktera koja mu pomaže u aktivnoj interpretaciji socijalnog svijeta mišljenjem. Socijalni biheviorizam, s druge strane, temelji se na unutarnjim i duhovnim procesima aktera koji mu omogućuju shvaćanje svijesti na temelju interakcije s drugima (Ritzer, 1997). Samointerpretacija i društveno djelovanje uvelike utječu na stvaranje identiteta kroz procese odnosa između *ja* i *mene*. *Ja* označava reakciju aktera na stavove drugih, tj. odgovor pojedinca, dok *mene* označava organizirani skup stavova drugih, tj. sposobnost aktera da vidi sebe kako ju vide drugi (Mead, 1934/2003). Sljedeći utjecaj na nastajanje Beckerove studije su pojmovi iz radova Franka Tannenbauma i Edwina Lemerta. Tannenbaumov pojam *tagging* označava pojam koji se dodjeljuje onom koga se označi kao devijanta te ga se dodatno gura prema nonkonformizmu i nekonvencionalnosti (Dubreta, 2005). Lemert je postavio temelje interakcionističkog pristupa devijantnosti ponajviše svojim konceptima primarne i sekundarne devijantnosti. Primarna devijantnost označava čin kojim akter dobiva oznaku devijanta od ostalih pripadnika društva, drugim riječima, ona je potrebna kako bi došlo do *tagginga*. Sekundarna devijantnost je faza u kojoj devijant razvija svoj devijantni identitet i sebe počinje promatrati kao devijanta (Lemert, 1951).

Teorija etiketiranja oslanja se na sljedeće pretpostavke: prvo, devijantno ponašanje nije samo kršenje normi, nego svako ponašanje koje je društvo označilo kao devijantno i drugo, etiketiranje proizvodi i pojačava devijantnost (Abercrombie et al., 2006/2008). To znači da

„društvene grupe stvaraju devijantnost proizvodnjom pravila čije kršenje čini devijaciju, primjenjujući ta pravila na pojedine ljude etiketirajući ih kao *oustidere*. S ove točke gledišta, devijacija nije kvaliteta čina pojedine osobe, već prije posljedica primjene pravila i sankcija na prekršitelja. Devijant je onaj na kome je ta etiketa uspješno primijenjena; devijantno ponašanje je ponašanje koje ljudi takvim označe“ (Becker, 1963:9 prema Dubreta 2005:51/52). Ovime se, prije svega, naglašava da je devijantnost socijalni proces koji nastaje upravo u interakciji između prekršitelja i onih koji na taj prekršaj odgovaraju, ona nije obilježje koje definira određeno ponašanje, nego samo reakciju društva na određeno ponašanje (Becker, 1963).

Teorija etiketiranja onda je s upotrebom droga povezana na način da će korisnici određenih droga biti proglašeni devijantima. Društvo definira korištenje droga kao devijantan čin koji se ne slaže s njihovim pravilima, stoga korištenje droga samo po sebi nije devijantno, nego je ono takvim postalo kada je društvo tako označilo. Sljedeći problem etiketiranja upotrebe droga kao devijantan čin je određenje koja će supstanca dovesti korisnika u svijet devijantnosti, a koja neće. Društvo neke droge neće toliko etiketirati kao nepoželjne, dok neke druge hoće; primjerice, pušenje duhanskih proizvoda ne smatra se toliko devijantnim činom kao pušenje marihuane. Tako će osoba koja puši marihuanu biti prozvana devijantom, a osoba koja puši duhanske proizvode neće. Takav je pogled američki sociolog Jock Young nazvao *dvostrukim licem društva*, što će biti detaljnije opisano u trećem potpoglavlju.

Osim problema u određenju devijantnosti određenih droga, teorija etiketiranja otvara i problem nastanka devijantnog ponašanja. Klasični pristup devijantnosti odvija se u obliku simultanog modela te on ne može poslužiti prilikom određenja motivacija za devijantno ponašanje. Simultani model devijantnosti pretpostavlja da prije samog devijantnog ponašanja dolazi motivacija za kršenjem normi. Postoji veći broj faktora koji simultano utječu na devijantno ponašanje (primjerice: inteligencija, obiteljska situacija, uvjeti života). Dakle, simultani model devijantnosti upotrebu droge proučava na sljedeći način: osoba će konzumirati određenu drogu isključivo kako bi prekršila norme društva, a na njezinu odluku kršenja normi utječe nekoliko faktora istovremeno. Becker navodi kako nije nužno da motivacija za devijantno ponašanje prethodi devijantnom činu, nego da se ono postepeno razvija u nečijem djelovanju (Dubreta, 2005). Takav se način određivanja devijantnosti naziva sekvencijalnim modelom devijantnosti. Prema tom modelu devijantnosti, osoba neće početi konzumirati droge samo zato

da bi prekršila norme, vjerojatno prilikom samog čina konzumacije niti ne razmišlja o kršenju normi, nego o brojnim drugim fazama kroz koje prolazi prilikom konzumacije.

Objašnjenje sekvencijalnog modela Becker navodi na primjeru upotrebe marihuane u članku *Becoming a Marijuana User* (1953). Kako bi se došlo do takozvane karijere korisnika marihuane, tj. osobe koja upotrebljava marihuanu iz užitka. Becker odbacuje teorije zasnovane na idejama o postojanju crta ličnosti kod korisnika marihuane. Također odbacuje i psihološke teorije jer one ne mogu objasniti promjenjivost ponašanja pojedinca, tj. ne mogu objasniti zašto isti pojedinac koji nije htio pušiti marihuanu, kasnije biva voljnim za konzumaciju. Sljedećim fazama Becker objašnjava kako pušenje marihuane nije rezultat same činjenice da je (u većini država) marihuana ilegalna. Prva faza postanka korisnikom marihuane povezana je s učenjem tehnike. Kada pojedinac uči od iskusnijih korisnika, on uči određene tehnike uvlačenja dima bez kojih je teško osjetiti neki užitak. Ako ne osjeti užitak, male su šanse da će nastaviti pušiti marihuanu iz užitka. Sljedeća faza povezana je učenjem uočavanja učinka. Stanje *napušenosti* sačinjeno je od dvaju elemenata – prisutnost simptoma *napušenosti* te prepoznavanje i povezivanje tih simptoma s pušenjem marihuane. Ako osoba ne uspije povezati stanje *napušenosti* s marihuanom, male su šanse da će nastaviti pušiti marihuanu iz užitka. Treća je faza učenje uživanja u učincima, kada je osoba svjesna da je razvila stanje *napušenosti*, ono joj treba davati pozitivne i ugodne dojmove. Uglavnom je prvo iskustvo neugodno, ali korisnik marihuane naučio je redefinirati dojam ugone. Ako do toga ne dođe, osoba neće konzumirati marihuanu iz ugone (Becker, 1953). Tako je motivacija za konzumiranjem marihuane proizvedena kroz vrijeme konzumacije, tj. „(...) umjesto da devijantni motivi vode u devijantno ponašanje, zapravo je obrnuto – devijantno ponašanje vremenom proizvodi i devijantnu motivaciju“ (Becker, 1963:42).

2.2. Teorija delinkvente subkulture i upotreba droga

Određenje subkulture u sociologiji se dugo vremena problematizira pa je gotovo nemoguće i nepotrebno govoriti o općeprihvaćenom konsenzusu oko samoga pojma subkulture (Perasović, 2001). Primjerice, Sarah Thornton određuje subkulture kao grupe ljudi koji međusobno dijele neku zajedničku odrednicu (problem, interes, djelovanje i sl.) po čemu se razlikuju od ostalih pripadnika društva iako se takvo određenje odnosi na mnoge druge društvene grupe (Thornton, 1997). Osnovne odrednice subkulture trebaju se tražiti u razlici između pojedine društvene grupe i šireg društva ili šire kulture. Cilj istraživanja subkultura je objasniti značenje koje određeni pojam dobiva u konkretnoj upotrebi ovisno o grupama i aktivnostima, tj. subkulturi (Thornton, 1997).

Subkulture se nerijetko povezuju s upotrebom droga, što je uvelike povezano s podjelom subkultura američkih sociologa Richarda Clowarda i Lyoda Ohlina. Njihova podjela subkultura temelji se na Mertonovom pristupu dostupnosti nelegitimnih sredstava i ciljeva¹ te razlikuju dva tipa delinkventnih subkultura prema dostupnosti nelegitimnih sredstava. *Konfliktna subkultura* – umjesto nedostižne karijere i novca članovi postaju *ulični ratnici*, bitan je i problem reputacije i statusa u suprotstavljenim subkulturnim grupama. *Subkultura povlačenja* – nemaju ni pristup ilegitimnim sredstvima i inhibirani su na tučnjavu pa se često okreću drogi i povlače od društva (Cloward i Ohlin, 1960 prema Perasović, 2001). Za subkulturu povlačenja vrlo je bitno što se ona često povezuje s uporabom droge pa se na njih onda proučava kao na dupli neuspjeh. Subkultura povlačenja na samu sebe gleda kao užu skupinu korisnika droga bez obzira je li korisnik u njoj pronalazi mogućnost za realizaciju unutarnjeg iskustva ili statusa u sklopu grupe (Cloward i Ohlin, 1960). Upotreba droge proučava se kao najveći oblik povlačenja.

Subkultura se u početku promatrala kao područje razumijevanja etničkih identiteta u odnosu prema širem društvu. Osim takvog načina proučavanja delinkventne subkulture, nešto je popularnije shvaćanje delinkventne subkulture kao „fenomen mladih i problem devijantnosti u

¹ Prema Mertonovom konceptu anomije, društvene devijacije promatraju se kao ishodi neusuglašenosti između društvenih vrijednosti i ciljeva. Akter sam odabire kako će te neusuglašenosti riješiti, tj. na koji će način zamijeniti ciljeve i/ili vrijednosti (Merton, 1975).

kontekstu socijalne strukture neovisno o različitosti pristupa“ (Dubreta, 2005:65). Proučavanje subkultura u sociologiji počinje u okviru Čikaške škole. Autor Walter Miller govori o određenim preokupacijama delinkventne subkulture koje samim time čine i njezina obilježja:

- a) *frka (trouble)* – pripadniku delinkventne subkulture važno je upasti u nevolju i izvući se iz nje; ona služi za kontrolu poštivanja i nepoštivanja zakona; ona je obično sredstvo za dolazak do cilja. Česti načini upadanja u frku su zbog utjecaja droge; prodaja i krađa droge također pomažu prilikom potrage za frkom.
- b) *žilavost (toughness)* – kao ideal muškarca pripadnika delinkventne subkulture postavlja se fizički snažna osoba koja se voli tući, a ne voli pokazivati emocije, ne cijeni filozofiju, kulturu, umjetnost, intelekt te ženu vidi kao objekt. To znači da droge koje će koristiti pripadnici delinkventne subkulture ne smiju imati učinke koji bi mogli poljuljati žilavost njihovih članova. Primjerice, delinkventna supkultura će preferirati upotrebu stimulansa nad depresorima.
- c) *lukavstvo (smartness)* – to je takozvana *ulična pamet* koja se stječe na uglu; tu spadaju svi oblici devijantnog ponašanja kod Mertona (primjer je profesionalni kockar). Ona je uvelike potrebna prilikom konzumacije droge jer je prema uličnoj pameti određeno kada će se konzumirati, u kojom mjeri, gdje se može nabaviti po najboljoj cijeni i slično.
- d) *uzbuđenje (excitement)* – potraga frke; dakle pripadnik delinkventne subkulture traži sve što potencijalno može dovesti do frke: alkohol, droge, igre na sreću i slično. Subkulture će grupe koristiti one droge koje im pomažu u dostizanju uzbuđenja što znači da će njezina upotreba ovisiti o normama prema kojima je pojedina subkulturalna grupa odredila kakvo uzbuđenje je potrebno njezinim članovima.
- e) *sudbina (sreća)* – pripadnik delinkventne subkulture vjeruje da postoji neka viša sila, smatra da se ne treba truditi da bi bio uspješan – ako bude onda ima sreće i samo onda može biti sretan. Kada nema sreće, utjehu će često pronaći u upotrebi droge, posebice ako se radi o *subkulturi povlačenja*.
- f) *autonomija* – prva razina autonomije kod delikventne subkulture je odbijanje brige i zaštite od onih izvan grupe, a druga razina je potreba za kontrolom – povratak u zatvor, umobolnicu ili drugu ustanovu (Perasović, 2001). Druga je

razina posebno povezana s pripadnicima subkulturnih skupina koji su konzumaciju droga sveli na ovisnost pa će se nerijetko vraćati u, primjerice, komune za izlječenje ovisnosti.

Osim povezivanja upotrebe droga sa subkulturama povlačenja, upotreba droga se, s druge strane pedesetih i šezdesetih godina povezuje s boemskim i nonkonformističkim subkulturama mladih, što će biti objašnjeno u sljedećem potpoglavlju na pristupu Jocka Younga. Osim navedenoga, brojne subkulture koje su povezane s upotrebom droga, bile su usko vezane uz umjetničke subkulture, budući da je je bilo potrebno doći do umjetničkog stvaralaštva, inspiracije i slično pomoću droge. Becker, primjerice, istražuje spomenuti sekvencijalni model devijantnosti na jazz glazbenicima (subkulturi jazz glazbenika) (Dubreta, 2005).

2.3. Pristup drogama Jocka Younga

Američki sociolog Jock Young proučava upotrebu droge u vrijeme socijalnih pokreta mladih – kontrakultura, studentski, crnački ili drugi radikalni protesti iz šezdesetih godina prošlog stoljeća. On primjećuje kako socijalni kontekst upotrebe droge kontinuirano prolazi kroz promjene i ovisi o vremenskom i prostornom kontekstu. Na primjer, u Velikoj Britaniji ovisnost se proučavala i tretirala kao bolest pa su ovisnici imali praktički legalnu opskrbu heroinom do kraja šezdesetih. U isto se vrijeme u SAD-u vodi spomenuti „rat protiv droga“ pa se svaka droga žestoko kriminalizira i crno tržište ubrzano raste, dok je u Velikoj Britaniji ono minimizirano (Dubreta, 2005).

Young u prvi plan stavlja analizu korisnika droga kao pripadnika subkulture koja strukturira učinke droga i njihovu upotrebu. Navodi osam postulata naglašene važnosti supkultura (Young, 1971, prema Dubreta, 2005):

- 1) Različite grupe suočavaju se s različitim problemima.
- 2) Droge služe kao uobičajeno sredstvo za rješavanje problema.
- 3) Grupe izabiru droge čija su im psihotropna svojstva prikladna za probleme.
- 4) Učinci droga interpretiraju se i nastaju u terminima kulture korisnika.
- 5) Ako se droga čini neprikladnom za rješavanje problema grupe ili je opasna i nedostupna, njezina se upotreba zaustavlja.
- 6) Novi korisnici najčešće uče nabavljanje i doziranje droge te interpretaciju iskustva od osoba koje su i samo korisnici.
- 7) Ako ne postoje norme grupe koje se odnose na upotrebu droge, postoji opasnost od psihoze, ovisnosti ili predoziranja.
- 8) Kada ne postoje norme grupa koje se odnose na upotrebu droge, dolazi do anomijske situacije, a one se pojavljuju u sljedećim situacijama:
 - ako je pojedinac izoliran od ostatka bilo koje subkulture koja posjeduje znanje i norme;
 - prilikom pojave neke nove droge;
 - kada broj korisnika rapidno raste i nije praćen transmisijom normi subkulture;

- kada društvena reakcija dezintegrira održivost subkulture (primjerice dezintegracija *hippie* „subkulture“ (kontrakulture) u San Franciscu)

Središnji problem *dvostrukog lica društva* koji uglavnom većina subkultura rješava upotrebom droga povezan je s etosom produktivnosti koji označava načelo ljudskog postojanja i obilježja prevladavajuće kulture koja je pozicionirana u industrijskim i visoko diferenciranim društvima. Etos produktivnosti kao formalna dominantna vrijednost teži zahvaćanju svih dimenzija suvremenoga života te ne ostavlja prostora modernom čovjeku za izražavanje identiteta neovisno o položaju koji obnaša u profesionalnoj hijerarhiji (Dubreta, 2005). Naravno, moderan čovjek ima pravo na dokolicu, no i ona je posredovana otuđenošću rada i samim etosom produktivnosti. Etos određuje koje su droge „društveno prihvatljive“, a koje nisu. One droge koje pomažu produktivnosti (kofein, nikotin, amfetamini) i relaksiraju nakon rada („socijalna“ upotreba alkohola, bariburati, nikotin) su prihvatljive. One droge koje većina promatra kao da se koriste iz čisto hedonističke upotrebe („problematična“ upotreba alkohola, marihuana, heroin, nepropisni amfetamini) nisu nimalo prihvatljive. U tome je vidljivo dvostruko lice društva, koje neke droge slavi, a druge proziva nepoželjnima; tako društvo odobrava one droge koje pojačavaju učinkovitost (Young, 1971 prema Dubreta, 2005).

Young također navodi kako je naglašena prisutnost droge kod mladih logičan ishod loma u procesu socijalizacije na prihvaćanje radne etike kao jedne od najvažnijih karika društvenog sistema (Dubreta, 2005). Čisto hedonističku upotrebu droge povezuje s boemskom kulturom mladih, tj. hippie pokret ili kontrakulturom čiji je glavni cilj odbacivanje etosa produktivnosti. Odbacuju se vrijednosti kao imanje dobro plaćenog posla, kuće, skupog automobila, škole i cjelokupnog obrazovnog sistema, a povode se takozvanim podzemnim vrijednostima (Young, 1971). Sociološki interes za propitivanje odbijanja dominantnih vrijednosti i oblika društvene strukturalizacije može se pronaći u istraživanjima koja su usmjerena na propitivanje društvenih promjena u visokorazvijenim industrijskim društvima (Roszak, 1978). Uglavnom se te studije temelje na istraživanju kontrakulture. Dinamički potencijal kontrakulture najviše se temelji na odbijanju etosa produktivnosti i problematičnosti dvostrukoga lica društva. Konkretno, Youngu je najzanimljivije bilo proučavati upotrebu droga kojom su *hippiji* pokazivali kako su privrženi podzemnim vrijednostima.

Youngova studija *The Drugtakers: The Social The Social Meaning of Drug* i njegov takozvani socio-farmakološki pristup temelji se na istraživanju pušača marihuane na Notting Hillu (London, središte kontrakulture i boemske kulture mladih) te odnosa policije prema njima. Proveo je kvalitativno istraživanje u razdoblju od dvije godine (1967.-1969.) kako bi utvrdio znakove privrženosti podzemnim vrijednostima. U pušenju marihuane kontekst kulture, tj. u ovom slučaju subkulutre, važan je za interpretaciju fizioloških promjena, učenje postizanja rezultata upotrebe droge te oblikovanje mikrosocijalnog svijeta (Young, 1971). Stoga, Notting Hill u to vrijeme predstavlja mjesto na kojem uglavnom žive isključivo pripadnici boemskih subkulutra, migrantska i crnačka populacija. Upravo zato na Notting Hillu opada socijalna kontrola zato što nema „monolitne homogene populacije“ (Dubreta, 2005) koja bi mogla nametnuti određene oblike ponašanja pa je onda socijalna kontrola prepušteno isključivo formalnim službama socijalne kontrole, odnosno uglavnom policiji. Policija se naslušala stereotipnih priča o devijantima iz masovnih medija koji su prema pušačima marihuane s Notting Hilla ispričali određene stereotipe koji uglavnom nisu istiniti (Young, 1971; Dubreta, 2005):

- 1) korisnik droga je izoliran i on živi u izoliranim zajednicama (netočno, pušači marihuane s Notting Hilla su živjeli kao organizirana zajednica)
- 2) pušači marihuane su asocijalni pojedinci bez ikakvih vrijednosti (netočno, njihove su vrijednosti opozicija generalnim vrijednostima, a to su uglavnom hedonizam, spontanost itd.)
- 3) droga je temelj hippie kulture (netočno, ona je važna, ali nije u središtu)
- 4) drogu kupuje naivni korisnik od osobe koja je korumpirana i gleda isključivo na profit (netočno, uloge kupca i prodavača nisu fiksne i marihuana se često dijelila s drugima)
- 5) korisnici droga uglavnom su nezrele i psihički nestabilne osobe (netočno, većina je psihički stabilna)
- 6) nema razlike među drogama, tj. pušač marihuane će vjerojatno završiti kao ovisnik o heroinu (netočno, pušači marihuane su sumnjičavi prema opioidnim drogama)
- 7) pušača marihuane ima previše (netočno, ima ih još i više)

- 8) pušenje marihuane obećava neograničen osjećaj užitka te vodi u bijedu (netočno, željeni utjecaj marihuane među pušačima na Notting Hillu temelji se na blagim euforijama, a puno rjeđe psihotičnim utjecajima).

Zbog svega navedenoga došlo je do procesa pojačanja devijantnoga djelovanja, tj. kako bi interakcionisti rekli došlo je do samoispunjavajućeg proročanstva² i amfilikacije devijantnosti³. Osim toga, učinci policijskog djelovanja mogu se primijetiti i u „pojačanju osjećaja nepravde i razvijanju emotivno snažnog zajedništva, odnosno konfrontiranosti s policijom“ (Dubreta, 2005:83). Segregacija jača u odnosu na većinu članova društva, devijantnost se pokazuje izgledom i ponašanjem, a to rezultira sve težim „povratkom u normalni svijet“. Korisnici droga još su više gurnuti u svijet nekonvencionalnog, stranog i društveno neprihvatljivog, a ukoliko bi prestao biti korisnikom, teže mu je vratiti se u „normalni svijet“. Posebice ako je riječ o korisnicima koji su postali ovisnima o određenim supstancama, njihov će povratak u „normalni svijet“ biti gotovo nemoguć.

² „Samoispunjavajuće proročanstvo je, u početku, lažna definicija situacije koja evocira novo ponašanje, koje čini da se izvorno lažno poimanje 'obistini'. Ova prividna valjanost samoispunjavajućeg proročanstva održava vladavinu pogreške, jer će prorok navesti stvarni tijek događaja kao dokaz da je bio u pravu od samoga početka.“ (Merton, 1968).

³ Pojačavanje devijacije je proces koji često izvode masovni mediji, u kojem su stupanj i ozbiljnost devijantnog ponašanja preuveličani. Posljedica toga je stvaranje veće svijesti i interesa za devijacijom pa tako devijacija raste. (Wilkins, 1964).

2.4. Koncept moralne panike i upotreba droga

Prije detaljnijeg razrađivanja koncepta moralne panike u sociologiji, potrebno je osvrnuti se na slične koncepte Howarda Beckera i Josepha Gusfielda – moralno poduzetništvo i moralno križarstvo. Ti su koncepti poslužili za analizu prohibicije alkohola i marihuane u prvoj polovici dvadesetog stoljeća u SAD-u (Dubreta, 2005; Perasović, 2001). Za vrijeme krize, devijanti služe kao „žrtveni jarci“, tj. da bi se odvratila pažnja s neodgodivih i potencijano nerješivih društvenih problema (Gusfield, 1963). Moralni poduzetnici igraju veliku ulogu pri definiranju tko će biti označen devijantom tako što oni stvaraju i provode pravila. Primjerice, tridesetih godina prošlog stoljeća predstavnik Federalnog ureda za narkotike Harry Asslinger u kampanji za donošenje zakona o prohibiciji marihuane⁴ u SAD-u igra ulogu moralnog poduzetnika (Becker, 1963).

Koncept moralne panike u sociologiji prvi puta spominje Jock Young (1971) kako bi objasnio ulogu medija u stvaranju i rješavanju socijalnih problema kao što je ukratko objašnjeno u poglavlju ranije. Young istražuje stereotipiziranje marihuane u masovnim medijima u usporedbi sa stvarnim socijalnim svijetom osoba koje konzumiraju marihuanu. Termin moralne panike također početkom sedamdesetih godina detaljnije analizira Stanley Cohen (1972) u analizi socijetalne i socijalne reakcije društva i masovnih medija povodom sukoba Modsa i Rockera. Prema S. Cohenu, društva se nalaze u razdoblju moralne panike kada se događaj, grupa, osoba, okolnost i sl. definira kao prijetnja svim socijetalnim vrijednostima i interesima. Taj događaj, grupa, osoba ili okolnost medijski se prezentira i stereotipizira, potom Beckerov moralni poduzetnik ili bilo koja utjecajna osoba podiže moralne barikade. Takozvani socijalni eksperti iznose svoje dijagnoze te pronalaze nove mjere djelovanja ili prema tom objektu moralne panike primjenjuju postojeće mjere te on biva vidljivijim (Cohen, 1972). Dakle, tu je

⁴ Navedena borba Aslingera protiv marihuane započela je 1930. godine kada Federalni ured za narkotike usmjerava svoje snage na zakonsku regulativu upotrebe marihuane i na izdavanje materijala za prezentiranje problema upotrebe marihuane u medijima. Medijski se propagiralo kako „marihuana potiče delirični bijes, neobuzdanost, nasilničko i zločinačko ponašanje te da njezina dulja upotreba rezultira mentalnom izopačenošću“ (Dubreta 2005:151; Inglis, 1975). Becker navodi kako se od 1935. do 1937. pojavilo četiri članka o opasnosti marihuane, a od 1937. do 1939. sedamnaest od kojih deset pripada *Uredu* (Becker, 1963).

bitno uočiti da „ne stvara devijacija socijalnu kontrolu, nego socijalna kontrola stvara devijaciju.“ (Cohen, 1972:14)

Koncept moralne panike u sociologiji temelji se na dva bitna nacrt – sociologija prava i društvenih problema, tj. intrakcionističkom pristupu devijantnosti te područje kolektivnog ponašanja, tj. studije katastrofe (Cohen, 1972 prema Dubreta, 2005). Iz interakcionističke tradicije, osim spomenutih Beckerovih i Gusfieldovih pojmova, nasljeđuje Wilkinsonov model amplifikacije devijacije kao jedan od mogućih ishoda socijetalne reakcije. Cohen medije smatra ključnom varijablom za razumijevanje informacija o devijaciji. Nekada je dovoljno da mediji samo izvještavaju o nekoj činjenici da bi došlo do brige ili panike, ali češće oni služe kao jedini izvor informacije o normama, društvu i o samom izvoru moralne panike – takozvanim *folk devilima*. Osim neposredne uloge medija za demoniziranje *folk devila* uvelike je bitno i oralno prenošenje i stereotipiziranje s generacije na generaciju, što znači da informacija dolazi do puno većeg auditorija (Cohen, 1972).

Važno je reći da je ključna stavka za razumijevanje koncepta moralne panike kroz oči istraživanja katastrofa, postojanje percepcije o opasnosti, dok je postojanje stvarne opasnosti sekundarno i zaobilazno (Perasović, 2001). Osim toga, iz istraživanja katastrofa, S. Cohen preuzima sljedećih sedam osnovnih faza koje su potkrijepljene primjerom medijskog izvještavanja o smrti 15-godišnjeg dječaka zbog utjecaja „osvježivača zraka“ u Hrvatskoj 2015. godine (Majetić, 2015):

- 1) *warning* – faza u kojoj sazrijeva shvaćanje o potencijalnoj opasnosti i uvjetima njezina nastanka. Potencijalna opasnost upotrebe „osvježivača zraka“ potaknuta je sumnjom o smrti 15-godišnjeg dječaka.
- 2) *threat* – pojavljivanje prvih znakova, tj. pojavljivanje percepcije neke promjene. U „osvježivačima zraka“ traži se potencijalni krivac za nastale događaje i prije odrađene obdukcije tijela dječaka.
- 3) *impact* – došlo je do katastrofe pa se stvara neposredni i neorganizirani odgovor na njene posljedice. Došlo je do saznanja da je dječak zaista preminuo od konzumacije „osvježivača zraka“.
- 4) *inventory* – izloženi nesreći i katastrofi počinju stvarati sliku o događaju i posljedicama. Počinje se stvarati dojam o „osvježivačima zraka“ kao nečemu nužno opasnom.

- 5) *rescue* – neposredna pomoć preživjelima. Roditelje se medijski informira da pripaze na sve vrste sintetskih kanabinoida na tržištu, osim toga stavlja se veliki naglasak na postojanje *smart-shopova* u kojima se navedene supstance mogu nabaviti.
- 6) *remedy* – formalna i sistemska pomoć preživjelima. Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske u suradnji s Ministarstvom unutarnjih poslova pomaže u informiranju roditelja. Osim toga MUP provodi akciju po hrvatskim *smart-shopovima*.
- 7) *recovery* – uspostavljanje nove ravnoteže i prilagodba na promjene koje su posljedica nesreće (Perasović, 2001). Narod se prilagodio na život s „osvježivačima zraka“ kao nečim opasnim što treba izbjegavati.

Za Cohena, najvažniji je korak u stvaranju moralne panike faza broj četiri, tj. inventorij. Inventorij je sastavljen od triju dimenzija – 1) preuveličavanje i iskrivljavanje; 2) predikcija i 3) simbolizacija. Prvi korak se temelji na upotrebi generičkog plurala, ponavljanja istih događaja kao različitih, izmišljanje priča koje se nisu dogodile itd. Drugi korak temelji se na predviđanju da će se događaj opet vjerojatno dogoditi. Treći se korak temelji na postupku pripisivanja određenih znakova i prizvuka, kroz proces masovne komunikacije, stvarima, grupama, pojedincima i slično, koji su do tada imale neutralno značenje (Dubreta, 2005). S. Cohen naglašava da masovni mediji imaju ključnu ulogu u procjeni devijacije, oblikovanju mišljenja o devijantima te u procjeni uzroka ponašanja. Oni su glavni u procesu senzitivacije, primjerice, stvaranje jače osjetljivosti većine prema drogama. Prema senzitivaciji gradi se socijalna kulturna kontrola unutar koje opet masovni mediji predstavljaju ključnu ulogu.

Krajem prošlog stoljeća autorice Angela McRobbie i Sarah Thornton, navode kako se moralna panika u zadano vrijeme promatra kao standardizirani proces novinarskog usmjeravanja pažnje na određeni problem ili djelovanje javnih i politički bitnih osoba. Moralna se panika proučava kao način za prikazivanje svakodnevnih događaja, „kao odgovor i familijarnu (...) retoriku, prije nego izuzetnu intervenciju u izvanrednim okolnostima“ (McRobbie i Thornton, 1995:560). Isto tako se i danas medijski iznose vijesti o upotrebi droge, posebice kada je riječ o zapljenama koje su svakodnevni događaj, a prikazuju se kao strašne i strane.

2.5. Teza o normalizaciji upotrebe droga

Teza o normalizaciji upotrebe droga, britanskih autora Howarda Parkera, Fione Measham i Judith Aldridge (1998) jedna je od najznačajnijih teorija koja povezuje upotrebu droge s mladima. To je ponajviše zato što je različita od ostalih socioloških, psiholoških, kriminoloških i sličnih istraživanja upotrebe droge koje o istima govore u kontekstu devijantnosti, subkulturalne upotrebe, ovisnosti ili socijalne patologije. Različita je jer pokušava objasniti rekreativnu upotrebu droge među mladima različitih spolova, klasa i narodnosti (Pennay i Measham, 2016).

Vremenski kontekst nastanka teze o normalizaciji upotrebe droga obilježen je upotrebom droge nakon kontrakulture, znanstvenim demistifikacijama droga i korisnika, razumijevanjem i prihvaćanjem upotrebe droga poput primjerice kanabisa, ali i neujednačenoj socijalnoj politici prema drogama. U Sjedinjenim Američkim Državama tada traje Reganov i Bushov „rat protiv droga“. Istovremeno u Nizozemskoj dolazi do fleksibilizacije socijalne kontrole nad upotrebom droge primjenom *Zakona o opijumu* iz 1976. godine (Dubreta, 2005). Osim neravnomjernosti u socijalnoj politici, ona se očituje i na obilježjima pojedinih droga koje se nekada percipiraju kao dominantne i rasprostranjene, a nekada kao izuzetno problematične ovisno o socijalnom i kulturnom kontekstu. Primjerice upotreba LSD-a drastično opada krajem šezdesetih, tj. gašenjem pokreta psihodelije što je vidljivo u opadanju interesa na LSD-em na ilegalnom tržištu (Thompson, 2000 prema Dubreta, 2005).

Osim navedenog socijalnog i kulturološkog konteksta nemoguće je ne spomenuti mogući razlog proširenja upotrebe droge među mladima, a to su postmoderne i globalizacijske teme i procesi. Primjerice, slom tradicionalnog autoriteta, međunarodne komunikacije i transport, naglašena potrošnja, ubrzani tempo života, preoblikovanje rodnih i klasnih uloga i sl. (Harvey, 1989; King, 1997). Slično navodi i njemački sociolog Ulrich Beck koji industrijsko društvo naziva društvom rizika upravo zbog toga što je „novi“ način života uveo nove ekološke, zdravstvene, socijalne i druge rizike koji prijašnjim društvima nisu bili poznati (Beck, 1986). Jedan od glavnih potencijalnih razloga zašto mladi sve više eksperimentiraju s drogama može ležati u tome što je u društvu rizika, točnije modernizaciji individualnost jedan od glavnih faktora u stvaranju identiteta. Beck govori o tome da je današnje vrijeme (tj. kako on to naziva

drugi modernitet) došlo upravo do oslobođenja od tradicija i običaja te lokalne institucije postaju globalnima (1986).

S druge strane, u društvima visoke modernosti uspjela se stvoriti takozvana etablirana manjina koja dovodi u pitanje mogućnost postojanja društva bez droge (Stoppard, 1999 prema Dubreta, 2005). Iako i dalje *war on drugs* i prohibicionistička perspektiva djeluju u smjeru marginalizacije i guranja korisnika u prostor devijantnosti i delinkvencije, dolazi dio fleksibilizacije socijalne kontrole. Navedeno se odnosi na sljedeće: diferencijaciju droge prema intenzitetu upotrebe, razlikovanje obilježja upotrebe različitih droga i posljedice koje upotreba nosi (Leuw i Marshall, 1994; Goode, 1997 prema Dubreta 2005). To su određene naznake da dolazi do destigmatizacije i normalizacije.

Normalizacija droge može se proučavati u tri glavna smisla: teoretski, ideologijski i praktični smisao. Normalizacija droge u teoretskom smislu predstavlja problem upotrebe droga kao socijalni problem. Drugim riječima, podrazumijeva promjenu socijalne konstrukcije problema upotrebe, procesom redukcije značajnosti i interesa. Redukcija se odnosi na društvene selektivnosti po pitanju aspekata privlačnosti i štetnosti droga. Droge uglavnom mogu ponuditi osjećaj užitka, ali prisutna je ekonomska privlačnost te devijantni identitet i smisao koji je ponuđen korisniku koji je rezultat stigmatizirajuće društvene kontrole. To znači da se u tom slučaju normalizacija može poistovjetiti sa dekriminalizacijom (Leuw i Marshall, 1994). Normalizacija droge u ideologijskom smislu otvara pitanje legalizacije. Dolazi se do problema jer umjesto fokusa na različita načela, sve je svedeno na osnovnu dihotomiju antiprohibicionizam – prohibicionizam (Goode, 1997). Normalizacija u smislu legalizacije droga ne mora se odnositi nužno na sve droge, nego samo na promjenu zakonskog statusa pojedinih droga. To ne znači nužno legalizaciju droga, nego primjerice ublažavanje sankcija za upotrebu marihuane (Goode, 1997; Dorn i Lee, 1997; Jansen, 1998 prema Dubreta, 2005). Normalizacija droge u praktičnom smislu označava smanjenje štete, odnosno harm reduction. Danski autor Erik Fromberg pristup smanjenja štete određuje kao pristup koji nastaje „iznutra“ tako što se djeluje izvainstitucionalno kao aktivno uključenje u probleme koji proizlaze iz upotrebe droga. Navedeni pristup je prihvaćen čak i unutar prohibicionističke paradigme (Fromberg, 1996). Neki primjeri programa smanjenja štete su primjerice davanje čistih igala ovisnicima o heroinu i sličnim drogama kako bi

se smanjio rizik zaraze HIV-om ili kod korisnika marihuane poticanje konzumacije pomoću *bonga* koji hladi dim prije samog ulaska u pluća i sl. (Wikipedia, 2021).

Kod definiranja droga zanemaruju se bitne činjenice koje pokazuju koliko su droge i njihova upotreba zapravo normalna pojava u suvremenom društvu. Iako droge stvaraju određene rizike, većina droga proizvodi ugodne osjećaje; potpuna apstinencija je nemoguća i nerealistična; upotreba ilegalnih supstanci ne mora značiti nužno i zloupotrebu; upotreba lakih droga ne vodi nužno u upotrebu teških; razumijevanje i naglašavanje rizika ne može previše utjecati na odvrćanje mladih od eksperimentiranja jer su oni sposobni sami donositi odgovorne odluke (Stoppard, 1999).

Kada je riječ o dekriminalizaciji, najveći su pokušaji dekriminalizacije kanabisa upravo zbog toga što je njegova upotreba široko rasprostranjena i dostupna. Osim toga, u znanstvenim krugovima došlo se do zaključka kako je kanabis relativno blaga droga i ima puno manje štetan učinak od ostalih ilegalnih droga. Upravo zato od kraja 20. stoljeća do danas nastaje veliki broj organizacija i inicijativa za dekriminalizaciju kanabisa. Danas je u brojnim državama svijeta kanabis dekriminaliziran, a u nekima i legaliziran. Za normalizaciju upotrebe droga veliku važnost ima informiranost samih korisnika, ali i nekorisnika, a ona je nesrazmjerna sa socijalnom kontrolom koja postoji u velikom broju zemalja. Postoje brojne informirajuće literature za korisnike i nekorisnike u kojima se o kanabisu ne govori kao o problematičnoj drogi (Dubreta, 2005).

Imajući na umu do sada navedeno, sljedeći dio ovog poglavlja posvećen je tezi o normalizaciji autora Parkera, Measham i Aldrige. Njihova se studija temelji na istraživanju koje su proveli među adolescentima sjeverozapadne Engleske. Studija u odnos stavlja izmjenu konteksta odrastanja, promjena koje su obilježile britansko društvo devedesetih godina i upotrebu droge. Evidentan je snažan porast upotrebe droga među osobama u dobi od 14 do 19 godina. Trećina ispitanika smatra se stalnim ili povremenim korisnicima, a gotovo 50 % adolescenata probalo je neku ilegalnu drogu (Parker, Measham i Aldridge, 1998). Razlozi koje navode već su spomenute promjene kao posljedica globalizacije i postmoderne.

Sljedeće navedeno osnovne su kategorije i obilježja normalizacije upotrebe droga:

- 1) *Dostupnost droga* – autori su zaključili kako je do petnaeste godine većina adolescenata bila u situacijama gdje su droge prisutne ili dostupne. Naravno da tome uvelike doprinose krive pretpostavke kako su velike zapljene ujedno i veliki uspjesi, umjesto da se na njih promatra kao na indikator velikog razmjera ilegalnog tržišta (Parker, Aldrige i Measham, 1998 prema Dubreta, 2005).
- 2) *Isprobavanje droga* – došlo je do porasta upotrebe droga među mladima. Prema podacima iz Velike Britanije u manje od deset godina došlo je do ekstremne promjene u isprobavanju droga. Primjećuje se kako je od početka devedesetih do kraja devedesetih, broj mladih korisnika narastao s 20 % na 50-60 %. Također je došlo i do promjene u normativnoj prirodi upotrebe – smanjuju se spolne, klasne, rasne i socijalne razlike. To znači da proučavanje droge u tradicionalnom smislu (spolna pripadnost, školski neuspjeh, delinkvencija, niska razina samopoštovanja i sl.) nije više ispravno. Osim toga, također dolazi i do snižavanja dobne granice isprobavanja droga (Parker, Aldrige i Measham, 1998 prema Dubreta, 2005).
- 3) *Upotreba droga* – kod mladih se najviše radi o cost-benefit procjenjivanju prilikom upotrebe droga, a posljedica toga je da se mladi najčešće opredjeljuju za konzumaciju kanabisa (Parker, Aldrige i Measham, 1998 prema Dubreta, 2005).
- 4) *Svijest o upotrebi droga* – znanje o djelovanju, rizicima i načinima upotrebe droga uvelike je poraslo ne samo kod korisnika, već i kod osoba koje ne koriste droge. Osim toga, kod nekorisnika, također je pokazano da sve češće ulaze u situacije koje uključuju aktivnosti koje se vežu s drogama. Nekorisnici rade razlike između korištenja teških droga i primjerice rekreativne upotrebe kanabisa i „plesnih droga“ (Parker, Aldrige i Measham, 1998 prema Dubreta, 2005).
- 5) *Buduće intencije* – pokazano je kako je kod adolescenata eksperimentiranje prihvaćeno kao prolazno i „normalno“. Oni adolescenti koji spadaju u

nekorisnike otvoreni su za buduću upotrebu droga (Parker, Aldrige i Measham, 1998 prema Dubreta, 2005).

- 6) *Kulturna prilagodba nedopuštenog* – droge i njihova upotreba više se ne povezuje samo kroz subkulturu, dakle dolazi do odbacivanja subkulturnog modela. Droge se počinju konzumirati rekreativno na način da njihova upotreba nema negativnog utjecaja na izvršavanje obveza i izbjegava se potencijalno stvaranja fizičke ovisnosti (Parker, Aldrige i Measham, 1998 prema Dubreta, 2005).

Postoji određen broj kritika upućenih autorima teze o normalizaciji. Prva je kritika vezana uz teorijsku konceptualizaciju – postmoderna kao radikalni prekid dosadašnjih vrijednosti prema brojnim studijama nije toliko radikalna koliko autori navode. Posebice jer neki autori navode kako je riječ o prošlom vremenu koje je do tada završilo (Waters, 1995). Također prema nekim autorima upotreba droge u Velikoj Britaniji je kontinuirana pa se ne može govoriti o rapidnom porastu (Shiner i Newborn, 1999). Druga se kritika odnosi na podatke, naime bilo koja teorija koja se bavi upotrebom droge trebala bi uzeti u obzir da veliki broj mladih ljudi nije probao niti jednu ilegalnu supstancu (Shiner i Newbron, 1999 prema Dubreta, 2005). Treća se kritika odnosi na pojmovno određenje pojma rekreativna upotreba droge. Autori istovremeno navode da rekreativna upotreba droge predstavlja pomoć u nošenju pojedinca sa rutiniziranim oblikom života i njegovim pritiscima, ali istovremeno i s rizičnošću svakodnevnoga života (Dubreta, 2005). Autori S. Cohen i L. Taylor govore o „predahu“, tj. bijegu od realnosti svakodnevnoga života te drogu navode kao potencijalni način bijega, ali droga se i tako može interpretirati kao dio te sveprisutne i rutinizirane realnosti svakodnevnog života (Cohen i Taylor, 1992).

Ispitanici iz istraživanja koje su proveli Zinberg i Harding (1977), upozoravaju i na povezanost sa širom grupom gdje se preferira kontrolirana upotreba droga i izbjegavanje nekontrolirane upotrebe. Osim navedenog obilježja, ritualima i sankcijama mogu se pripisati i sljedeća obilježja: ograničava se upotreba na fizički i socijalni kontekst što vodi pozitivnom iskustvu; definiraju se načela prema kojima se upotreba droge temelji na povremenoj upotrebi, ne na ovisnosti; rituali pomažu korisniku prilikom interpretacije i kontroli vlastitog stanja pod utjecajem droga (Zinberg i Harding, 1977 prema Dubreta, 2005).

Može se zaključiti kako se normalizacijom upotrebe droge na samu upotrebu počinje generalno gledati na načine kako se to radilo unutar supkultura. Do normalizacije i proširenja upotrebe droge među mladima dolazi zbog postmodernih i globalizacijskih tema i procesa kao što su slom tradicionalnog autoriteta, međunarodne komunikacije i transport, naglašena potrošnja, ubrzani tempo života, preoblikovanje rodnih i klasnih uloga i sl. (Harvey, 1989; King, 1997).

Dvadeset godina nakon originalne teze o normalizaciji, britanske autorice Amy Louise Pennay i Fiona Measham propituju originalnu tezu i njezinu primjenu u istraživanjima. Primjerice, teza o normalizaciji bila je testirana u ostatku Velike Britanije, nekim drugim dijelovima Europe, u Australiji, SAD-u i na Novom Zelandu (Pennay i Measham, 2016). Neka od tih istraživanja uključila su šest navedenih elemenata teze o normalizaciji (Bahora, Sterk i Elifson, 2009; Newcombe, 2007; Taylor, 2000). Neki autori govore pak o tome da se normalizacija upotrebe droge temelji samo na određenim dijelovima populacije (Duff, 2003; Holt, 2005; Hutton, 2010; Pearson, 2001). Ostala se istraživanja temelje na mikropolitici normalizacije (Hathaway, Comeau, i Erickson, 2011; Pennay i Moore, 2010; Rodner i Sznitman, 2008), a neka istraživanja povezuju djelovanje sa strukturom karijere korisnika (Measham i Shiner, 2009). Pennay i Measham zaključuju kako je 2016. godine teza o normalizaciji i dalje relevantna za izučavanje povremene konzumacije droga i promjena na području njihove upotrebe.

Neka istraživanja pokazala su stagnaciju i pad upotrebe droge među mladima u Velikoj Britaniji, Kanadi i Australiji (Williams, 2016), tj. da je došlo do denormalizacije. Autori navode kako je normalizacija među postmilenijalcima upitna jer je u međuvremenu od devedesetih od drugog desetljeća 21. stoljeća došlo do promjene u trendovima vezanima uz tržište droge i pokreta koji uključuju ili isključuju droge. Zaključuju kako je u Velikoj Britaniji došlo do *diferencijalne normalizacije*, tj. da je normalizacije uvelike povezana s određenim socijalnim grupama.

Drugi autori pak govore o *renormalizaciji* određenih legalnih supstanci kao što je primjerice duhan. Duhanski proizvodi spadaju pod legalne droge, ali je korištenje doživljavano rubno devijantnim, a 2000-ih je došlo do ponovne normalizacije korištenja duhanskih proizvoda

(Asbridge, Valleriani, Kwok, i Erickson, 2016; Measham, O'Brien, i Turnbull, 2016). Kada je riječ o denormalizaciji, Pape i suradnici (2008) govore kako je pijanstvo isto bilo devijantno prije ali se normaliziralo kroz godine.

Istraživanja su pokazala da postoji određena povezanost između upotrebe droge, spola, narodnosti, tj. kako će muškarci pripadnici nacionalnih manjina češće upotrebljavati drogu (Hathaway, Mostaghim, Kolar, Erickson i Osborne, 2016).

Postoji povezanost između normalizacije upotrebe droga i socioekonomskog statusa, ali i kulturalnog konteksta; mladi su pokazali kako prihvaćaju samo određene vrste droga, one koje su postale kulturno prihvaćene u *mainstreamu* (O'Gorman, 2016). Osim važnosti kulturnog konteksta koji je više vezan uz državu i dio svijeta u kojem se korisnik nalazi, prihvaćanje i upotreba droga također ovisi i o društvenim grupama prema kojima se gaji privrženost (Asbridge et al., 2016; Hathaway et al., 2016). Slično zaključuje i Szintman (2007). Prema njemu, korisnici kanabisa često su proglašavani devijantnima u državama u kojima je njegova upotreba manje rasprostranjena. Järvinen i Demant u Danskoj (2010) analiziraju tehnike normalizacije upotrebe kanabisa među mladima (longitudinalno istraživanje 14-15 pa 18-19 godina). Autori zaključuju kako su isti mladi pojedinci s 14 i 15 godina imali negativan stav o marihuani, njezinoj konzumaciji i eksperimentiranju, a u dobi između 18 i 19 godina dolazi do radikalne promjene u razmišljanju.

CILJEVI I HIPOTEZE

Svrha istraživanja razrada je i testiranje sociološkog modela normalizacije upotrebe droga. Istraživanje je provedeno u sklopu diplomskog rada. Diplomski rad ima nekoliko ciljeva: (a) objasniti odabrane sociološke koncepte upotrebe droga uključujući i tezu o normalizaciji; (b) propitati osnovne komponente teze o normalizaciji – stavove studenata o upotrebi droga; stavove studenata o korisnicima droga te obrasce konzumacije među studentima.

Opća hipoteza istraživanja glasi: Među studentima došlo je do normalizacije upotrebe droga. Pojedinačne hipoteze glase: Studenti su dobro informirani o drogama; studenti su eksperimentirali s drogama; studenti razlikuju lake od teških droga; došlo je do kulturne prilagodbe nedopuštenog među studentima; studenti imaju pozitivne buduće intencije za isprobavanje lakih droga; studenti imaju negativne buduće intencije za isprobavanje teških droga.

UZORAK I METODOLOGIJA

4.1. Metodologija

Metodološki pristup koji se koristiti u ovom istraživanju je kvantitativan, a metoda anketa. Instrument koji se koristiti je online upitnik napravljen pomoću *Google Forms*. Istraživanje je provedeno među studentima Republike Hrvatske. Metoda online anketiranja pokazala se kao najučinkovitija metoda za ispitivanje populacije studenata (Vehovar, Lozar Mafreda i Callegaro, 2015). Također se pokazala kao metoda kojom je povećana vjerojatnost iskrenog odgovaranja na pitanja, budući da je anonimnost zajamčena (Kosinski et al., 2015).

Upitnik je napravljen kako bi odgovarao tezi o normalizaciji (Parker, Aldrige i Measham, 1998), tj. da pitanja obuhvaćaju osnovne dijelove teze o normalizaciji – dostupnost droga, isprobavanje droga, upotrebu droga, svijest o upotrebi droga, kulturnu prilagodbi nedopuštenog te buduće intencije. Navedeni dijelovi teze istraženi su pomoću pitanja o praksi upotrebe droge, pitanja o stavovima o drogama, njihovoj upotrebi te njihovim korisnicima. Upitnik je također sadržavao socio-demografska pitanja.

Upitnik je sastavljen od triju dijelova. Prvi dio ispituje informiranost o drogama, isprobavanje, procjenu štetnosti i učestalost korištenja, što znači da se odnosi na isprobavanje droga, upotrebu droga, dostupnost te svijest o upotrebi. Drugi dio upitnika podijeljen je na četiri tematske cjeline: prva, stavovi o korisnicima ilegalnih droga (tu se propituje kulturna prilagodba nedopuštenog), druga, stavovi o ilegalnim drogama općenito (tu se propituje svijest o upotrebi), treća, stavovi o drogama pojedinačno (također svijest o upotrebi) i četvta, osobne prakse (tu se propituje dostupnost, isprobavanje, upotreba i buduće intencije). Treći dio sadržava sociodemografska pitanja te pitanje o načinina provođenja slobodnog vremena ispitanika prije pandemije koronavirusom.

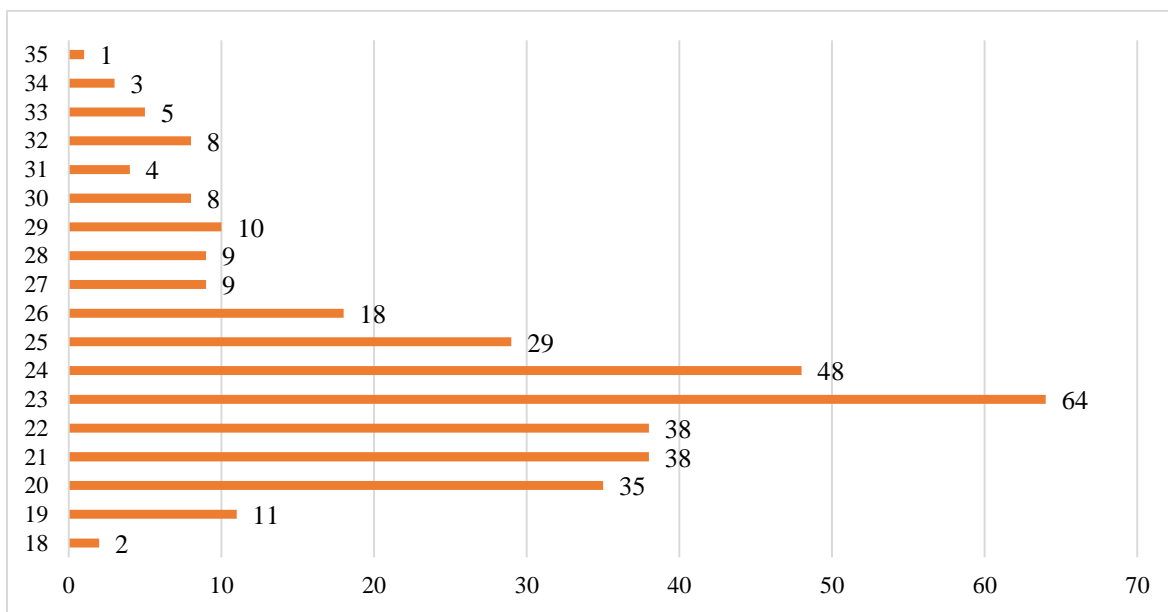
U Tablici 1 može se vidjeti da je skala u istraživanju valjana, tj. da koeficijent Cronbachove alfe iznosi oko 0,8.

Tablica 1: Koeficijent Cronbachove alfe

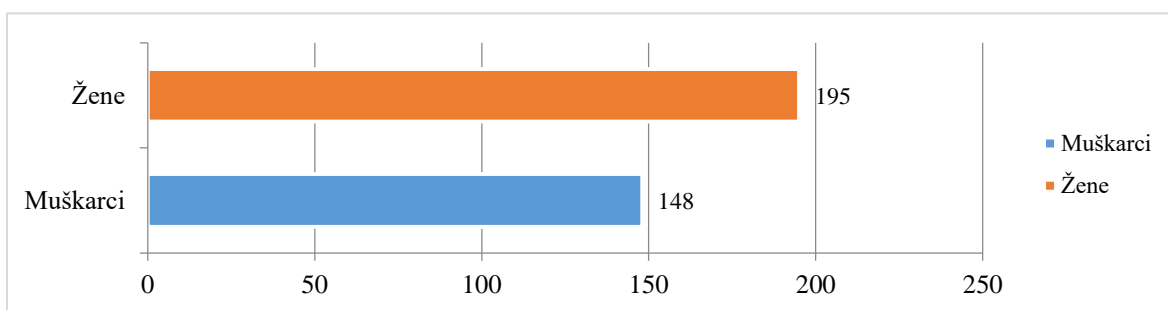
Koeficijent Cronbachove alfe	Koeficijent Cronbachove alfe za standardizirane čestice	Broj čestica
,771	,777	69

4.2. Uzorak

Istraživanje je provedeno na prigodnom neprobabilističkom uzorku od 343 studenta. Studenti su operacionalizirani kao muškarci i žene u dobi 18-35 godina koje studiraju na bilo kojem državnom ili privatnom sveučilištu i veleučilištu u Hrvatskoj. Na Grafikonu 1 i Grafikonu 2 može se vidjeti struktura uzorka po dobi i spolu. Najviše studenata (njih 64) u dobi je od 23 godine, potom slijede studenti (njih 48) u dobi od 24 godine, potom studenti u dobi od 21 (njih 38) i 22 godine (njih 38) itd. U uzorku je 56,8 % žena i 43,2 % muškaraca.

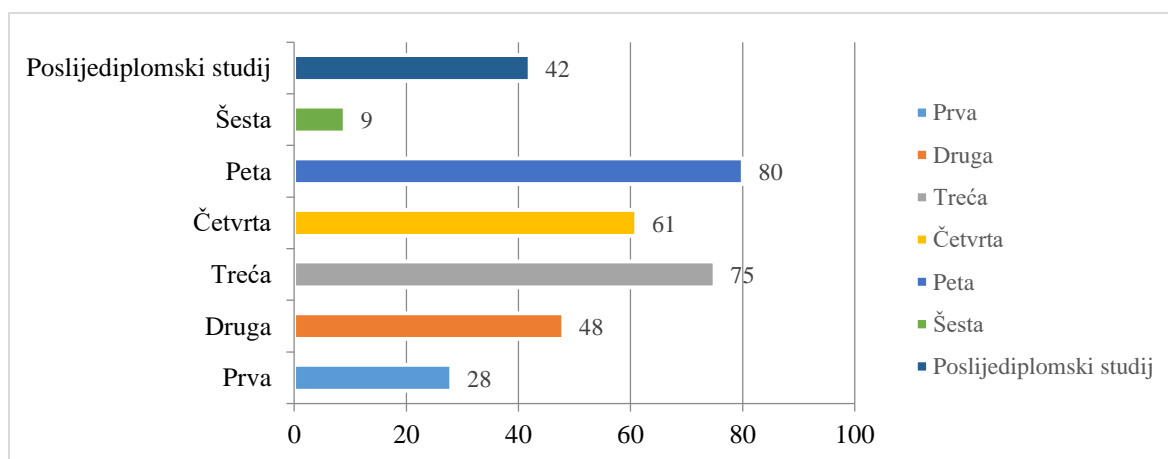

Grafikon 1: Raspodjela ispitanika prema dobi

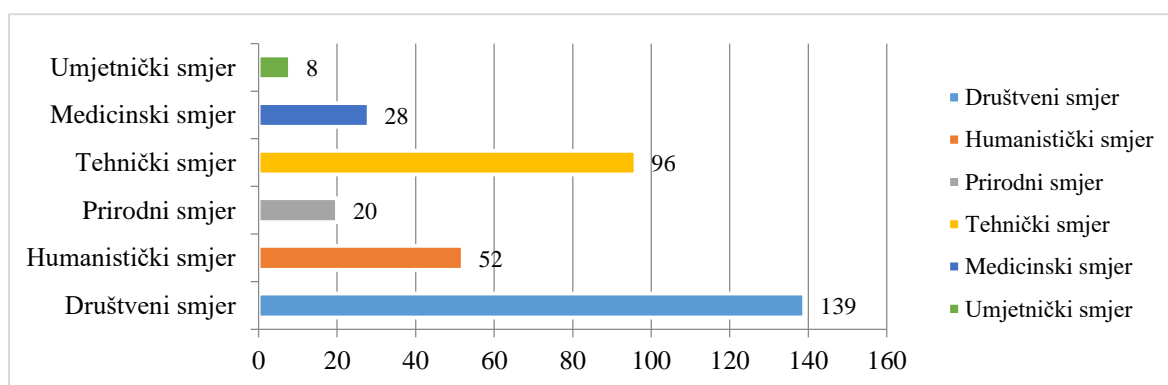
Grafikon 2: Raspodjela ispitanika po spolu

Na Grafikonu 3 prikazana je raspodjela studenata prema godini studija. Najviše je studenata pete godine (23,3 %), potom slijede studenti treće godine (21,9 %), zatim slijede studenti četvrte godine (17,7 %), potom studenti druge godine (13,9 %), potom studenti na poslijediplomskim studijima (12,2 %), zatim slijede studenti prve godine (8,2 %) i najmanje je studenata šeste godine (2,6 %).

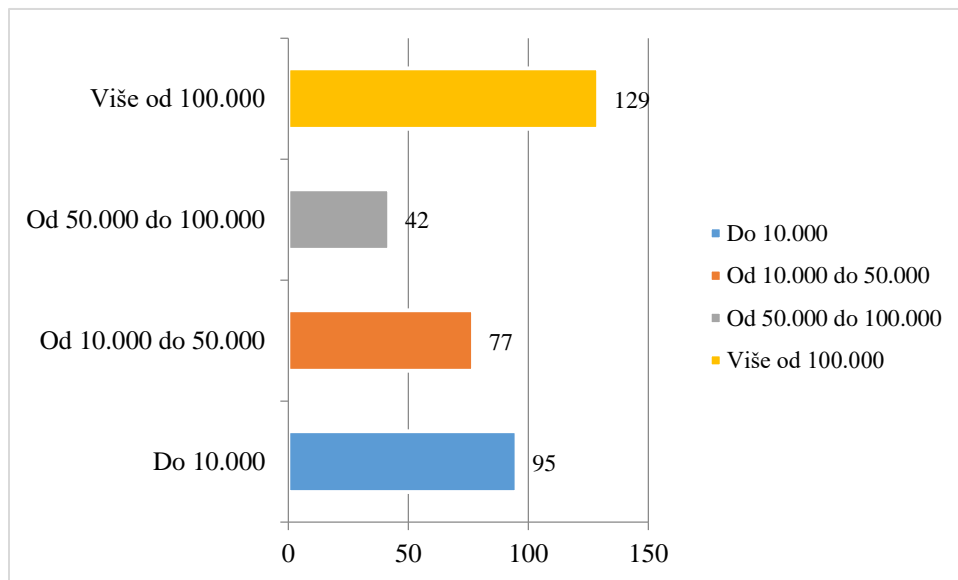
Grafikon 3: Raspodjela ispitanika po godini studija

Na Grafikonu 4 vidljiva je raspodjela studenata prema vrsti studija. Najveći broj studenata studira društveni smjer (njih 139), zatim tehnički smjer (njih 96), nakon toga humanistički smjer (njih 52), potom medicinski smjer (njih 28), zatim prirodni smjer (njih 20) i konačno umjetnički smjer, njih 8.

Grafikon 4: Raspodjela ispitanika po smjeru studija

Na Grafikonu 5 vidljiva je raspodjela studenata prema veličini mjesta prebivališta. Najviše studenata dolazi iz mjesta s više od 100.000 stanovnika (129), potom studenti iz mjesta s manje od 10.000 stanovnika (95), nakon toga slijede studenti iz mjesta sa između 10.000 i 50.000 stanovnika (77) i najmanje studenata dolazi iz mjesta sa između 50.000 i 100.000 stanovnika (42).

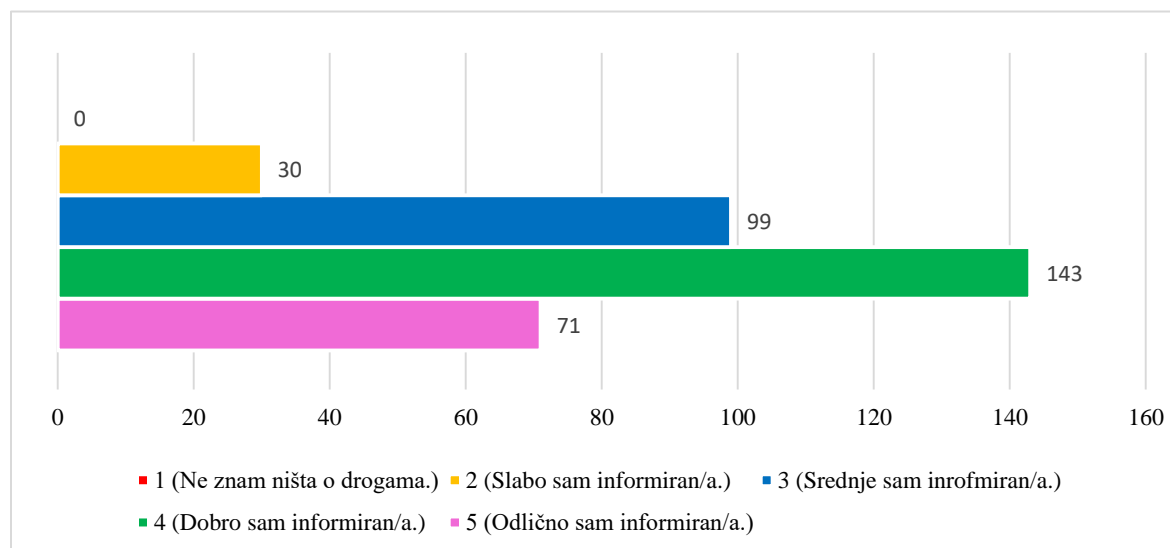
Grafikon 5: Raspodjela ispitanika prema veličini mjesta prebivališta

REZULTATI

Budući je riječ o namjernom uzorku, dovoljno je pogledati deskriptivne pokazatelje i korelacije koji su analizirani u programu za obradu statističkih podataka u društvenim istraživanjima – IBM SPSS i programskom jeziku R. Svi grafikoni izrađeni su u MS Excelu. Rezultati istraživanja podijeljeni su u sljedeće grupe koje se u najvećem dijelu zovu prema osnovnim kategorijama teze o normalizaciji Parker, Aldridge i Measham: informiranost i znanje o drogama; dostupnost droga; kulturna prilagodba nedopuštenog; upotreba droga i buduće intencije.

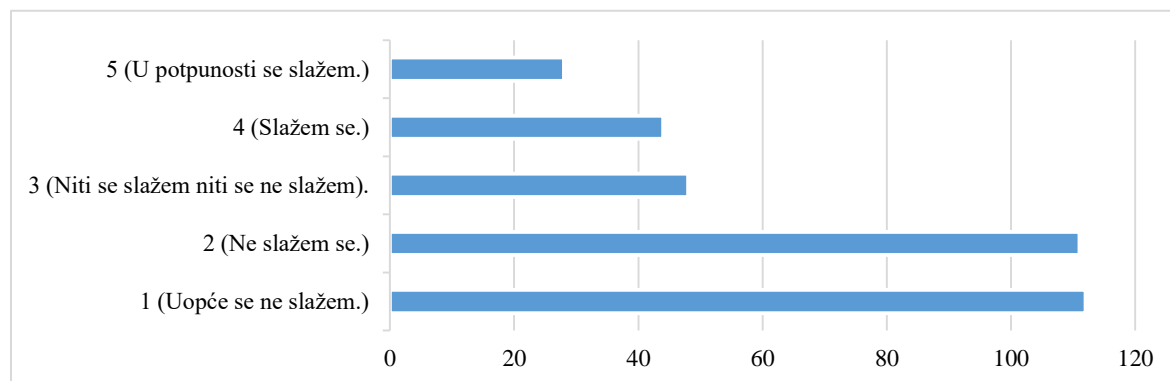
5.1. Informiranost i stavovi studenata o drogama

Stavovi i informiranost o drogama, korisnicima i upotrebi droga, ključni su faktori za normalizaciju, a rezultati provedenog istraživanja su sljedeći. Na pitanje „Koliko se smatrate u pogledu droga dobro informiranom osobom?“ nijedan student (0 %) nije odgovorio ponuđenim odgovorom „Ne znam ništa o drogama.“, slabo informirano je 30 studenata (8,7 %), srednje informirano je njih 99 (28,9 %), odlično informirano je njih 71 (20,7 %), a najviše studenata dobro je informirano o drogama, tj. njih 143 (41,7%). (Grafikon 6)

Grafikon 6: Informiranost o drogama

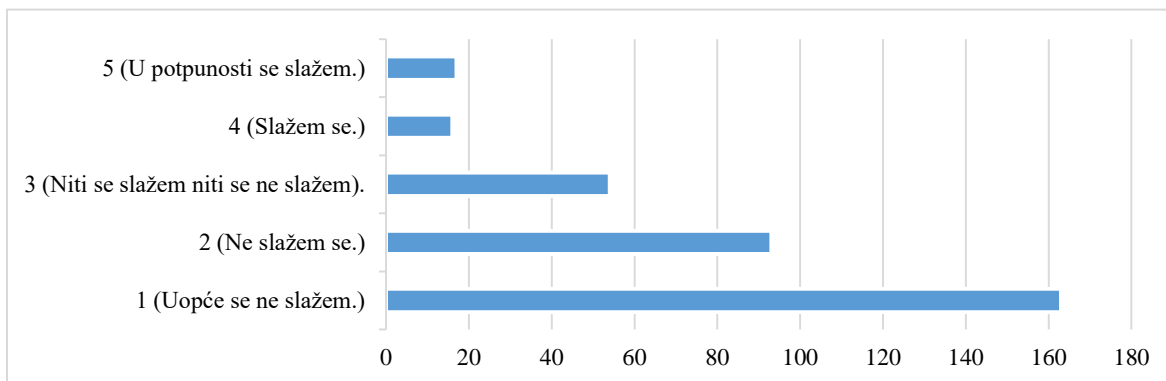
Studenti razlikuju ovisnost o drogama od njihove povremene upotrebe. S tvrdnjom „Uzimanje droga uvijek vodi u ovisnost.“ 65 % studenata ne slaže se ili uopće se ne slaže, njih 14 % niti se slaže niti se ne slaže, dok se 21 % studenata slaže ili u potpunosti slaže. (Grafikon 7)

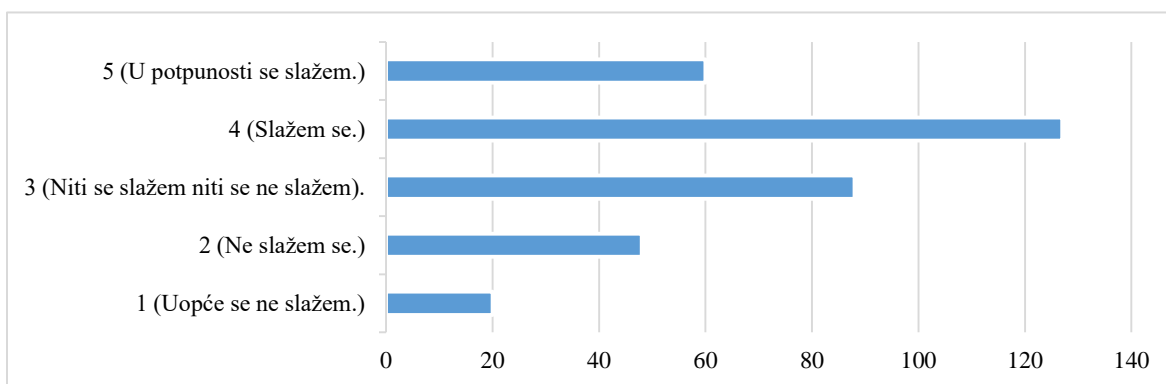
Grafikon 7: Slaganje s tvrdnjom „Uzimanje droge uvijek vodi u ovisnost.“

Studenti su upoznati s podjelom droga na lake i teške te otprilike kakve su posljedice njihove konzumacije. Osim toga studenti znaju prepoznati razliku između prirodne i sintetske droge. „Ne postoje lake i teške droge.“ 74,6 % studenata se ne slaže ili uopće ne slaže s navedenom tvrdnjom, njih 15,7 % ne zna, dok se njih 9,7 % slaže ili u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom. (Grafikon 8) „U lakim drogama se može uživati bez većih posljedica.“ 44,5 % studenata se slaže ili u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom, njih 25,7 % se niti slaže niti ne slaže, dok se njih 19,8 % ne slaže ili uopće ne slaže. (Grafikon 9) „Upotreba marihuane ima samo negativne posljedice na zdravlje.“ 74 % studenata ne slaže se ili se uopće ne slaže s navedenom tvrdnjom, njih 19 % se niti slaže niti ne slaže, dok se njih 7 % slaže i u potpunosti slaže. (Grafikon 10) „Heroin nije toliko društveno zlo kako se misli.“ 83,7 % studenata se ne slaže ili uopće ne slaže s tom tvrdnjom, njih 12,2 % se niti slaže niti ne slaže, dok se njih 4,1 % slaže ili u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom. (Grafikon 11) „Povremeno pušenje marihuane nije opasno.“ 19 % studenata se ne slaže ili uopće ne slaže, njih 16,9 % se niti slaže niti ne slaže dok se njih čak 65,1 % slaže ili u potpunosti slaže. (Grafikon 12) „Nema razlike između marihuane i ostalih droga.“ 84,5 % smatra kako navedena tvrdnja nije (uopće) točna, njih 8,7 % ne smatra niti da je točna niti da je netočna, dok njih 6,7 % smatra kako je tvrdnja (u potpunosti) točna. (Grafikon 13) „Nema velike razlike između marihuane i 'osvježivača zraka'“.

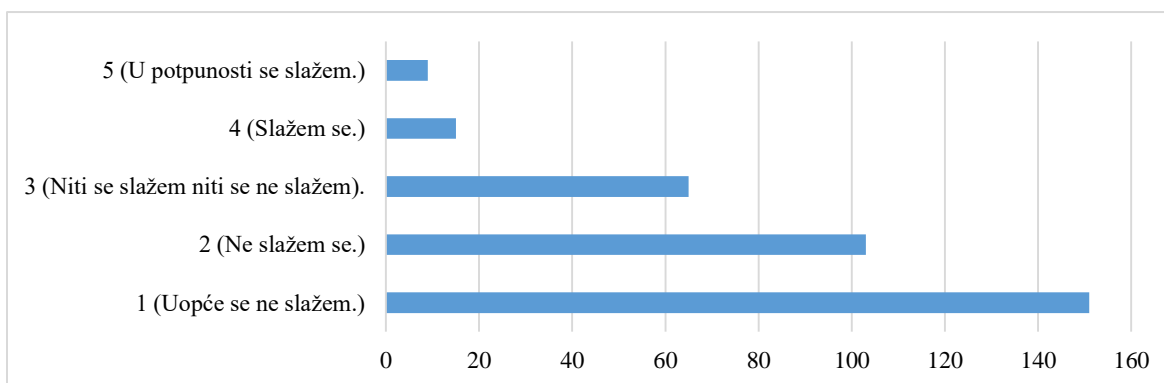
76,7 % studenata se ne slaže ili uopće ne slaže s navedenom tvrdnjom, njih 17,8 % je neutralnog mišljenja ili ne zna, dok se njih 5,4 % slaže ili u potpunosti slaže s tvrdnjom. (Grafikon 14)

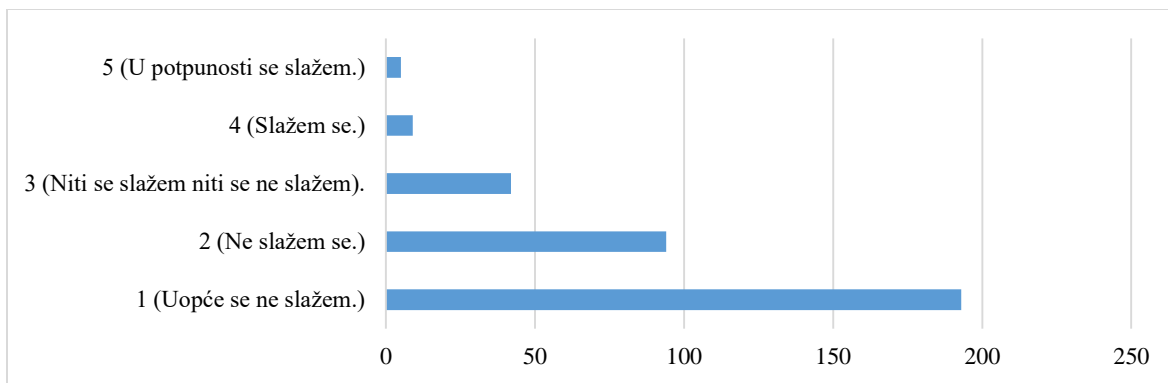
Grafikon 8: Slaganje s tvrdnjom „Ne postoje lake i teške droge.“

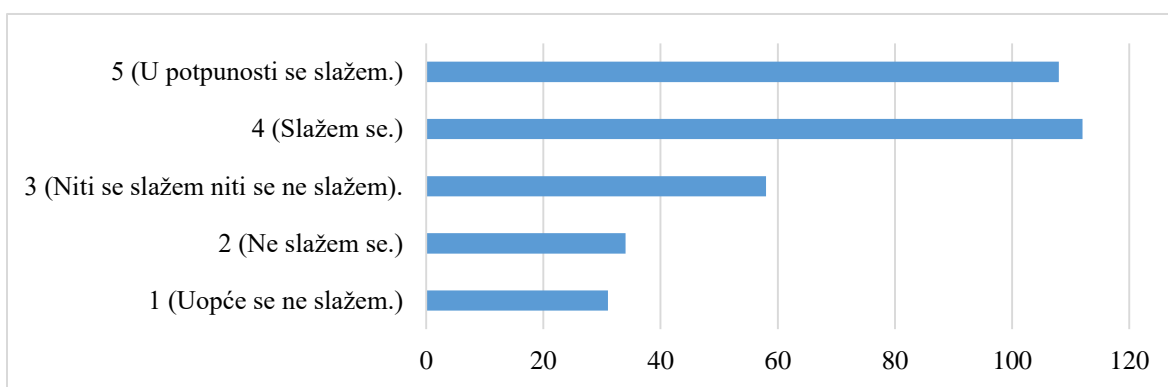
Grafikon 9: Slaganje s tvrdnjom „U lakim drogama se može uživati bez većih posljedica.“

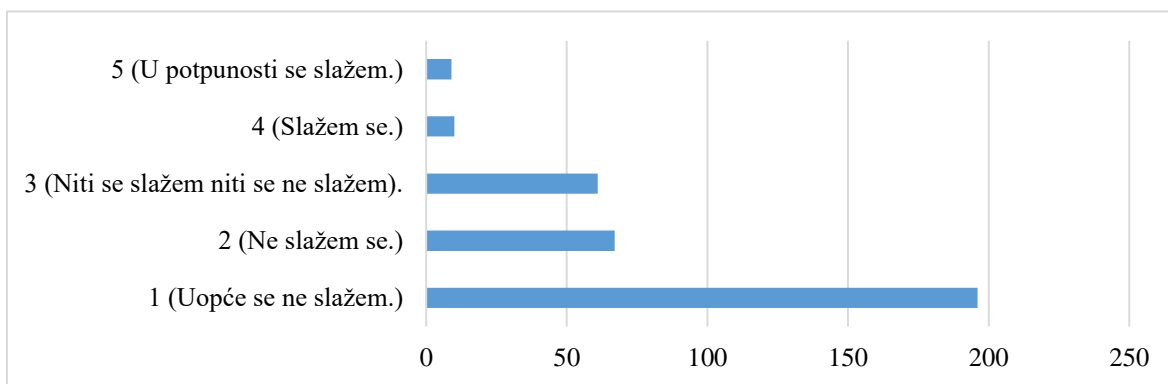
Grafikon 10: Slaganje s tvrdnjom „Upotreba marihuane ima samo negativne posljedice na zdravlje.“

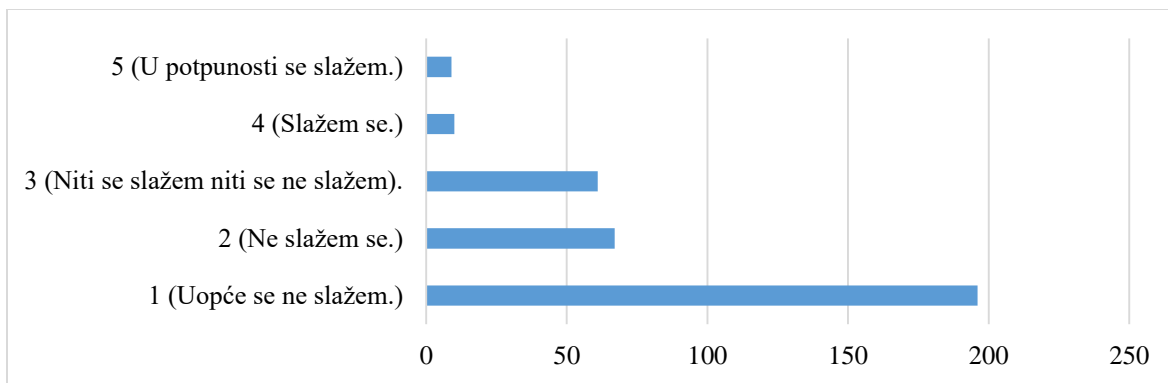
Grafikon 11: Slaganje s tvrdnjom „Heroin nije toliko društveno zlo kako se misli.“

Grafikon 12: „Povremeno pušenje marihuane nije opasno.“

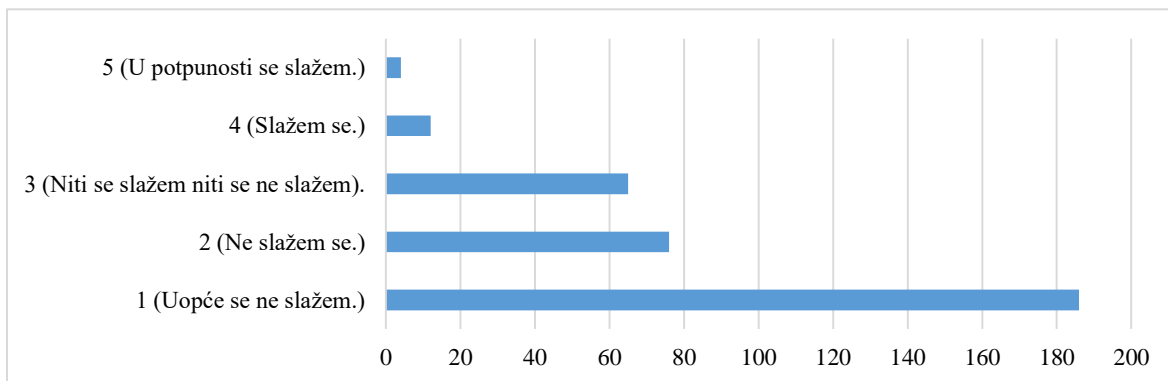

Grafikon 13: Slaganje s tvrdnjom „Nema razlike između marihuane i ostalih droga.“

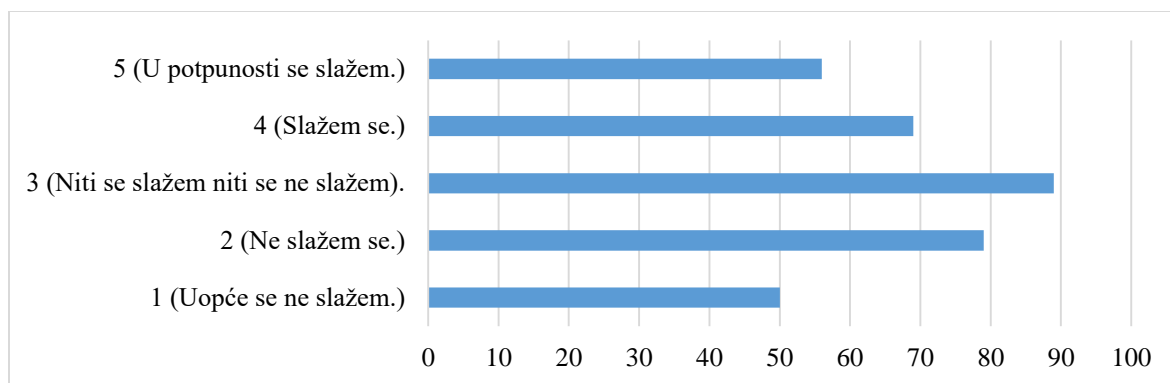
Grafikon 14: Slaganje s tvrdnjom „Nema velike razlike između marihuane i osvježivača zraka.“

Studenti prepoznaju da konzumacija lakih droga ne podrazumijeva ujedno i konzumaciju teških droga. „Konzumacija marihuane kad-tad će rezultirati konzumacijom heroina.“ 76,4 % studenata se uopće ne slaže ili ne slaže s navedenom tvrdnjom, njih 19 % se niti slaže niti ne slaže, dok se njih najmanje (4,7 %) slaže ili u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom. (Grafikon 15)

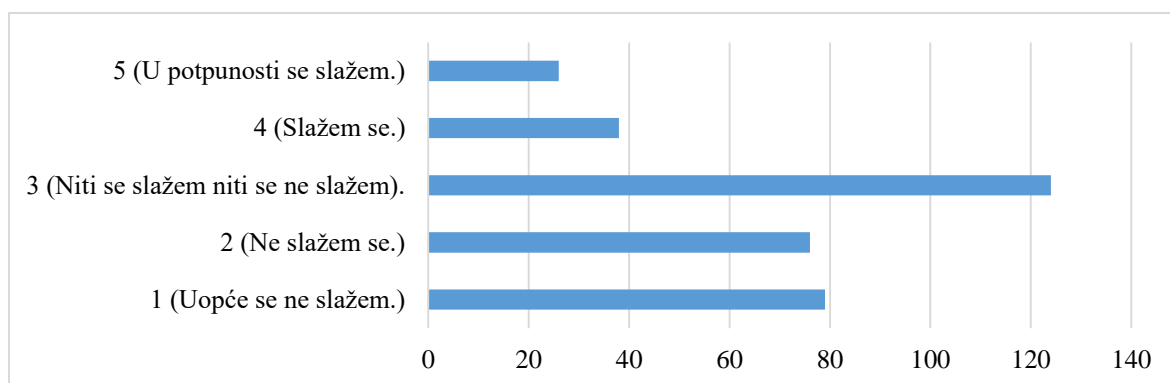
Grafikon 15: Slaganje s tvrdnjom „Konzumacija marihuane kad-tad će rezultirati konzumacijom heroina.“

Studenti nisu detaljno upoznati s djelovanjima droga pa onda ne mogu odrediti kada je njihova konzumacija opasna, a kada nije. „Uzimanje droga uvijek je opasno.“ 37,6 % studenata se ne slaže ili uopće ne slaže, njih 25,9 % se niti slaže niti ne slaže, dok se njih 36,4 % u potpunosti slaže ili slaže s navedenom tvrdnjom. (Grafikon 16)

Grafikon 16: Slaganje s tvrdnjom „Uzimanje droga uvijek je opasno.“

Studenti ne pokazuju veliku informiranost o tzv. *plesnim drogama*. „Nema bitne razlike između *ecstasyja* i *speeda*.“ Najviše studenata se ipak ne slaže ili uopće ne slaže s navedenom tvrdnjom, njih 45,2 %, velik broj studenata se niti slaže niti ne slaže (36,2 %), a njih 18,7 % se slaže ili u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom. (Grafikon 17)

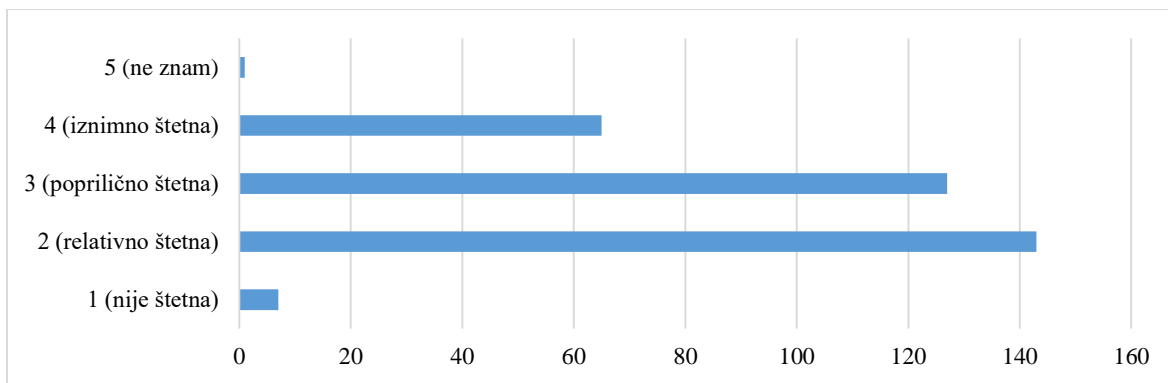

Grafikon 17: Slaganje s tvrdnjom „Nema bitne razlike između ecstasyja i speeda.“

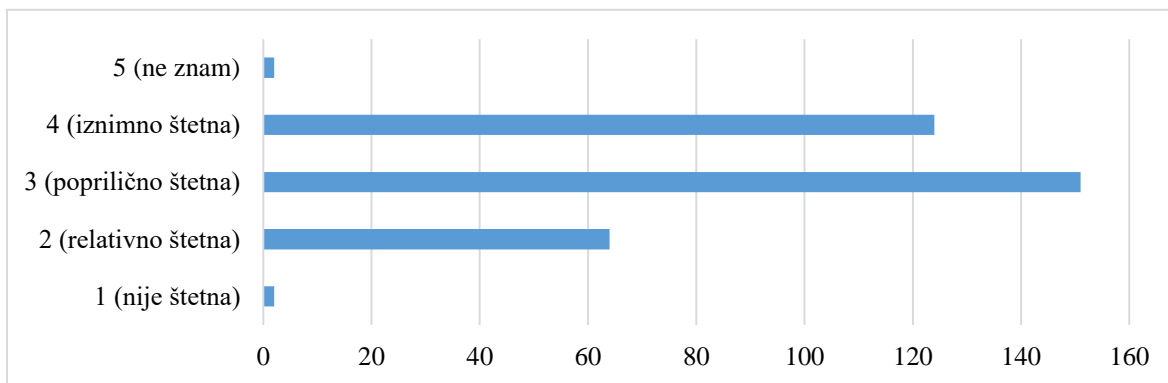
Procjena štetnosti prikazana je slijedećim Grafikonima 18-30. Ljestvicom od 1 do 5, gdje 1 predstavlja „nije štetna“, 2 – „relativno štetna“, 3 – „poprilično štetna“, 4 – „iznimno štetna“ i 5 – „ne znam“, studenti su procijenili štetnost navedenih supstanci:

1) Legalne droge:

- a. alkohol (2 % nije štetno, 43,7 % relativno štetno, 37 % poprilično štetno, 19 % iznimno štetno dok svega 0,3 %, tj. 1 student ne zna) (Grafikon 18)
- b. cigarete (0,6 % nije štetno, 18,7 % relativno štetno, 44 % poprilično štetna, 36,2 % iznimno štetna i 0,6 % ne zna. (Grafikon 19)

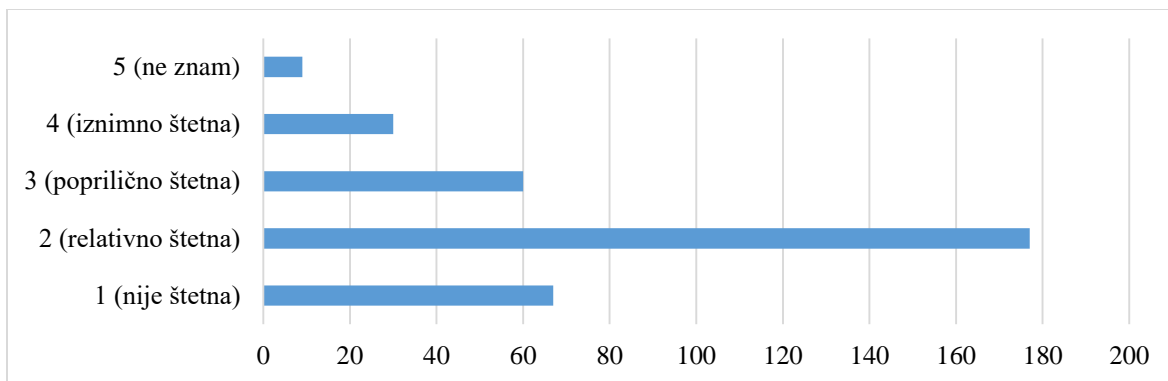
Grafikon 18: Percepcija štetnosti – alkoholna pića

Grafikon 19: Percepcija štetnosti – cigarete

2) Kanabinoidi:

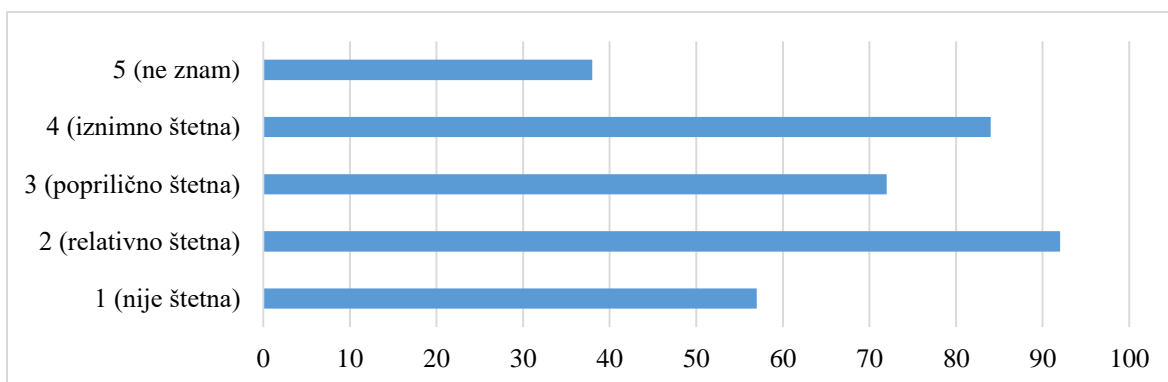
- a. Marihuana: 19,5 % nije štetna, 51,6 % relativno štetna, 17,5 % poprilično štetna, 8,7 % iznimno štetna, dok 2,6 % ne zna (Grafikon 20)
- b. Hašiš: 10,8 % nije štetna, 37,9 % relativno štetna, 19,2 % poprilično štetna, 18,1 % iznimno štetna, dok 14 % ne zna

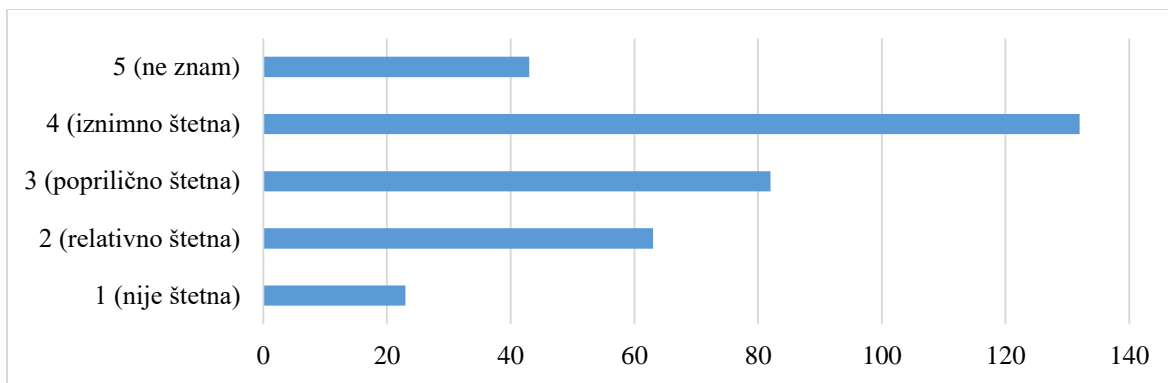
Grafikon 20: Percepcija štetnosti – marihuana

3) Halucinogeni:

- a. „Magične gljive“: 16,6 % nije štetna, 26,8 % relativno štetna, 21 % poprilično štetna, 25,5 % iznimno štetna, a 11,1 % ne zna (Grafikon 21)
- b. LSD: 6,7 % nije štetna, 18,4 % relativno štetna, 23,9 % poprilično štetna, 38,5 % iznimno štetna i 12,5 % ne zna (Grafikon 22)

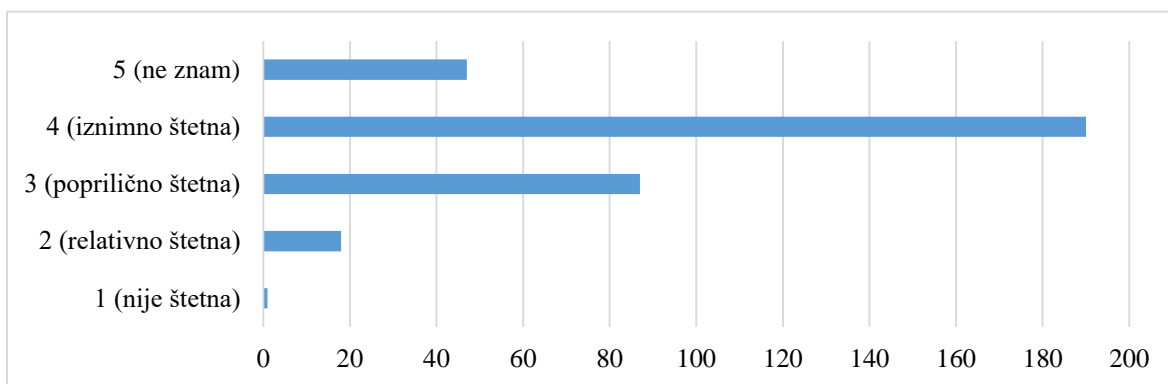
Grafikon 21: Percepcija štetnosti – „magične gljive“

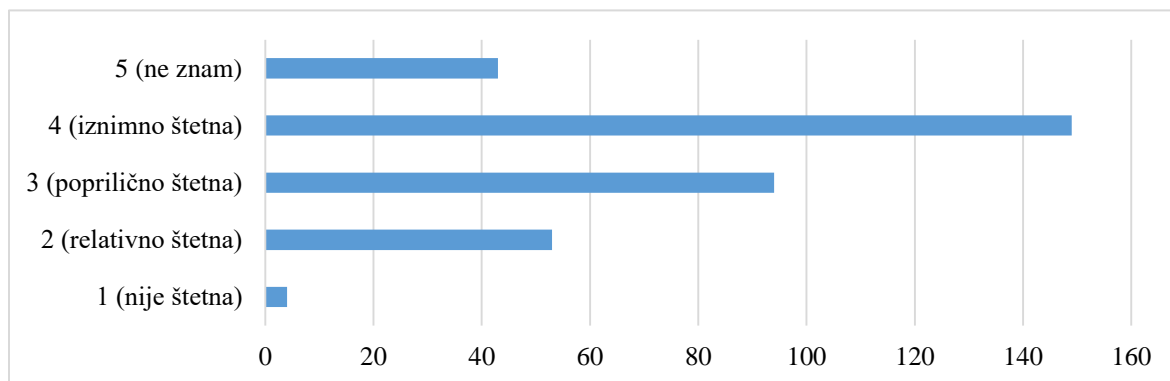
Grafikon 22: Percepcija štetnosti – LSD

4) (Met)amfetamini:

- a. Speed: 0,3 % nije štetna, 5,2 % relativno štetna, 25,4 % poprilično štetna, 55,4 % iznimno štetna i 13,7 % ne zna (Grafikon 23)
- b. MDMA: 1,2 % nije štetna, 15,5 % relativno štetna, 27,4 % poprilično štetna, 43,4 % iznimno štetna i 12,5 % ne zna. (Grafikon 24)

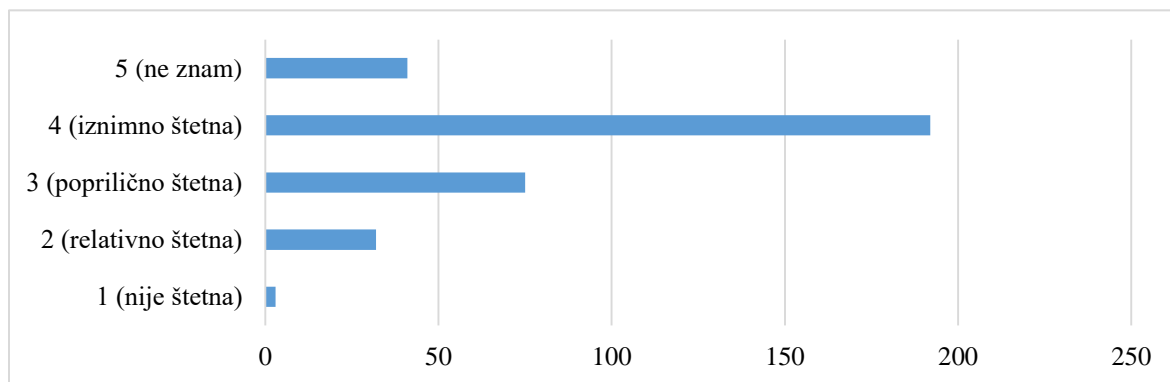
Grafikon 23: Percepcija štetnosti – speed

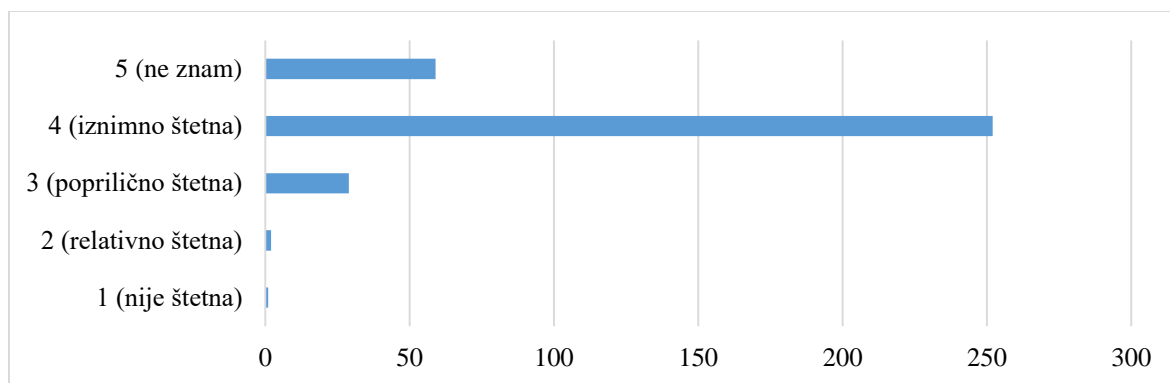
Grafikon 24: Percepcija štetnosti – MDMA

5) „Teške droge“:

- a. Kokain: 0,9 % nije štetna, 9,3 % relativno štetna, 21,9 % poprilično štetna, 56 % iznimno štetna i 12 % ne zna. (Grafikon 25)
- b. Heroin: 0,3 % nije štetna, 0,6 % relativno štetna, 8,5 % poprilično štetna, 73,5 % iznimni štetna i 17,2 % ne zna. (Grafikon 26)

Grafikon 25: Percepcija štetnosti – kokain

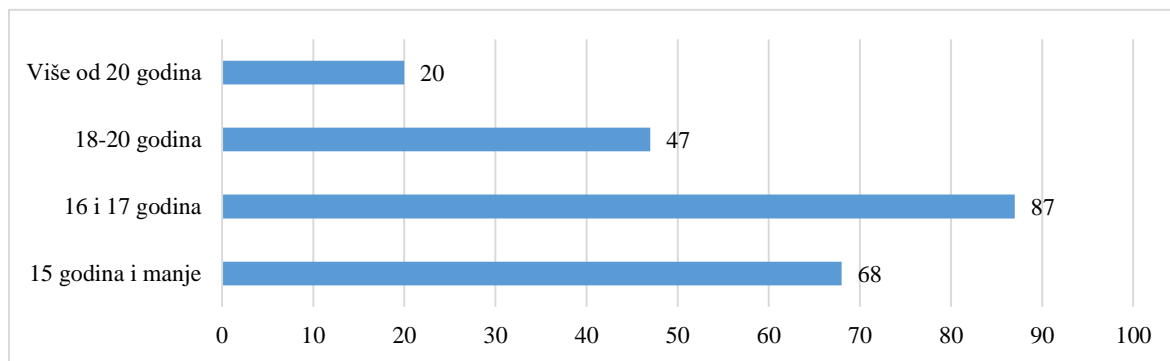

Grafikon 26: Percepcija štetnosti – heroin

Što se tiče novih psihoaktivnih supstanci (sintetski kanabinoidi, sintetski opioidi i sintetski katinoni) preko četvrtine studenata smatra kako su jako štetni, dok tri četvrtine ne znaju procijeniti njihovu štetnost.

5.2. Dostupnost i isprobavanje droga

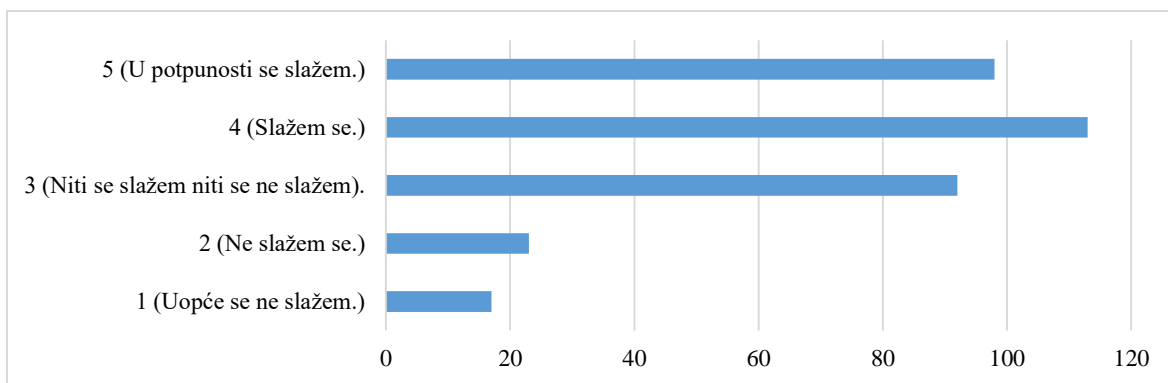
Na Grafikonu 31 može se vidjeti analiza otvorenog pitanja „Koliko ste imali godina kada ste prvi put probali neku ILEGALNU drogu i koja droga je to bila?“ Najveći broj studenata kao prvu ilegalnu drogu probao je marihuanu (njih 222, tj. 65 %), ostale droge od kojih najviše prevladavaju speed, kokain i sintetski kanabinoidi njih 10 (0,3 %), dok 32,7 % nikada nije probalo nijednu ilegalnu drogu. Najviše studenata (39,2 %) marihuanu je probalo prvi put u u dobi od 16-17 godina, potom slijede studenti koji su probali marihuanu u dobi od 15 ili manje godina (30,6 %), potom slijede studenti u dobi od 18 do 20 godina (21,2 %) i na kraju kada su imali 20 ili više godina starosti (0,9 %). (Grafikon 27)

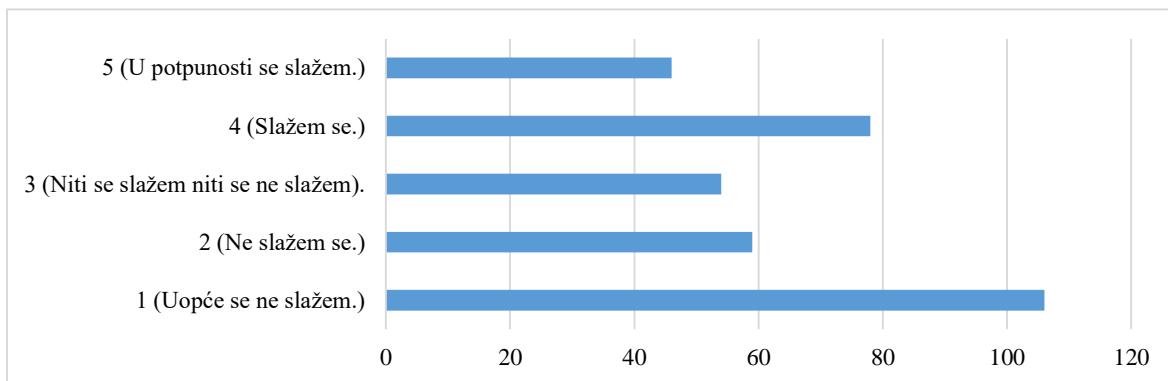
Grafikon 27: Odgovori na „Koliko ste imali godina kada ste prvi put probali neku ILEGALNU drogu i koja droga je to bila?“ – godina

Studenti su pokazali da se slažu kako je droga danas lako dostupna. S tvrdnjom „U današnje vrijeme jednostavno je nabaviti drogu u blizini.“ 61,5 % studenata se slaže ili u potpunosti slaže, njih 26,8 % se niti slaže niti ne slaže, dok se njih 11,7 % ne slaže ili uopće ne slaže s navedenom tvrdnjom. (Grafikon 28) Sljedeći pokazatelj je kontradiktoran, naime s tvrdnjom „Ukoliko želim konzumirati neku drogu, znam po kojoj cijeni ju mogu nabaviti.“ čak 48,1 % studenata se ne slaže ili uopće ne slaže, njih 15,7 % se niti slaže niti ne slaže, a njih samo

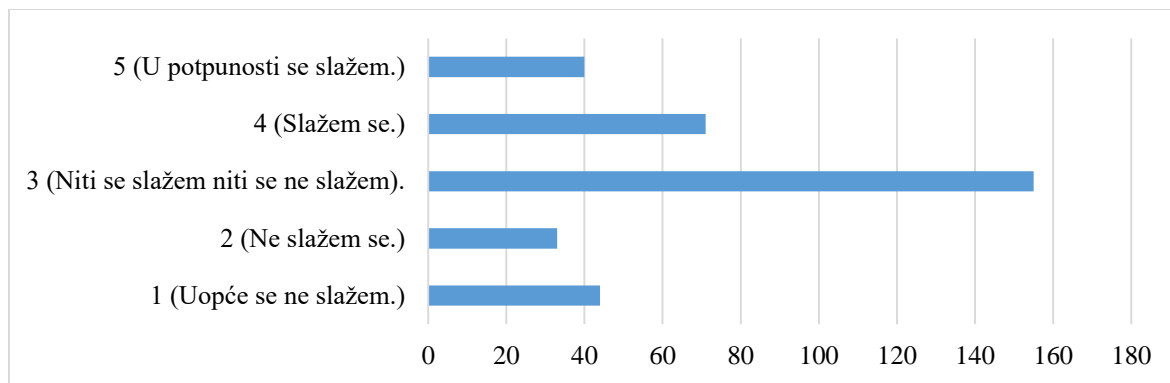
36,1 % se slaže ili u potpunosti slaže. (Grafikon 29) Studenti također nisu pokazali veliko znanje o dostupnosti novih psihoaktivnih supstanci, ali to može biti povezano sa slabom informiranošću o novim psihoaktivnim supstancama. S tvrdnjom „Mislim da se „osvježivače zraka“ može nabaviti u *smart shopovima* i na drogomatima.“ 22,4 % se ne slaže ili uopće ne slaže, njih 45,2 % ne zna i 32,4 % se slaže ili u potpunosti slaže. (Grafikon 30)

Grafikon 28: Slaganje s tvrdnjom „U današnje vrijeme jednostavno je nabaviti drogu u blizini.“

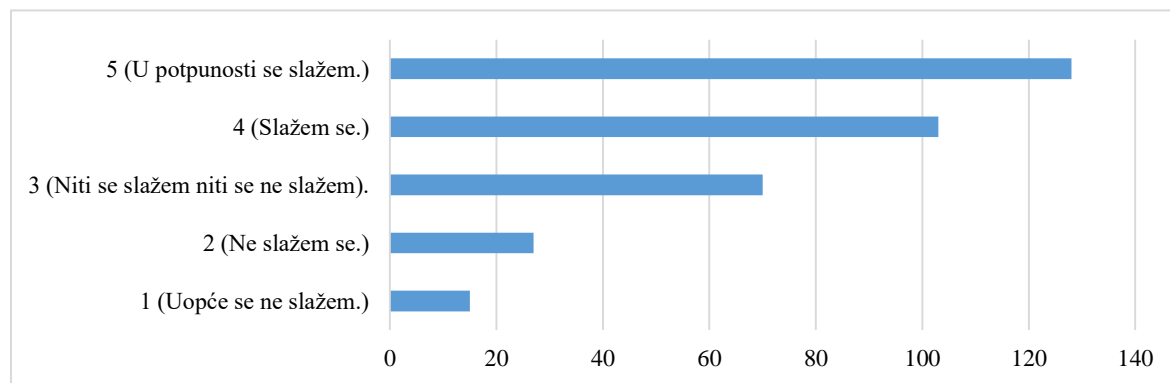
Grafikon 29: Slaganje s tvrdnjom „Ukoliko želim konzumirati neku drogu, znam po kojoj cijeni ju mogu nabaviti.“

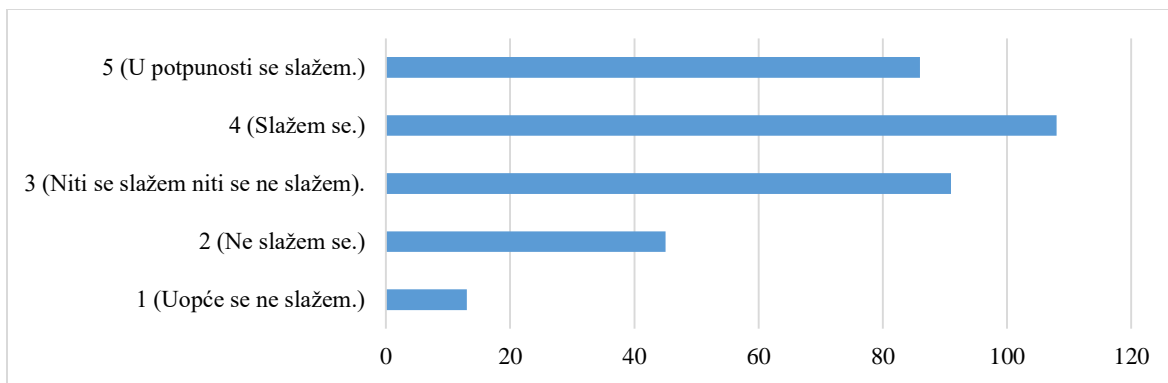
Grafikon 30: Slaganje s tvrdnjom „Mislim da se „osveživače zraka“ može nabaviti u smart shopovima i na drogomatima.“

5.3. *Kulturna prilagodba nedopuštenog*

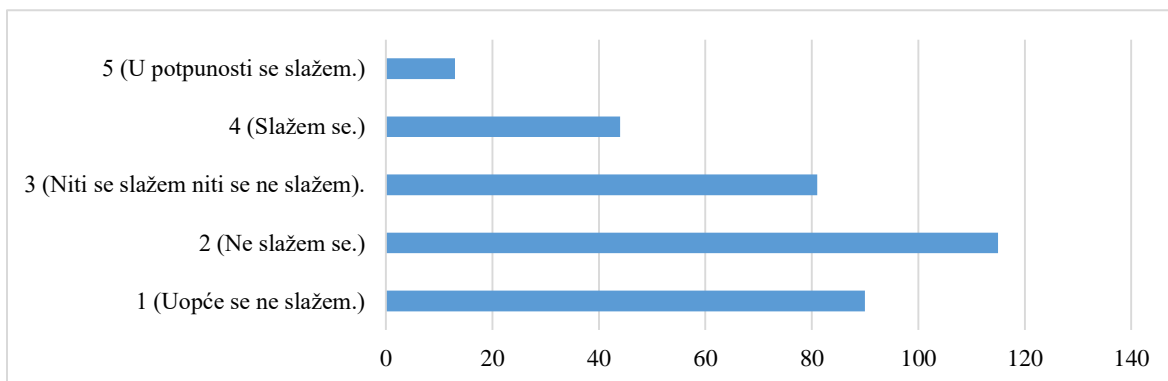
Što se kulturalne prilagodbe tiče, rezultati su nerijetko kontradiktorni. Koliko se može reći da je došlo do kulturne prilagodbe nedopuštenog, toliko se može reći i da nije. Sljedeći pokazatelji označavaju iskorak prema normalizaciji upotrebe marihuane, ali ne i plesnih droga kakav je slučaj u originalnom istraživanju u Velikoj Britaniji. Na grafikonima 31-35 vidljivo je slaganje s tvrdnjama gdje 1 označava „uopće se ne slažem“, 2 „ne slažem se“, 3 „niti se slažem niti se ne slažem“, 4 „slažem se“ i 5 „u potpunosti se slažem“ koje pokazuje da je došlo do kulturne prilagodbe nedopuštenog među hrvatskim studentima. S tvrdnjom „Ljudi koji koriste droge su ljudi kao i svi ostali.“ 67,3 % studenata u potpunosti se slaže ili slaže s navedenom tvrdnjom, njih 20,4 % se niti slaže niti ne slaže, dok se njih 12,2 % ne slaže ili uopće ne slaže. (Grafikon 31) S tvrdnjom „Povremeni (vikend) korisnici bez problema mogu izvršavati svoje obaveze.“ 56,6 % studenata se u potpunosti slaže ili slaže s tvrdnjom, njih 25,6 % je neodlučno, a njih 16,9 % se ne slaže ili uopće ne slaže. (Grafikon 32) Potom slijedi tvrdnja „Korisnici droga nisu sposobni održavati prijateljstva s nekorisnicima.“: 16,6 % studenata se slaže i u potpunosti slaže, 23,6 % se niti slaže niti ne slaže i njih 59,8 % se ne slaže ili uopće ne slaže. (Grafikon 33) Potom slijedi tvrdnja „Izbjegavat ću osobe za koje znam da konzumiraju droge.“: 51 % se ne slaže ili uopće ne slaže, njih 19,5 % je neutralnog mišljenja, a 29,5 % se slaže i u potpunosti slaže. (Grafikon 34) I konačno slijedi tvrdnja „Upotreba lakih droga bi se jače trebala zakonski kažnjavati.“: 68,8 % studenata se uopće ne slaže ili ne slaže s navedenom tvrdnjom, njih 14,6 % nije sigurno, dok njih 16,6 % se slaže ili u potpunosti slaže. (Grafikon 35)

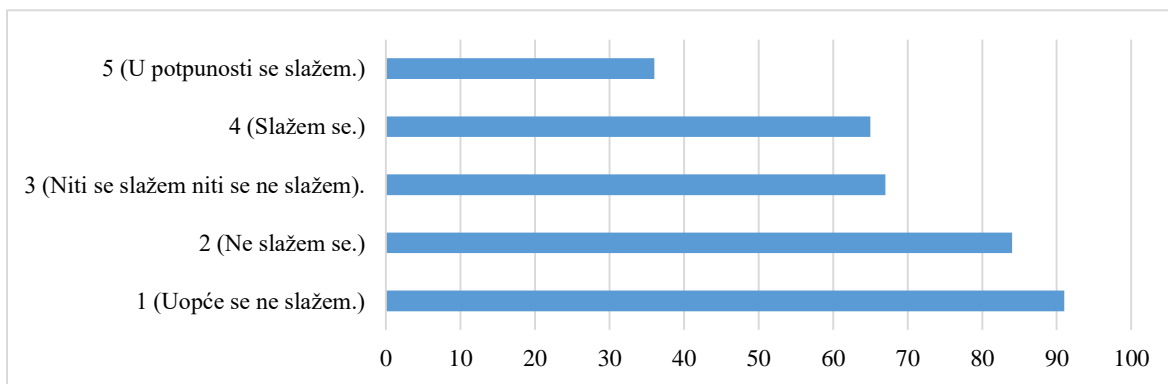
Grafikon 31: Slaganje s tvrdnjom „Ljudi koji koriste droge su ljudi kao i svi ostali.“

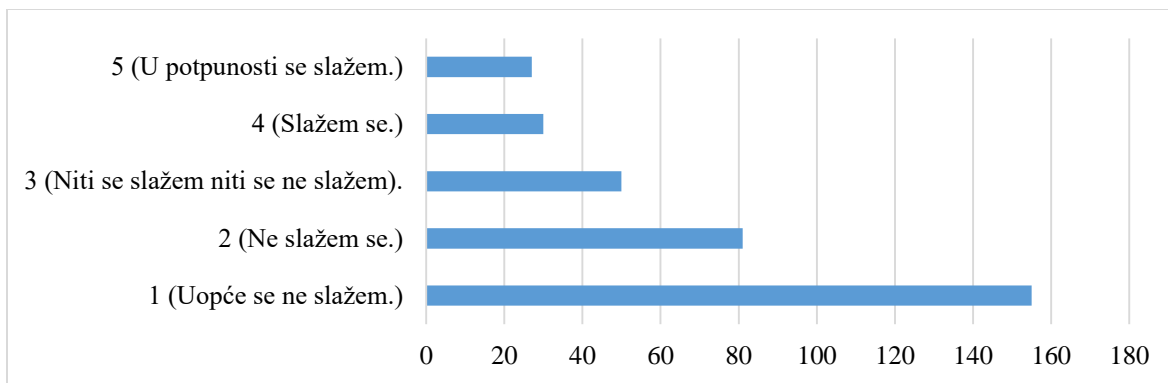
Grafikon 32: Slaganje s tvrdnjom „Povremeni (vikend) korisnici bez problema mogu izvršavati svoje obaveze.“

Grafikon 33: Slaganje s tvrdnjom „Korisnici droga nisu sposobni održavati prijateljstva s nekorisnicima.“

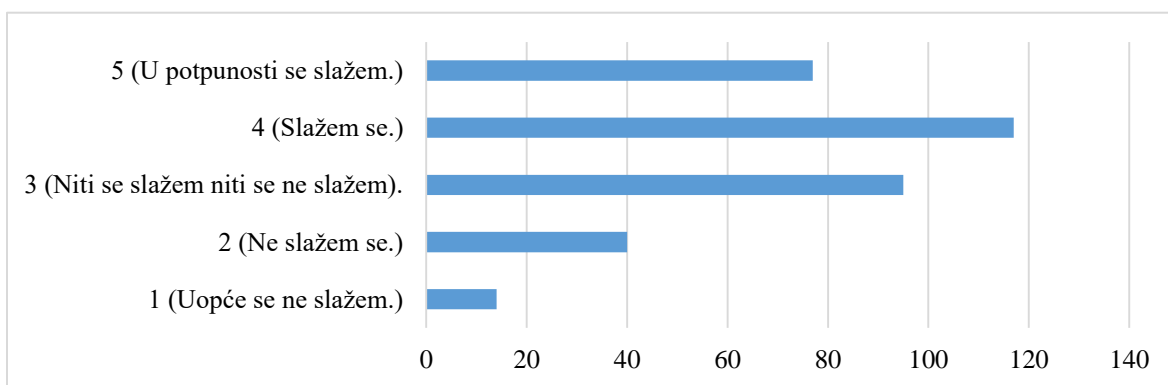

Grafikon 34: Slaganje s tvrdnjom „Izbjegavat ću osobe za koje znam da konzumiraju droge.“

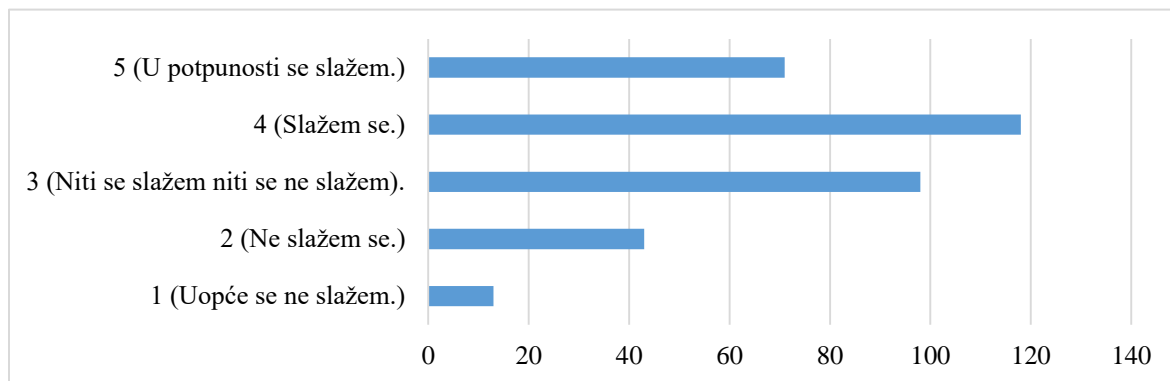

Grafikon 35: Slaganje s tvrdnjom „Uпотреba lakih droga bi se jače trebala zakonski kažnjavati.“

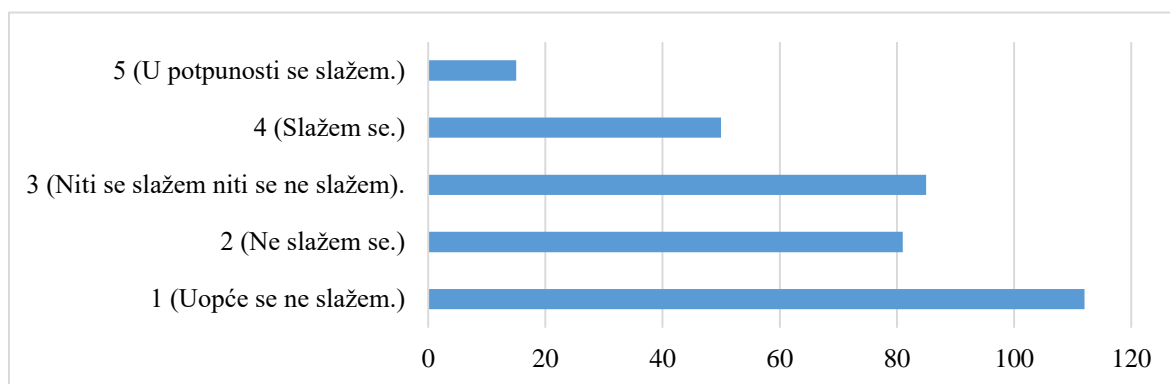
Na sljedećim grafikonima 36-38 vidljivi su rezultati koji pokazuju za koje tvrdnje nije došlo do kulturne prilagodbe nedopuštenog. Tvrdnja „Korisnici droga zanemaruju brojne korisne aktivnosti u životu.“: 56,6 % studenata se slaže ili u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom, njih 27,7 % se niti slaže niti ne slaže, dok se njih 15,7 % ne slaže ili uopće ne slaže. (Grafikon 36) S tvrdnjom „Korisnici droga vjerojatno će imati obiteljskih problema.“ 55,1 % se slaže ili u potpunosti slaže, njih 28,6 % je neodlučno, a njih 16,3 % se ne slaže ili uopće ne slaže s navedenom tvrdnjom. (Grafikon 37) Potom tvrdnja „Uzimati droge je u redu ukoliko se želiš osjećati dobro.“: 19 % studenata se slaže ili u potpunosti slaže, 24,8 % se niti slaže niti ne slaže, dok se njih 56,3 % ne slaže ili uopće ne slaže s navedenom tvrdnjom. (Grafikon 38)

Grafikon 36: Slaganje s tvrdnjom „Korisnici droga zanemaruju brojne korisne aktivnosti u životu.“

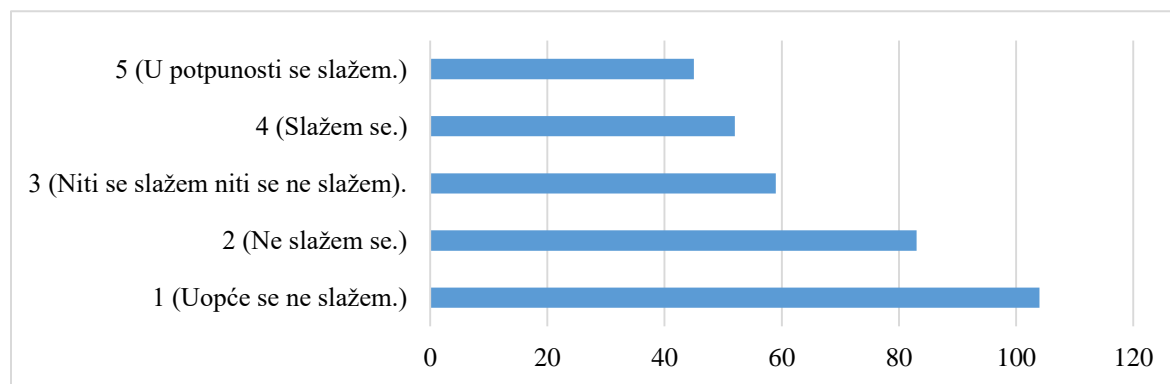
Grafikon 37: Slaganje s tvrdnjom „Korisnici droga vjerojatno će imati obiteljskih problema.“

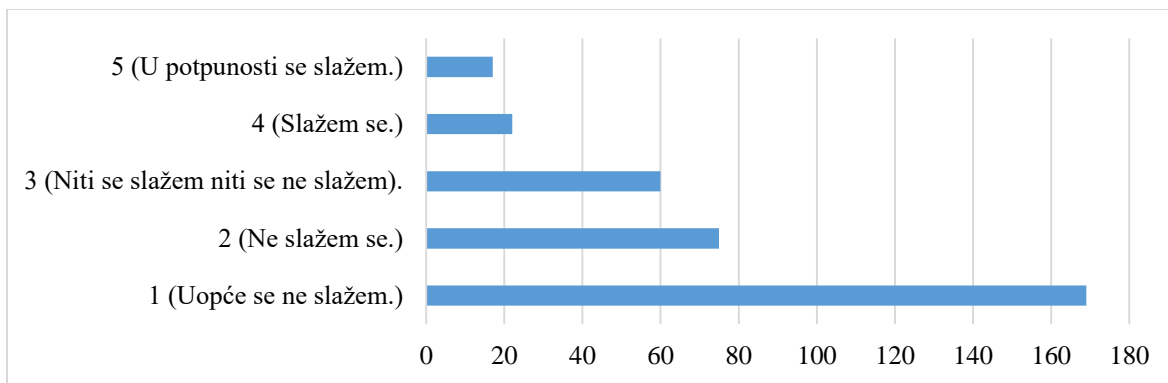
Grafikon 38: Slaganje s tvrdnjom „Uzimati droge je u redu ukoliko se želiš osjećati dobro.“

5.4. Upotreba i buduće intencije

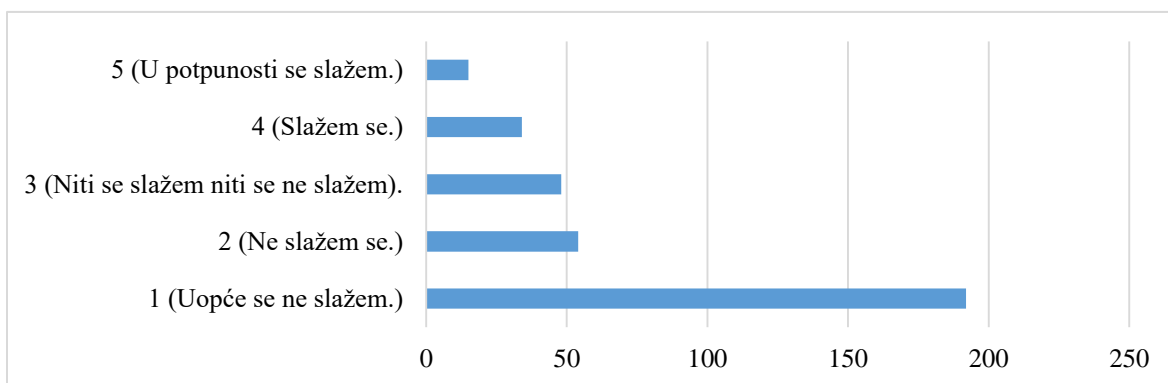
Što se budućih intencija među hrvatskim studentima tiče, rezultati za određene tvrdnje su sljedeći: s tvrdnjom „Neću izlaziti na mjesta na kojima sam siguran/sigurna da se koristi neka droga.“ 54,5 % studenata se ne slaže ili uopće ne slaže, njih 17,2 % se niti slaže niti ne slaže, a njih 18,3 % se slaže ili u potpunosti slaže da neće izaći na mjesto na kojem se koristi neka droga. (Grafikon 39) S tvrdnjom „Ako mi netko na tulumu ponudi neku drogu, neću odbiti.“ 71,1 % studenata se ne slaže ili uopće ne slaže s navedenom tvrdnjom, njih 17,5 % se niti slaže niti ne slaže, a njih 11,4 % se slaže ili u potpunosti slaže da neće odbiti drogu ukoliko mu ponude na tulumu. (Grafikon 40) Tvrdnja glasi „U skoroj budućnosti možda ću probati neku od droga koje nisam ranije konzumirao/konzumirala.“ te je 71,7 % studenata je sigurno da neće ili da uopće neće probati neku drogu, 14 % nije sigurno, dok je 14,3 % sigurno ili u potpunosti sigurno da će probati neku od droga koju do sada nije. (Grafikon 41) „Pri planiranju dobrog provoda, uvijek ću potražiti dobru drogu.“ S tvrdnjom se ne slaže i uopće ne slaže 81,6 %, 11,1 % se niti slaže niti ne slaže, dok se 7,3 % studenata slaže ili u potpunosti slaže. (Grafikon 42)

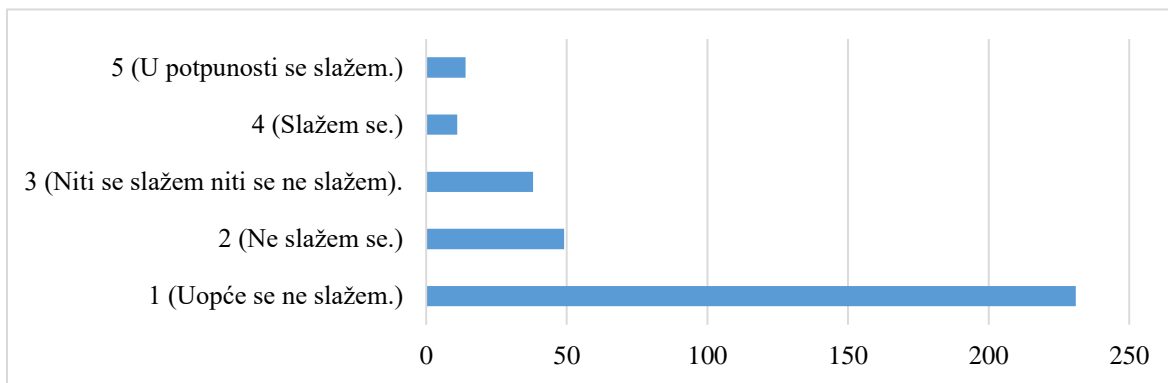
Grafikon 39: Slaganje s tvrdnjom „Neću izlaziti na mjesta na kojima sam siguran/sigurna da se koristi neka droga.“

Grafikon 40: Slaganje s tvrdnjom „Ako mi netko na tulumu ponudi neku drogu, neću odbiti.“

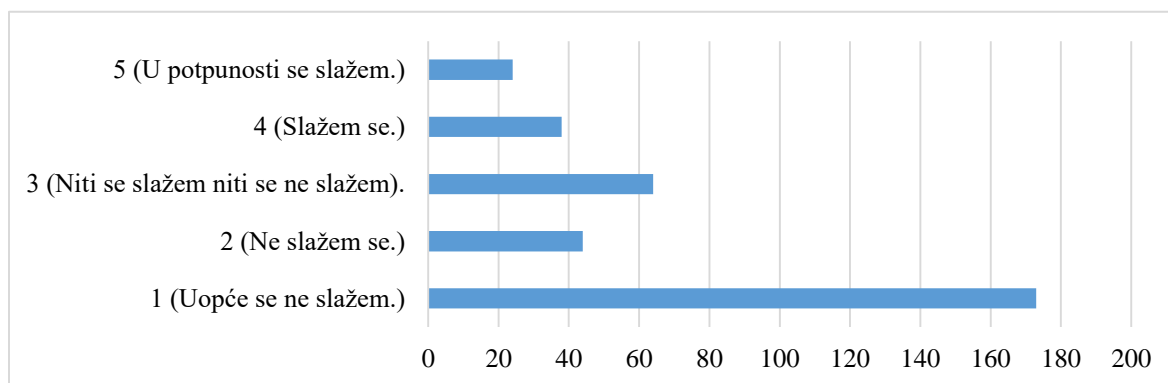

Grafikon 41: Slaganje s tvrdnjom „U skoroj budućnosti možda ću probati neku od droga koje nisam ranije konzumirao/konzumirala.“

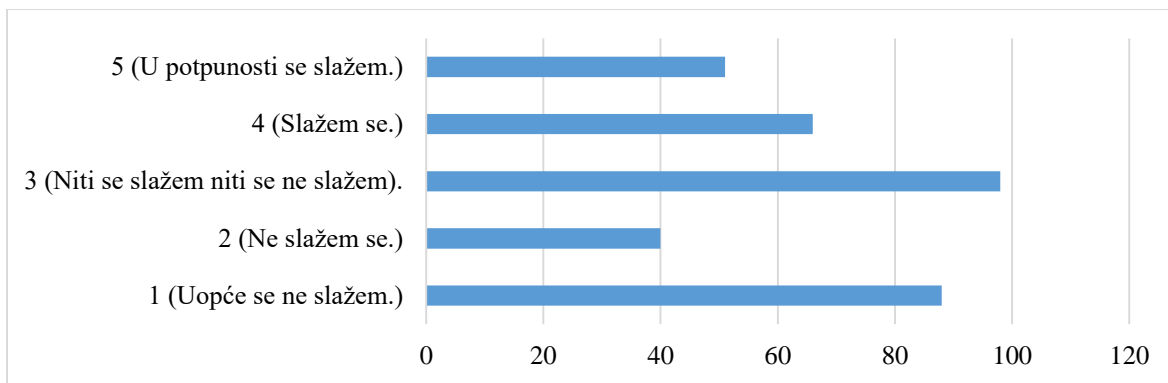

Grafikon 42: Slaganje s tvrdnjom „Pri planiranju dobrog provoda, uvijek ću potražiti dobru drogu.“

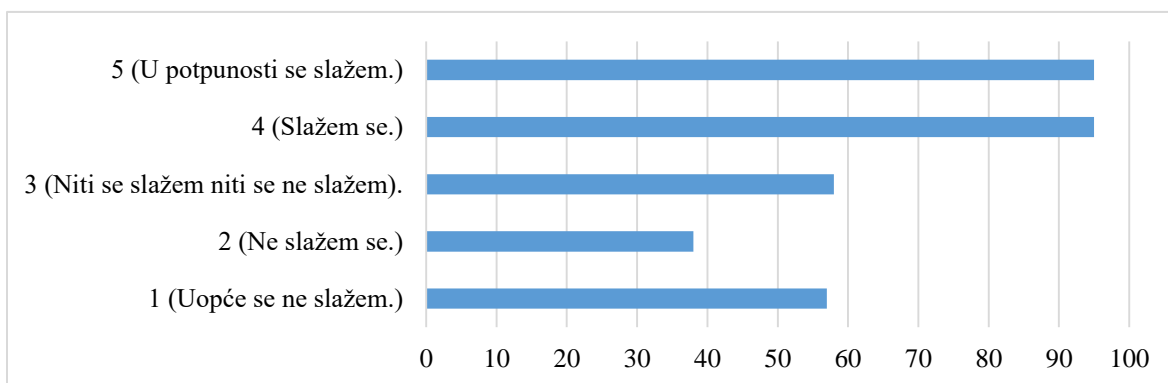
Što se upotrebe i svijesti o upotrebi tiče, rezultati su sljedeći. S tvrdnjom „Ako naporno radim tijekom tjedna, onda zaslužujem u slobodno vrijeme opustiti se uz neku drogu.“ 63,3 % studenata se ne slaže ili uopće ne slaže, 18,7 % se niti slaže niti ne slaže, dok se njih 18,3 % slaže i u potpunosti slaže. (Grafikon 43) „Upotreba droga samo je prolazna faza u mom životu.“ S navedenom tvrdnjom se uopće ne slaže i ne slaže 37,3 % studenata, njih 28,6 % se niti slaže niti ne slaže, a njih 14,9 % se slaže i u potpunosti slaže. (Grafikon 44) „Nakon napornog dana, lijepo se opustiti uz pivo.“ S navedenom tvrdnjom slaže se i u potpunosti slaže 55,4 %, njih 16,9 % je neutralnog mišljenja, dok se tek 27,7 % studenata ne slaže i uopće ne slaže s navedenom tvrdnjom. (Grafikon 45) S tvrdnjom „Povremeno pušenje marihuane nije opasno.“ u potpunosti se slaže i slaže 51,6 % studenata, 16,9 % se niti slaže niti ne slaže, a njih 19 % se ne slaže ili uopće ne slaže. (Grafikon 46) S tvrdnjom „LSD produbljuje osjećaj stvarnosti.“ slaže se i u potpunosti se slaže 22,1 %, 39,9 % se niti slaže niti ne slaže, dok se njih 28 % ne slaže ili uopće ne slaže s navedenom tvrdnjom. (Grafikon 47)

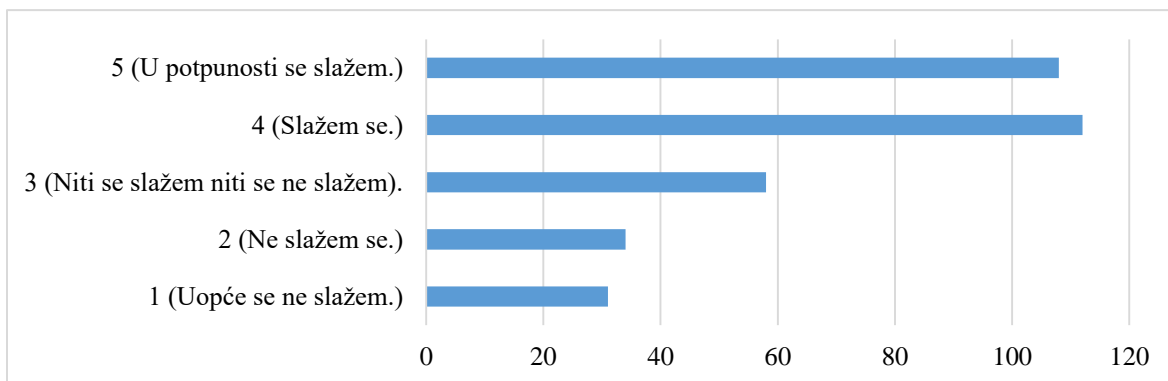
Grafikon 43: Slaganje s tvrdnjom „Ako naporno radim tijekom tjedna, onda zaslužujem u slobodno vrijeme opustiti se uz neku drogu.“

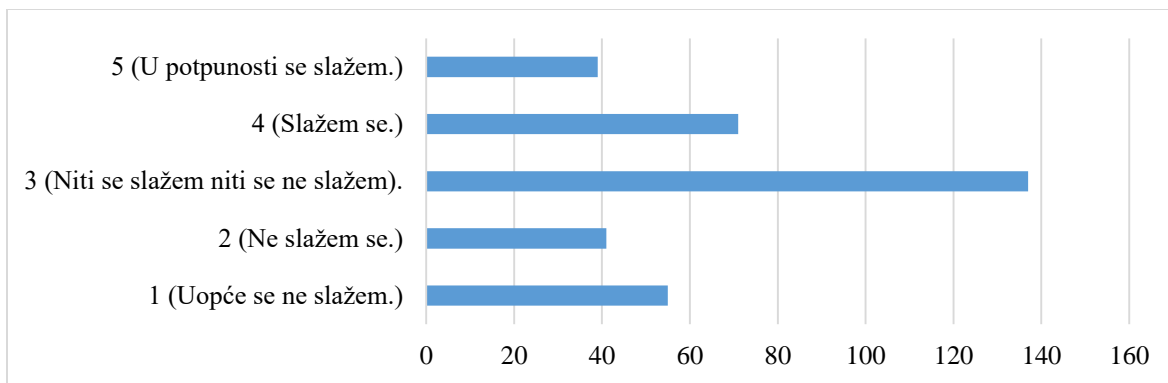
Grafikon 44: Slaganje s tvrdnjom „Upotreba droga samo je prolazna faza u mom životu.“

Grafikon 45: Slaganje s tvrdnjom „Nakon napornog dana, lijepo se opustiti uz pivo.“

Grafikon 46: Slaganje s tvrdnjom „Povremeno pušenje marihuane nije opasno.“

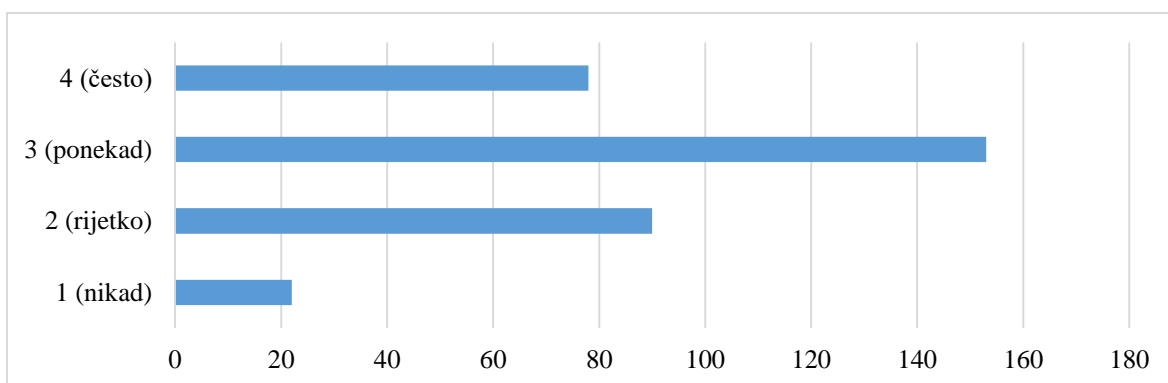

Grafikon 47: Slaganje s tvrdnjom „LSD produbljuje osjećaj stvarnosti.“

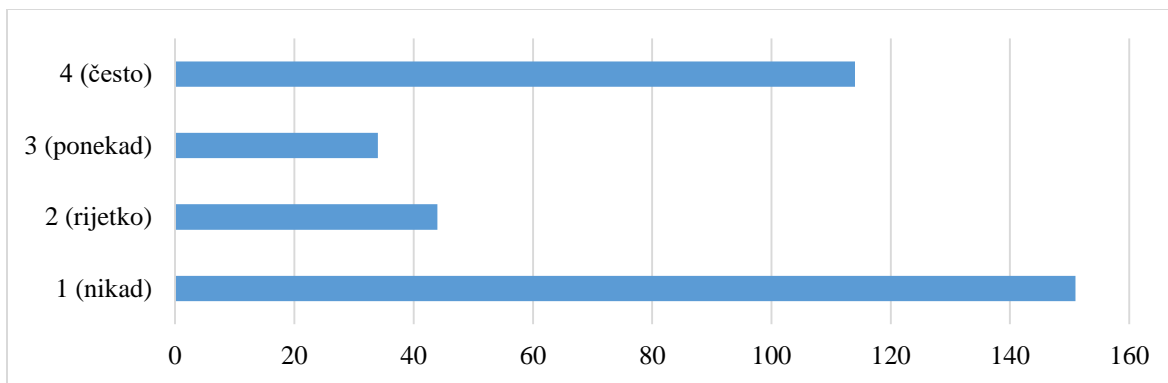
Osobne prakse upotrebe droge kod studenata prikazane su učestalošću uzimanjem supstanci skalom 1-4, gdje 1 označava nikad, 2 rijetko, 3 ponekad i 4 često. Dobiveni rezultati podijeljeni su prema vrstama droga:

1) Legalne droge:

- a. alkohol (6,4 % ispitanika nikada ne konzumira, 26,2 % rijetko, 44,6 % ponekad i 22,7 % često) (Grafikon 48)
- b. cigarete (44 % nikad, 12,8 % rijetko, 9,9 % ponekad i 33,2 % često) (Grafikon 49)

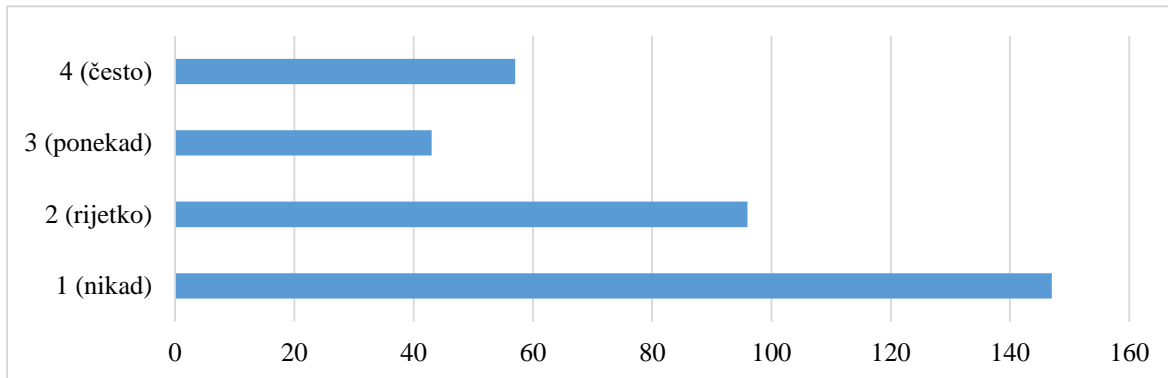
Grafikon 48: Učestalost konzumiranja – alkoholna pića

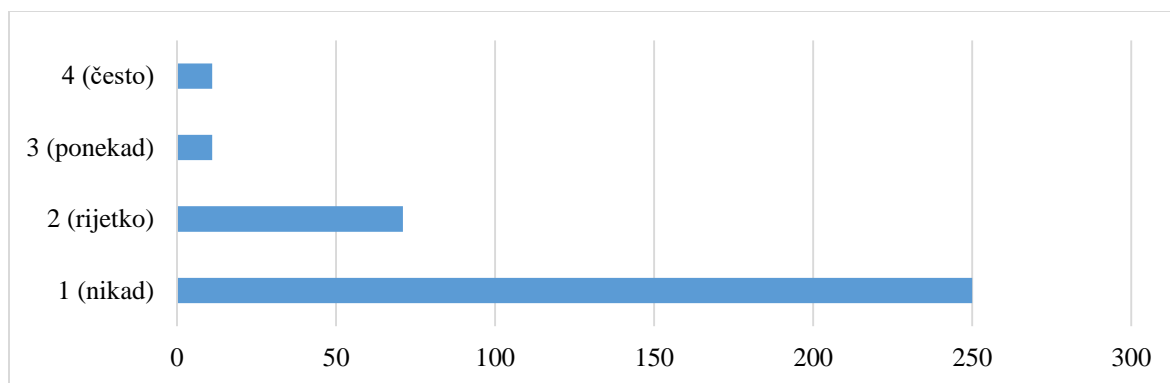
Grafikon 49: Učestalost konzumiranja – cigarete

2) Kanabinoidi:

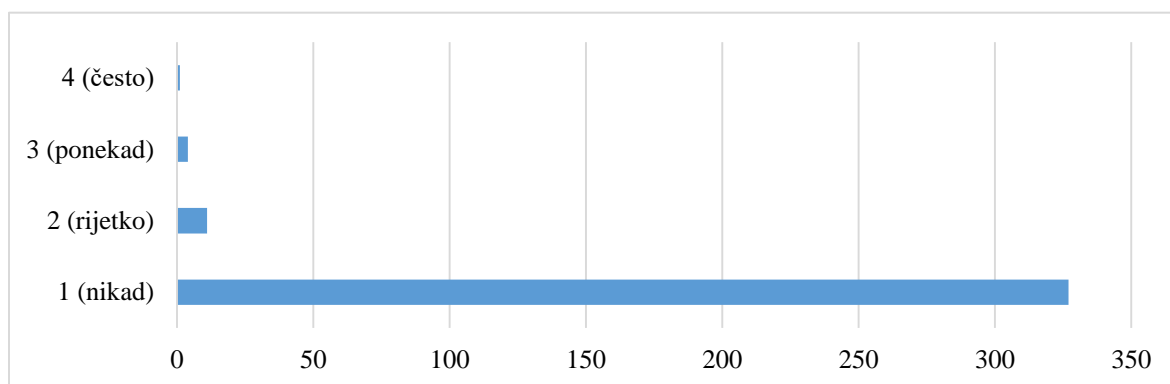
- a. Marihuana: 42,9 % nikad, 28 % rijetko, 12,5 % ponekad i 16,6 % često (Grafikon 50)
- b. Hašiš: 72,9 % nikad, 20,7 % rijetko, 3,2 % ponekad, 3,2% često (Grafikon 51)
- c. Sintetiski kanabinoidi: 95,3 % nikad, 3,2 % rijetko, 1,2 % ponekad i 0,3 % često (Grafikon 52)

Grafikon 50: Učestalost konzumiranja – marihuana

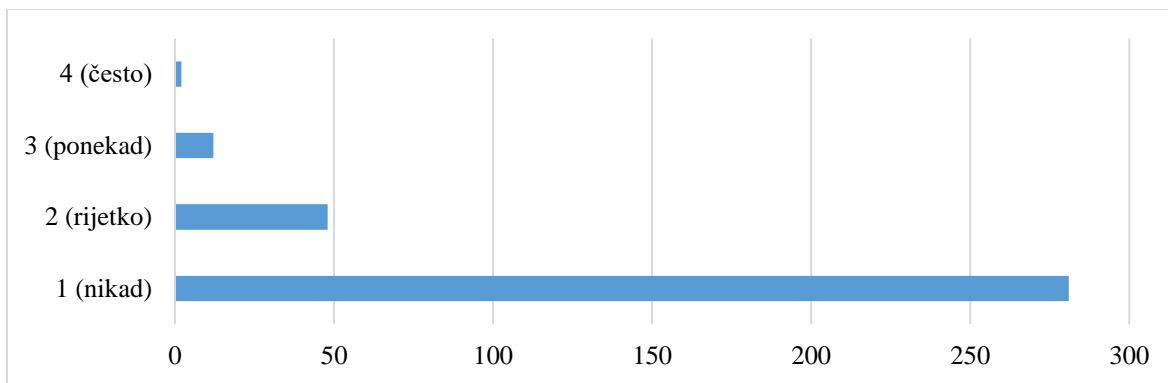
Grafikon 51: Učestalost konzumiranja – hašiš

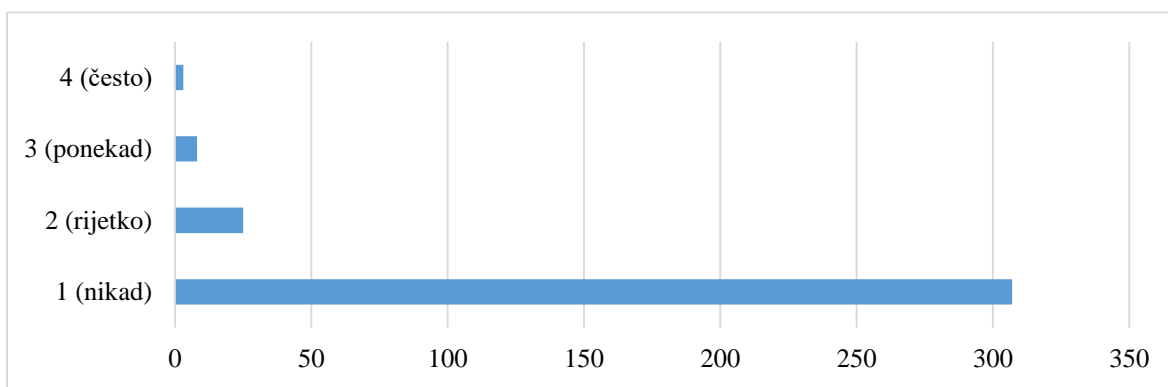
Grafikon 52: Učestalost konzumiranja – sintetski kanabinoidi

3) Halucinogeni:

- a. „Magične gljive“: 81,9 % nikad, 14 % rijetko, 3,5 % ponekad i 0,6 % često (Grafikon 53)
- b. LSD: 89,5 % nikad, 7,3 % rijetko, 2,3 % ponekad i 0,9 % često (Grafikon 54)

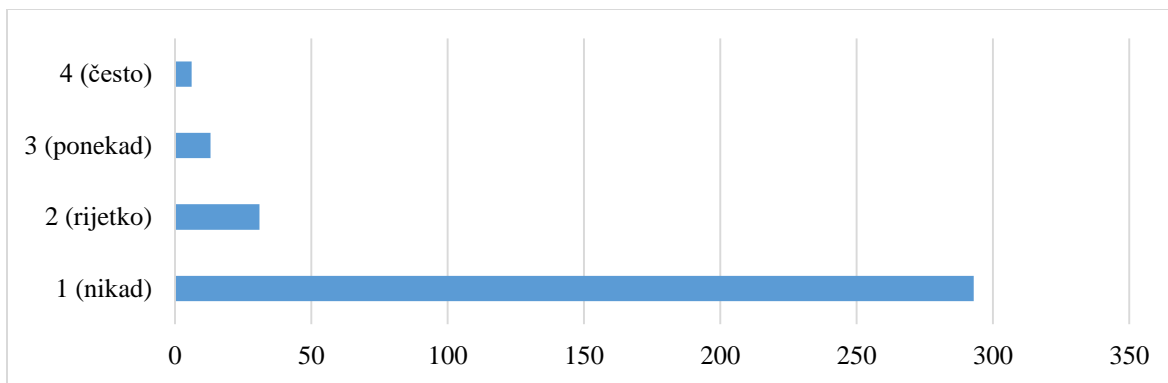
Grafikon 53: Učestalost konzumiranja – „magične gljive“

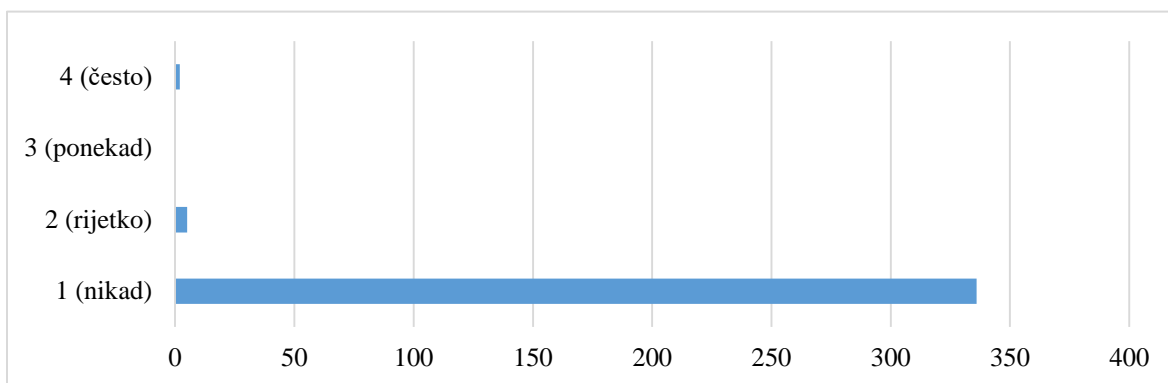
Grafikon 54: Učestalost konzumiranja – LSD

4) (Met)amfetamini:

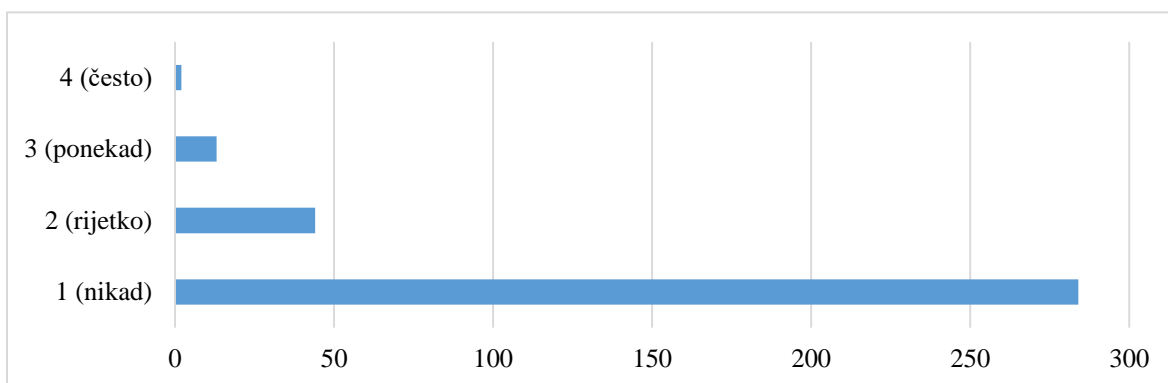
- a. Speed: 85,4 % nikad, 9 % rijetko, 3,8 % ponekad i 1,7 % često. (Grafikon 55)
- b. Sintetski katinoni: 98 % nikad, 1,5 % rijetko, 0 % ponekad i 0,5 % često. (Grafikon 56)
- c. MDMA: 82,8 % nikad, 12,8 % rijetko, 3,8 % ponekad i 0,6 % često. (Grafikon 57)

Grafikon 55: Učestalost konzumiranja – speed

Grafikon 56: Učestalost konzumiranja – sintetski katinoni

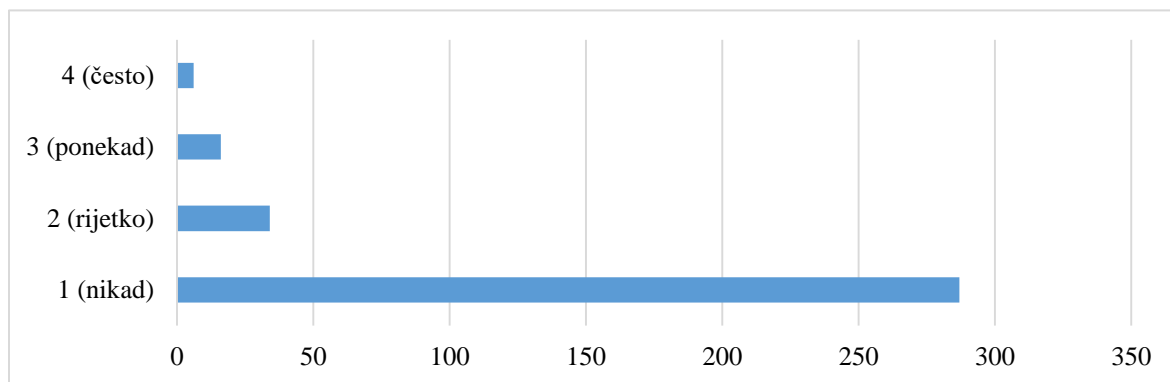

Grafikon 57: Učestalost konzumiranja – MDMA

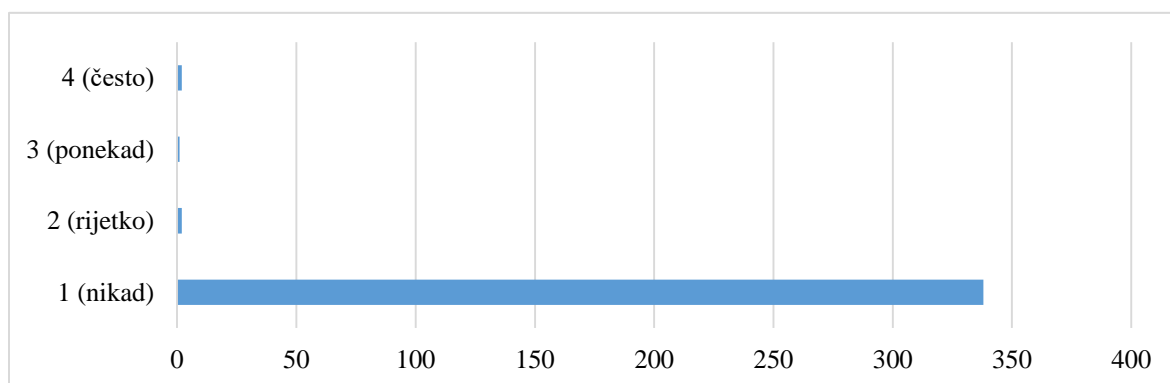
5) „Teške droge“:

- a. Kokain: 83,7 % nikad, 9,9 % rijetko, 4,7 % ponekad i 1,7 % često. (Grafikon 58)
- d. Heroin: 98,5 % nikad, 0,6 % rijetko, 0,3 % ponekad i 0,6 % često. (Grafikon 59)

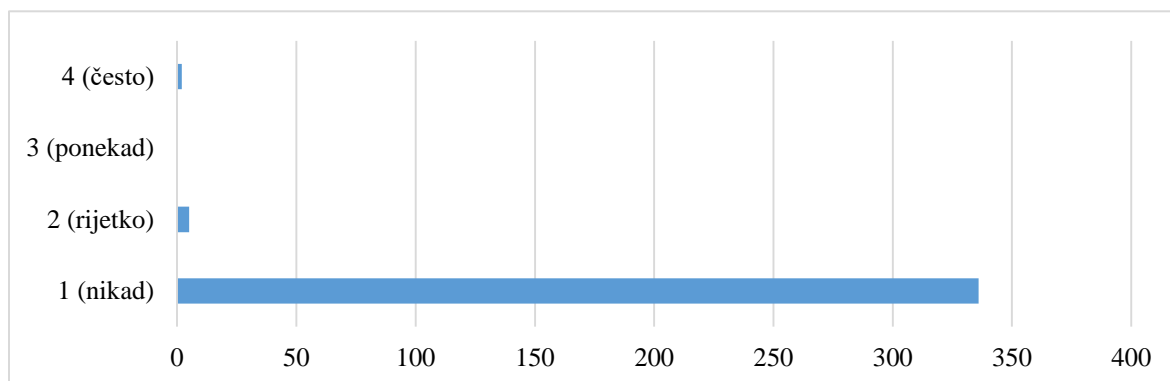
e. Sintetski opiodi: 98 % nikad, 1,5 % rijetko, 0 % ponekad i 0,6 % često. (Grafikon 60)

Grafikon 58: Učestalost konzumiranja – kokain

Grafikon 59: Učestalost konzumiranja – heroin

Grafikon 60: Učestalost konzumiranja – sintetski opiodi

5.5. Raspodjela informiranosti prema spolu i mjestu stanovanja

Raspodjela informiranosti studenata ne pokazuje preveliku razliku između aritmetičkih sredina i prema spolu i prema mjestu stanovanja. Naime, i studenti ($X=2,07$) i studentice ($x=2,41$) uglavnom se smatraju dobro informiranima o drogama, iako se studenti smatraju malo više informiranima u odnosu na studentice. (Tablica 2). Bez obzira na mjesto stanovanja studenti se uglavnom smatraju dobro informiranima, iako su najbolje informirani u mjestima s više od 100.000 stanovnika ($x=2,18$), a najmanje informirani su studenti u mjestima s 50.000 do 100.000 stanovnika ($x=2,36$). (Tablica 3)

Tablica 2.: Raspodjela informiranosti studenata prema spolu

U kojoj mjeri se smatrate u pogledu droga dobro informiranom osobom?			
Kojeg ste spola?	Aritmetička sredina (x)	N	Standardna devijacija
ženskog	2,07	148	,934
muškog	2,41	195	,840

Tablica 3.: Raspodjela informiranosti studenata prema mjestu stanovanja

U kojoj mjeri se smatrate u pogledu droga dobro informiranom osobom?			
Koliko stanovnika ima mjesto u kojem ste proveli većinu svog života?	Aritmetička sredina (x)	N	Standardna devijacija
Manje od 10.000	2,27	95	,928
10.0000 – 50.000	2,34	77	,912
50.000 – 100.000	2,36	42	,983
Više od 100.000	2,18	129	,833

5.6. Raspodjela stavova o drogama prema spolu i mjestu stanovanja

Što se distribucije aritmetičkih sredina stavova o drogama po spolu tiče, dobiveni su rezultati prikazani u Tablici 4. Studenti se uglavnom ne slažu ($x=1,93$) s tvrdnjom „Uzimanje droge uvijek vodi u ovisnost.“, dok se studentice uglavnom niti slažu niti ne slažu ($x=2,61$). Studenti ($x=1,58$) i studentice ($x=2,18$) se uglavnom ne slažu s tvrdnjom „Ne postoje lake i teške droge.“ Niti studenti ($x=2,99$) ni studentice ($3,26$) uglavnom ne znaju je li moguće zamisliti *društvo bez droga*. Studenti ($x=2,95$) se uglavnom niti slažu niti ne slažu da su droge prikladan dodatak zabavi, dok se studentice ($x=2,12$) uglavnom ne slažu. Studenti ($x=2,09$) se uglavnom ne slažu s tvrdnjom „Sve droge predstavljaju veliko društveno zlo.“, dok se studentice ($x=2,97$) u najvećoj mjeri niti slažu niti ne slažu. Što se tvrdnje „U lakim drogama može se uživati bez većih posljedica.“, studenti se u najvećoj mjeri slažu ($x=3,82$), dok se studentice niti slažu niti ne slažu ($x=2,97$). Ni studenti ($2,41$) ni studentice ($1,99$) ne slažu se s tvrdnjom „Droge proizvode uglavnom pozitivne učinke.“ Ni studenti ($2,53$) ni studentice ($3,37$) ne slažu se s tvrdnjom „Uzimanje droga uvijek je opasno.“ I studenti ($3,68$) i studentice ($3,85$) uglavnom se slažu da su droge sredstvo bijega od stvarnosti. Studenti ($3,01$) se uglavnom niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom „Droge su naprosto loš izbor u životu.“, dok se studentice uglavnom slažu ($3,79$).

Što se distribucije aritmetičkih sredina stavova o drogama po mjestu stanovanja tiče, dobiveni su sljedeći rezultati (Tablica 5). Studenti koji žive u gradovima s više od 50.000 stanovnika, uglavnom se ne slažu s tvrdnjom „Uzimanje droge uvijek vodi u ovisnost.“ ($x=2,05$ i $2,35$), dok se studenti s manje od 50.000 niti slažu niti ne slažu ($x=2,48$; $x=2,47$ i $x=2,54$). S tvrdnjom „Ne postoje lake i teške droge.“ svi se studenti uglavnom ne slažu bez obzira na mjesto stanovanja ($x=[1,67-2,17]$). Studenti se bez obzira na mjesto stanovanja uglavnom niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom „Moguće je zamisliti društvo bez droga.“ ($x=[2,95-3,35]$). Studenti se u mjestima s manje od 10.000 stanovnika ($x=2,26$) uglavnom ne slažu da su droge prikladan dodatak zabavi, dok se u mjestima s više od 10.000 stanovnika uglavnom niti slažu niti ne slažu ($x=[2,48-2,60]$). Tvrdnja „Sve droge predstavljaju veliko društveno zlo.“: u gradovima s 50.000 do 100.000 stanovnika ($x=2,27$) uglavnom se ne slažu s tvrdnjom, dok se u ostalim gradovima (onim s manje od 50.000 i više od 100.000 stanovnika) uglavnom niti slažu niti ne slažu ($x=[2,59-2,86]$). Što se tvrdnje „U lakim drogama može se uživati bez većih posljedica.“,

studenti se u mjestima s manje od 50.000 stanovnika uglavnom niti slažu niti ne slažu ($x=[3,24-2,4]$), dok se studenti u gradovima s više od 50.000 stanovnika uglavnom slažu s tvrdnjom ($x=3,69$ i $x=3,46$). U gradovima s 10.000 do 50.000 stanovnika ($x=2,48$) uglavnom se niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom „Droge proizvode uglavnom pozitivne učinke.“, dok se u gradovima s manje od 10.000 i više od 50.000 stanovnika ($x=[2,00-2,25]$), studenti glavnom ne slažu s tvrdnjom. Što se tvrdnje „Uzimanje droga uvijek je opasno.“ tiče, bez obzira na mjesto stanovanja, studenti uglavnom nisu sigurni ($x=[2,78-3,28]$). Studenti iz mjesta s 50.000 do 100.000 stanovnika ($x=3,18$) uglavnom se niti slaže niti ne slaže s tvrdnjom „Droge su naprosto loš izbor u životu.“, dok se u gradovima s manje od 50.000 i više od 100.000 stanovnika studenti uglavnom slažu s navedenom tvrdnjom ($x=[3,45-3,64]$).

Tablica 4.: Raspodjela stavova o drogama prema spolu

Kojeg ste spola?		Uzimanje droge uvijek vodi u ovisnost.	Ne postoje lake i teške droge.	Moguće je zamisliti društvo bez droge	Droge su prikladan dodatak zabavi.	Sve droge predstavljaju veliko društveno zlo.	U lakim drogama se može uživati bez većih posljedica.	Droge proizvode uglavnom pozitivne učinke.	Uzimanje droga uvijek je opasno.	Droge su sredstvo bijega od stvarnosti.	Droge su naprosto loš izbor u životu.
ženskog	Aritmetička sredina (x)	1,93	1,58	2,99	2,95	2,09	3,82	2,41	2,53	3,68	3,01
	N	148	148	148	148	148	148	148	148	148	148
	Standardna devijacija	1,123	,896	1,419	1,205	1,075	,997	,961	1,146	1,089	1,286
muškog	Aritmetička sredina (x)	2,61	2,18	3,26	2,12	2,97	3,19	1,99	3,37	3,85	3,79
	N	195	195	195	195	195	195	195	195	195	195
	Standardna devijacija	1,305	1,209	1,450	1,158	1,437	1,118	1,018	1,283	1,143	1,166

Tablica 5: Raspodjela stavova o drogama prema mjestu stanovanja

Koliko stanovnika ima mjesto u kojem ste proveli većinu svog života? ⁵	Uzimanje droge uvijek vodi u ovisnost.	Ne postoje lake i teške droge.	Moguće je zamisliti društvo bez droge	Droge su prikladan dodatak zabavi.	Sve droge predstavljaju veliko društveno zlo.	U lakim drogama se može uživati bez većih posljedica.	Droge proizvode uglavnom pozitivne učinke.	Uzimanje droga uvijek je opasno.	Droge su sredstvo bijega od stvarnosti.	Droge su naprosto loš izbor u životu.
1 Aritmetička sredina (x)	2,54	2,16	3,26	2,26	2,86	3,24	2,00	3,28	3,74	3,67
N	95	95	95	95	95	95	95	95	95	95
Standardna devijacija	1,367	1,206	1,467	1,205	1,419	1,079	,934	1,358	1,160	1,300
2 Aritmetička sredina (x)	2,40	2,17	3,35	2,48	2,77	3,39	2,09	2,91	3,79	3,64
N	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77
Standardna devijacija	1,379	1,229	1,365	1,273	1,307	1,114	,962	1,258	1,139	1,169
3 Aritmetička sredina (x)	2,48	1,71	2,95	2,55	2,64	3,40	2,48	3,24	3,88	3,48
N	42	42	42	42	42	42	42	42	42	42
Standardna devijacija	1,330	,891	1,545	1,329	1,376	1,270	1,174	1,284	1,152	1,418
4 Aritmetička sredina (x)	2,05	1,67	2,99	2,60	2,27	3,69	2,25	2,78	3,75	3,18
N	129	129	129	129	129	129	129	129	129	129
Standardna devijacija	1,067	1,001	1,422	1,227	1,304	1,044	1,023	1,231	1,083	1,240

⁵ Kazalo za tablicu: 1 = manje od 10.000; 2 = 10.000 – 50.000; 3 = 50.000 – 100.000; 4 = više od 100.000.

5.7. Raspodjela stavova o dostupnosti droga prema spolu i mjestu stanovanja

Bez obzira na spol, i studenti ($x=3,72$) i studentice ($x=3,75$) uglavnom se slažu s tvrdnjom „U današnje vrijeme jednostavno je nabaviti drogu u blizini.“ Neovisno o spolu i studenti ($x=3,19$) i studentice uglavnom se niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom „Mislim da se „osvježivače zraka“ može nabaviti u smart shopovima i na drogomatima.“ Postoji statistički značajna razlika po spolu u slaganju s tvrdnjom „Ukoliko želim konzumirati neku drogu, znam po kojoj cijeni ju mogu nabaviti.“; studenti ($x=3,16$) se uglavnom niti slažu niti ne slažu s navedenom tvrdnjom, dok se studentice ($x=2,36$) u najvećoj mjeri ne slažu. (Tablica 6)

Tablica 6: Raspodjele stavova o dostupnosti droga prema spolu

Kojeg ste spola?		U današnje vrijeme jednostavno je nabaviti drogu u blizini.	Ukoliko želim konzumirati neku drogu, znam po kojoj cijeni ju mogu nabaviti.	Mislim da se "osvježivače zraka" mogu nabaviti u smart shopovima i na drogomatima.
Ženskog	Aritmetička sredina (x)	3,72	3,16	3,19
	N	148	148	148
	Standardna devijacija	1,113	1,379	1,214
Muškog	Aritmetička sredina (x)	3,75	2,36	3,01
	N	195	195	195
	Standardna devijacije	1,086	1,405	1,060

S tvrdnjom „U današnje vrijeme jednostavno je nabaviti drogu u blizini.“ studenti se u najvećoj mjeri slažu bez obzira na mjesto stanovanja. Ista situacija je i s tvrdnjom „U današnje vrijeme jednostavno je nabaviti drogu u blizini.“ Studenti koji žive u mjestima s 10.000-50.000 stanovnika ($x=2,44$) uglavnom se ne slažu s tvrdnjom „Ukoliko želim konzumirati neku drogu, znam po kojoj cijeni ju mogu nabaviti.“, dok se studenti koji žive u mjestima s manje od 10.000 i više od 50.000 stanovnika uglavnom niti slažu niti ne slažu. Bez obzira na mjesto stanovanja,

studenti se u najvećoj mjeri niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom „Mislim da se *osvježivače zraka* mogu nabaviti i smart-shopovima i na drogomatima.“ (Tablica 7)

Tablica 7: Raspodjela stavova o dostupnosti droga prema mjestu stanovanja

Koliko stanovnika ima mjesto u kojem ste proveli većinu svog života?		U današnje vrijeme jednostavno je nabaviti drogu u blizini.	Ukoliko želim konzumirati neku drogu, znam po kojoj cijeni ju mogu nabaviti.	Mislim da se "osvježivače zraka" mogu nabaviti u smart shopovima i na drogomatima.
Manje od 10.000 stanovnika	Aritmetička sredina (x)	3,67	2,54	3,15
	N	95	95	95
	Standardna devijacija	1,125	1,500	1,139
10.000 - 50.000 stanovnika	Aritmetička sredina (x)	3,60	2,44	3,01
	N	77	77	77
	Standardna devijacija	1,127	1,381	1,032
50.000 - 100.000 stanovnika	Aritmetička sredina (x)	3,83	3,07	3,05
	N	42	42	42
	Standardna devijacija	1,248	1,552	1,248
Više od 100.000 stanovnika	Aritmetička sredina (x)	3,83	2,87	3,10
	N	129	129	129
	Standardna devijacija	1,001	1,377	1,151

5.8. Raspodjela stavova o kulturnoj prilagodbi nedopuštenog prema spolu i mjestu stanovanja

Što se tiče kulturne prilagodbe nedopuštenog, rezultati prema spolu su sljedeći. Bez obzira na spol, i studenti ($x=4,04$) i studentice ($x=3,76$) slažu se s tvrdnjom „Ljudi koji koriste droge su ljudi kao i svi ostali.“ Što se tiče tvrdnje „Povremeni (vikend) korisnici bez problema mogu izvršavati svoje obaveze.“, studenti ($x=3,91$) se uglavnom s njom slažu, dok se studentice ($x=3,38$) niti slažu niti ne slažu. Studenti ($x=2,07$) u najvećoj se mjeri ne slažu s tvrdnjom „Korisnici droga nisu sposobni održavati prijateljstvo s nekorisnicima.“, dok se studentice ($x=2,55$) u najvećoj mjeri niti slažu ni ne slažu. S tvrdnjom „Izbjegavat ću osobe za koje znam da konzumiraju drogu.“ studenti ($x=2,19$) u najvećoj mjeri ne slažu, dok se studentice ($x=2,95$) uglavnom niti slažu niti ne slažu. Tvrdnja koja glasi „Upotreba lakih droga trebala bi se jače zakonski sankcionirati.“: studenti ($x=1,61$) se uglavnom ne slažu s navedenom tvrdnjom, dok se studentice ($x=2,48$) uglavnom niti slažu niti ne slažu. Studentice ($x=3,77$; $x=3,74$) se u najvećoj mjeri slažu s tvrdnjama „Korisnici droga zanemaruju brojne korisne aktivnosti u životu.“ i „Korisnici droga vjerojatno će imati obiteljskih problema“, dok se studenti ($x=3,35$; $x=3,32$) uglavnom niti slažu niti ne slažu s navedenim tvrdnjama. Što se tiče tvrdnje „Uzimati droge je u redu ukoliko se želiš osjećati dobro.“, studentice ($x=2,08$) u najvećoj se mjeri ne slažu, dok se studenti ($x=2,69$) uglavnom niti slažu niti ne slažu. (Tablica 8)

Bez obzira na mjesto stanovanja, najveći broj studenata se slaže s tvrdnjom „Ljudi koji koriste droge su ljudi kao i svi ostali.“, najviše se slažu u mjestima s više od 100.000 stanovnika ($x=4,15$), a najmanje u gradovima s manje od 10.000 i između 10.000 i 50.000 stanovnika ($x=3,71$). Ista je situacija i što se tiče tvrdnje „Povremeni (vikend) korisnici bez problema mogu izvršavati svoje obaveze.“ (najveće slaganje je u gradovima s više od 100.000 stanovnika $x=3,72$; najmanje slaganje je kod studenata koji dolaze iz mjesta s 50.000 do 100.000 stanovnika $x=3,52$). Studenti koji žive u gradovima s više od 50.000 stanovnika u najvećoj se mjeri ne slažu s tvrdnjom „Korisnici droga nisu sposobni održavati prijateljstva s nekorisnicima.“, dok se u gradovima s manje od 50.000 stanovnika studenti u najvećoj mjeri niti slažu niti ne slažu. S tvrdnjom „Izbjegavat ću osobe za koje znam da konzumiraju droge.“ u najvećoj se mjeri ne slažu studenti koji žive u mjestima s više od 100.000 stanovnika ($x=2,14$), dok se u svim ostalim mjestima studenti u najvećoj mjeri niti slažu niti ne slažu. Bez obzira na mjesto stanovanja,

studenti se u najvećoj mjeri ne slažu s tvrdnjom „Upotreba lakih droga trebala bi se jače zakonski kažnjavati.“ S tvrdnjom „Korisnici droga zanemaruju brojne korisne aktivnosti u životu.“ uglavnom se niti slažu niti ne slažu studenti koji žive u mjestima s više od 100.000 stanovnika ($x=3,36$), dok se u ostalim mjestima studenti uglavnom slažu s navedenom tvrdnjom. Studenti koji žive u mjestima s više od 50.000 stanovnika u najvećoj se mjeri niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom „Korisnici droga vjerojatno će imati obiteljskih problema.“, dok se u mjestima s manje od 50.000 stanovnika studenti uglavnom slažu s navedenom tvrdnjom. Bez obzira na mjesto stanovanja, studenti se u najvećoj mjeri ne slažu s tvrdnjom „Uzimati droge je u redu ukoliko se želiš osjećati dobro.“

Tablica 8: Raspodejla stavova o kulturnoj prilagodbi nedopuštenog po spolu

Kojeg ste spola?	Ljudi koji koriste droge su ljudi kao i svi ostali.	Povremeni (vikend) korisnici bez problema mogu izvršavati svoje obaveze.	Korisnici droga nisu sposobni održavati prijateljstva s nekorisnicima.	Izbjegavat ću osobe za koje znam da konzumiraju droge.	Upotreba lakih droga trebala bi se jače zakonski kažnjavati.	Korisnici droga zanemaruju brojne korisne aktivnosti u životu.	Korisnici droga vjerojatno će imati obiteljskih problema.	Uzimati droge je u redu ukoliko se želiš osjećati dobro.	
ženskog	Aritmetička sredina (x) N Standardna devijacija	4,04 148 1,075	3,91 148 1,045	2,07 148 ,948	2,19 148 1,214	1,61 148 1,001	3,35 148 1,100	3,32 148 1,082	2,69 148 1,177
muškog	Aritmetička sredina (x) N Standardna devijacija	3,76 195 1,157	3,38 195 1,108	2,55 195 1,185	2,95 195 1,329	2,48 195 1,348	3,77 195 1,036	3,74 195 1,025	2,08 195 1,150

Tablica 9: Raspodjela stavova o kulturnoj prilagodbi nedopuštenog po mjestu stanovanja

Koliko stanovnika ima mjesto u kojem ste proveli većinu svog života? ⁶	Ljudi koji koriste droge su ljudi kao i svi ostali.	Povremeni (vikend) korisnici bez problema mogu izvršavati svoje obaveze.	Korisnici droga nisu sposobni održavati prijateljstva s nekorisnicima.	Izbjegavat ću osobe za koje znam da konzumiraju droge.	Upotreba lakih droga trebala bi se jače zakonski kažnjavati.	Korisnici droga zanemaruju brojne korisne aktivnosti u životu.	Korisnici droga vjerojatno će imati obiteljskih problema.	Uzimati droge je u redu ukoliko se želiš osjećati dobro.	
1	Aritmetička sredina (x) N Standardna devijacija	3,71 95 1,193	3,55 95 1,174	2,46 95 1,183	2,89 95 1,395	2,27 95 1,348	3,85 95 1,091	3,74 95 ,925	2,27 95 1,189
2	Aritmetička sredina (x) N Standardna devijacija	3,71 77 1,122	3,55 77 1,020	2,49 77 1,143	2,78 77 1,334	2,14 77 1,274	3,68 77 ,993	3,58 77 1,056	2,30 77 1,148
3	Aritmetička sredina (x) N Standardna devijacija	3,76 42 1,100	3,52 42 1,153	2,43 42 ,966	2,62 42 1,447	2,24 42 1,322	3,55 42 1,214	3,43 42 1,129	2,31 42 1,239
4	Aritmetička sredina (x) N Standardna devijacija	4,15 129 1,054	3,72 129 1,104	2,14 129 1,066	2,33 129 1,201	1,91 129 1,219	3,36 129 1,045	3,45 129 1,145	2,43 129 1,230

⁶ Kazalo za tablicu: 1 = manje od 10.000; 2 = 10.000 – 50.000; 3 = 50.000 – 100.000; 4 = više od 100.000.

5.9. Raspodjela učestalosti konzumacije prema spolu i mjestu stanovanja

Što se konzumacije tiče, prema spolu su dobiveni sljedeću rezultati: alkohol konzumiraju ponekad i studenti ($x=2,85$) i studentice ($x=28,3$); cigarete rijetko konzumiraju i studenti ($x=2,24$) i studentice ($x=2,39$). Što se tiče marihuane, i studenti ($x=2,24$) i studentice ($x=1,87$) ju konzumiraju rijetko, dok hašiš studenti relativno rijetko ($x=1,52$), a studentice nikad ($x=1,25$). „Magične gljive“, LSD, *ecstasy*, kokain, heroin i *speed* i studenti studentice uglavnom ne konzumiraju nikad. (Tablica 10)

Tablica 10: Raspodjela učestalosti konzumacije prema spolu

Kojeg ste spola?		Alkohol	Cigarete	Marihuana	Hašiš	Gljive	LSD	MDMA	Kokain	Heroin	Speed
ženskog	Aritmetička sredina (x)	2,85	2,24	2,24	1,52	1,34	1,24	1,32	1,38	1,05	1,31
	N	148	148	148	148	148	148	148	148	148	148
	Standardna devijacija	,921	1,301	1,164	,804	,614	,590	,620	,760	,316	,689
muškog	Aritmetička sredina (x)	2,83	2,39	1,87	1,25	1,14	1,07	1,14	1,14	1,02	1,15
	N	195	195	195	195	195	195	195	195	195	195
	Standardna devijacija	,793	1,352	1,032	,586	,438	,344	,442	,465	,215	,501

Što se tiče raspodjele konzumacije prema mjestu stanovanja, alkohol studenti bez obzira na mjesto stanovanja konzumiraju ponekad, a cigarete i marihuanu rijetko. Što se konzumacije hašiša tiče, studenti koji žive u gradovima s manje od 50.000 i više od 100.000 naveli su kako ga konzumiraju nikad, dok studenti u gradovima s 50.000 do 100.000 ($x=1,64$) konzumiraju rijetko. Što se tiče ostalih supstanci, bez obzira na mjesto stanovanja studenti ih ne koirste nikad. (Tablica 11)

Tablica 11: Raspodjela učestalosti konzumacije prema mjestu stanovanja

Koliko stanovnika ima mjesto u kojem ste proveli većinu svog života? ⁷	Alkohol	Cigarete	Marhuana	Hasiš	Gljive	LSD	MDMA	Kokain	Heroin	Speed
1 Aritmetička sredina (x)	2,77	2,42	1,92	1,26	1,15	1,08	1,19	1,17	1,03	1,15
N	95	95	95	95	95	95	95	95	95	95
Standardna devijacija	,831	1,317	1,038	,605	,483	,404	,511	,519	,308	,483
2 Aritmetička sredina (x)	2,90	2,09	1,91	1,32	1,19	1,10	1,19	1,18	1,00	1,22
N	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77
Standardna devijacija	,852	1,227	1,041	,677	,430	,307	,460	,479	,000	,661
3 Aritmetička sredina (x)	2,86	2,21	2,14	1,64	1,38	1,24	1,43	1,50	1,10	1,36
N	42	42	42	42	42	42	42	42	42	42
Standardna devijacija	,952	1,371	1,221	1,008	,731	,656	,801	,917	,484	,791
4 Aritmetička sredina (x)	2,84	2,43	2,15	1,38	1,26	1,19	1,19	1,26	1,02	1,22
N	129	129	129	129	129	129	129	129	129	129
Standardna devijacija	,833	1,379	1,146	,640	,534	,527	,469	,628	,196	,548

⁷ Kazalo za tablicu: 1 = manje od 10.000; 2 = 10.000 – 50.000; 3 = 50.000 – 100.000; 4 = više od 100.000.

RASPRAVA

Što se informiranosti i znanja studenata o drogama tiče, može se reći da se studenti smatraju informiranima o drogama i njihovoj štetnosti što se poklapa s dijelom izvorne teze o normalizaciji (Parker, Measham, Aldridge, 1998) koji govori da je za normalizaciju bitno znanje o drogama. Naime, većina se studenata samoprocijenila kao dobro ili odlično informiranima.

Studenti ne povezuju svaku upotrebu s ovisnošću i uglavnom se uopće ne slažu s popularnim mišljenjem prema kojem upotreba nije normalizirana. Sukladno tome, studenti se uglavnom ne slažu da upotreba lakih droga rezultira upotrebom teških. Navedeni nalaz također ide u prilog tezi o normalizaciji (Parker, Measham, Aldridge, 1998).

Studenti imaju pozitivno mišljenje o lakim drogama, a negativno o teškim drogama i njihovoj konzumaciji što se uglavnom poklapa s prijašnjim istraživanjima. No, tu dolazi do nepoklapanja s prijašnjih istraživanjima teze o normalizaciji. Naime, u Velikoj Britaniji, Kanadi, Australiji i zapadnim europskim zemljama mladi imaju pozitivno mišljenje o marihuani i plesnim drogama. S druge strane, među hrvatskim studentima izostalo je pozitivno mišljenje, ali i znanje o plesnim drogama. Kao i u svim prijašnjim istraživanjima o normalizaciji upotrebe, studenti su pokazali izričito negativno mišljenje o kokainu i heroinu te njihovoj upotrebi i korisnicima. Osim pozitivnog mišljenja, studenti su pokazali visok stupanj informiranosti i znanja o marihuani kako odgovara prijašnjim istraživanjima. S druge strane, za razliku od prijašnjih nalaza, pronađeni su negativni stavovi o *plesnim* i halucinogenim drogama. Studenti smatraju kako je svako uzimanje droge opasno i donosi potencijalnu štetu isto kao što smatraju da su MDMA i kokain više-manje jednako štetni.

Konzumacija droga povezana je sa stavovima studenata o drogama. Prema provedenom istraživanju, studenti često koriste legalne droge (alkoholna pića i cigarete), nešto rjeđe marihuanu i hašiš dok ostale droge studenti uglavnom ne konzumiraju (LSD, „magične“ gljive, nove psihoaktivne supstance, MDMA, kokain i heroin). Navedena *renormalizacija* legalnih supstanci poklapa se s prijašnjim istraživanjima koja su pokazala kako studenti prihvaćaju droge korištene u *mainstreamu* (O'Gorman, 2016; Asbridge, Valleriani, Kwok, i Erickson, 2016; Measham, O'Brien, i Turnbull, 2016).

Što se dostupnosti i isprobavanja droga tiče, najviše je studenata prvi puta probalo ilegalnu drogu u dobi od 16 ili 17 godina. Primjetan je i velik broj studenata koji su ilegalnu drogu prvi put probali s manje od 15 godina, što se poklapa s prijašnjim istraživanjima (Järvinen i Demant, 2010; Parker, Measham i Aldridge, 1998).

Jedna od ključnih postavki teze o normalizaciji (dostupnost droga) (Parker, Measham i Aldridge, 1998) potvrđena je ovim istraživanjem. Naime, studenti su smatraju droge lako dostupnima. Sljedeći bitan nalaz ne može se usporediti s prijašnjim istraživanjima jer nema istraživanja koja povezuju normalizaciju upotrebe droga i nove psihoaktivne supstance. Studenti nisu upoznati s dostupnošću novih psihoaktivnih supstanci u *smartshopovima* i na takozvanim *drogomatima*. Upoznatost s dostupnošću i stavovi u određenoj mjeri variraju prema spolu na način da studenti u većoj mjeri smatraju droge lako dostupnima u odnosu na studentice.

Što se kulturne prilagodbe nedopuštenog tiče, studenti smatraju kako su osobe koje konzumiraju droge jednake kao i svi ostali ljudi i razlikuju stalnog od povremenog (vikend) korisnika. Studenti smatraju kako korisnik može održavati odnose s nekorisnikom. Također smatraju kako povremeni korisnici mogu održavati svoje obaveze što se sve slaže s prijašnjim nalazima (Parker, Measham i Aldridge). S druge strane, smatraju kako će korisnik zasigurno imati obiteljskih i zdravstvenih problema. Također ne smatraju da je u redu koristiti drogu ukoliko se žele osjećati dobro. Ipak, studenti neće izbjegavati mjesta na kojima se droga koristi i same korisnike.

Studenti nisu suglasni sa strogim zakonskim sankcioniranjem upotrebe lakih droga, posebno marihuane. Prema tome može se zaključiti da korisnike marihuane studenti ne smatraju devijantima jer je njihova rasprostranjenost velika, što odgovara Szintmanovu istraživanju (2007). Ipak, postoji određena razlika ovisno o spolu, iako i studenti i studentice ne podupiru jače zakonsko sankcioniranje, studenti ga ne podupiru jače u odnosu na studentice.

Što se budućih intencija i upotrebe droga tiče, studenti uglavnom ne misle da će skoro probati neku supstancu koju (još) nisu probali. Prilikom organizacije tuluma studenti neće potražiti drogu, niti smatraju kako su vikendom zaslužili konzumaciju droga, ali zato smatraju kako je pivo dobar način relaksacije nakon napornog radnog dana te kako je povremeno pušenje marihuane bezopasno.

Rezultati istraživanja pokazali su kako je valjana kritika tezi o normalizaciji (Shiner i Newborn, 1999) kako nije uzela u obzir činjenicu da velik broj mladih ljudi nije probao niti jednu ilegalnu drogu. Naime, prema provedenom istraživanju 32,6 % studenata nikada nije probalo niti jednu ilegalnu drogu.

Ograničenje istraživanja

Glavno ograničenje istraživanja je to što je uzorak neprobabilistički stoga nije moguće koristiti inferencijalne statističke metode, nego samo deskriptivne (u slučaju ovog istraživanja, frekvencije i usporedbe aritmetičke sredine), tj. poopćavanje s uzorka na populaciju nije moguće. Rubna valjanost koeficijenta Cronbachove alfe (0,777 / 0,8), također može predstavljati ograničenje ovog istraživanja. Možda je najveća prepreka ovome istraživanju nepostojanje većeg broja relevantnih istraživanja na ovu temu i dotičnu populaciju. Stoga predlažem pobližu razradu ove teme posebice na prostorima Republike Hrvatske.

ZAKLJUČAK

Ciljevi ovog rada su sociološki pregled upotrebe droga kroz nekoliko teorijskih pravaca te istraživanje čija je tema propitivanje teze o normalizaciji upotrebe droga među hrvatskim studentima.

U teorijskom dijelu rada detaljnije su obrađene teorija etiketiranja i sekvencijalni model devijantnosti Howarda Beckera. Becker navodi kako korištenje droga upravo funkcionira prema sekvencijalnom modelu, tj. da primjerice korištenje marihuane nije potaknuto devijantnim motivima, nego trima fazama: učenjem tehnike, učenjem uočavanja učinaka i učenjem prepoznavanja stanja *napuštenosti*. Sljedeća obrađena teorija je teorija delinkventne subkulture povezana s upotrebom droge. Prema podjeli Clowarda i Ohlina, *subkultura povlačenja* povezuje se s upotrebom droga. Sljedeći teorijski pristup je pristup Jocka Younga koji je proučavao korisnike droge pripadnike subkultura i kontrakulture. Korisnici droga ovisno o nepisanim pravilima pripadajuće grupe gradi želju za upotrebom droge koju grupa odobrava i može nabaviti. Osim toga, Young pobija određene stereotipe koji su bili medijski stvoreni o pušačima marihuane s Notting Hilla. Također je obrađen i koncept moralne panike te njegova povezanost s drogama, primjerice medijsko izvještavanje o smrti 15-godišnjeg dječaka zbog „osvježivača zraka“ u Hrvatskoj 2015. godine. Na kraju teorijskog dijela obrađena je teza o normalizaciji upotrebe droga autora Parkera, Measham i Aldridge. Sam vremenski kontekst nastanka teze, povezan je s ratom protiv droga u SAD-u s jedne strane i legalizacijom u Nizozemskoj. Teza o normalizaciji podijeljena je na tri različita načina: u teorijskom, ideologijskom i praktičnom smislu od kojih je svaki posebno razrađen. Teza o normalizaciji izvorno je podijeljena na nekoliko postavki: dostupnost, isprobavanje, upotreba, svijest o upotrebi, buduće intencije i kulturna prilagodba nedopuštenog. Osim originalnog istraživanja provedenog 1998. godine i kritika koje su mu upućena, u radu je prikazan pregled novijih radova čiji je cilj razrada teze o normalizaciji u suvremenom kontekstu. Zinberg i Harding govore o kontroliranoj upotrebi droga koje je odredila grupa korisnika. Harvey i King su u svojim istraživanjima došli do zaključka da do normalizacije upotrebe droga dolazi zbog utjecaja globalizacijskih i postmodernih procesa. Pennay i Measam su napravile studiju u kojoj su sumirani najvažniji nalazi propitivanja teze o normalizaciji do 2016. Drugi pak autori govore o *renormalizaciji* legalnih supstanci (npr. alkoholni i duhanski proizvodi), a treći o *denormalizaciji* (npr. u Velikoj Britaniji je došlo do

pada upotrebe droga među mladima). Neki autori također navode kako je došlo do normalizacije samo oni droga koje su postale kulturno prihvaćenima u *mainstreamu*.

U istraživačkom dijelu rada glavni cilj je bio propitati osnovne komponente teze o normalizaciji (stavove studenata upotrebi droga, stavove studenata o korisnicima te obrasce konzumacije među studentima). Za potrebe rada, provedeno je istraživanje na uzorku od 343 studenata i studentica u Republici Hrvatskoj. Najviše studenata studira na društvenom i tehničkom fakultetu te su četvrta ili peta godina. Istraživanjem je potvrđeno kako su droge dostupne te su studenti procijenili kako su dobro informirani o drogama, njihovoj dostupnosti te njihovim korisnicima. Također je potvrđeno i isprobavanje, velik broj studenata ipak je probao marihuanu. Kulturna prilagodba nedopuštenog potvrđena je u određenom mjeri, studenti korisnike droga ne etiketiraju kao devijante, ali, s druge strane, upotrebu smatraju neprihvatljivom. Svijest studenata o upotrebi droga je visoka kako kod studenata koji koriste drogu, tako i kod onih koji ju ne koriste. Upotreba droga (posebno onih ilegalnih) kod studenata nije česta. Sukladno tome, buduće intencije povezane s upotrebom droge među studentima gotovo da ni ne postoje. Rezultati su pokazali kako postoji razlika u stavovima o drogama, dostupnosti i korisnicima po spolu. Naime, studentice imaju negativnije stavove u odnosu na studente. Što se tiče raspodjeli stavova prema mjestu stanovanja, ne postoji velika razlika u stavovima.

Iako nisu sve postavke izvorne teze o normalizaciji zadovoljene, može se zaključiti da je među hrvatskim studentima došlo do normalizacije upotrebe marihuane, ali ne i ostalih ilegalnih droga do čije je normalizacije došlo u nekim prethodnim istraživanjima, kao što su primjerice *plesne droge*.

POPIS LITERARURE

- 1) Abercrombie, N., Hill, S. i Turner, B. (2008). *Rječnik sociologije*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- 2) Asbridge, M., Valleriani, J., Kwok, J., i Erickson, P.G. (2016). „Normalisation and Denormalisation in different legal contexts: Comparing cannabis and tobacco“. *Drugs: Education, Prevention and Policy*. DOI: 10.3109/09687637.2015.1118442.
- 3) Bahora, M., Sterk, C.E., i Elifson, K.W. (2009). „Understanding recreational ecstasy use in the United States: A qualitative enquiry.“ *International Journal of Drug Policy* 20: 62–69. DOI: 10.1016/j.drugpo.2007.10.003.
- 4) Beck, U. (1986). *Risk Society – Towards a New Modernity*. München: Universität München.
- 5) Becker, H. (1953). „Becoming a Marihuana User“. *The American Journal of Sociology* 50(3): 235-242.
- 6) Becker, H. (1963). *The Outsiders: Studies in Sociology of Deviance and Social Control*. New Yourk: Free Press.
- 7) Cloward, R. A. i Ohlin, L. (1960). *Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs*. Chicago: Free Press.
- 8) Cohen, S. (1972/1980). *Folk Devils and Moral Panics*. Oxford: Martin Robertson.
- 9) Cohen, S. i Taylor, L. (1992). *Escape Attempts*. London: Routledge.
- 10) Coomber, R., Moyle, L. & South, N. (2015). „The normalisation of drug supply: The social supply of drugs as the “other side” of the history of normalisation.“ *Drugs: Education, Prevention and Policy* 23(3): 255-263.
- 11) Dorn, N. i Lee, M. (1999). „Drugs adn Policing in Europe: Form Low Streest to High Places.“ U South, N. (ur.): *Drugs. Cultures, Contorls & Everyday Life*. London: SAGE Publications Ltd.
- 12) Dyck, E. (2005). „Flashback: Psychiatric Experimentation With LSD in Historical Perspective“. *The Canadian Journal of Psychiatry* 50(7): 381-388.
- 13) Dubreta, N. (2005): *Društvo i odnos prema drogama*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada; Pučko otvoreno učilište Zagreb.

- 14) Duff, C. (2003). „Drugs and youth cultures: Is Australia experiencing the ‘normalization’ of adolescent drug use?“. *Journal of Youth Studies*, 6: 433–446. doi: 10.1080/1367626032000162131.
- 15) Erickson, P. G., Hathaway, A. D. (2009). „Normalization and harm reduction: Research avenues and policy agendas“. *International Journal of Drug Policy* 21(2): 137-139.
- 16) Gelder, K. i Thornton, S. (1997). *The Subcultures Reader*. London / New York: Routledge.
- 17) Goode, E. (1972). *Marijuana Smokers*. New York: Basic Books.
- 18) Goode, E. (1997). *Between Politics and Reason. The Drug Legalization Debate*. New York: St. Martin's Press.
- 19) Gusfield, J. R. (1963/1986). *Symbolic Crusade: Status Politics and the American Temperance Movement*. University of Illinois System.
- 20) Hathaway, A., Comeau, N., i Erickson, P. (2011). „Cannabis normalization and stigma: Contemporary practices of moral regulation“. *Criminology and Criminal Justice*, 11: 451–469. DOI: 10.1177/1748895811415345.
- 21) Hathaway, A., Mostaghim, A., Kolar, K., Erickson, P., i Osborne, G. (2016). „A nuanced view of normalisation: Attitudes of cannabis non-users in a study of undergraduate students at three Canadian universities.“ *Drugs: Education, Prevention and Policy*. DOI: 10.3109/09687637.2015.1112362.
- 22) Harvey, D. (1989). *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Wiley.
- 23) Holt, M. (2005). *Young people and illicit drug use in Australia. Social Research*. Sydney: National Centre in HIV Social Research, University of New South Wales.
- 24) Hutton, F. (2010). „Kiwis, clubs and drugs: Club cultures in Wellington, New Zealand“. *Australian and New Zealand Journal of Criminology* 43: 91–111. DOI: 10.1375/acri.43.1.91.
- 25) Inglis, B. (1975). *The Forbidden Game. A Social History of Drugs*. New York: Charles Scribner's Sons.
- 26) Järvinen, M. i Demant, H. (2010). The normalisation of cannabis use among young people: Symbolic boundary work in focus groups. *Health, Risk & Society* 13(2): 165-182.

- 27) King, A. (1997). *Culture, Globalization and the World System*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- 28) Kosinski, M., Stillwell, D. i Graepel, T. (2013). „Private traits and attributes are predictable from digital records of human behavior. *PNAS*, 110(15): 5802-5805. DOI 10.1073/pnas.1218772110.
- 29) Kušević, V. (1987). *Zolupotreba droga*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- 30) Lalić, D. i Nazor, M. (1998). *Narkomani: Smrtopisi*. Zagreb: Alinea.
- 31) Lemert, E. (1951). *Social pathology: a systematic approach to the theory or sociopathic behavior*. New York: McGraw-Hill Book Company Inc.
- 32) Leuw, E. i Marshall, I. H. (1994). *Between Prohibition and Legalization. The Dutch Experiment in Drug Policy*. New York / Amsterdam: Kugler Publications.
- 33) McRobbie, A. i Thornton, S. (1995). „Rethinking Moral Panic for Multi-Mediated Social Worlds“. *The British Journal of Sociology* 46(4): 559-574.
- 34) Mead, G. H. (1934/2003). *Um, osoba i društvo sa stajališta socijalnog biheviorizma*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk; Hrvatsko sociološko društvo.
- 35) Measham, F. i Shiner, M. (2009). The legacy of ‘normalisation’: The role of classical and contemporary criminological theory in understanding young people’s drug use. *International Journal of Drug Policy* 20: 502–508.
- 36) Measham, F., O’Brien, K., i Turnbull, G. (2016). „'Skittles & Red Bull is my favourite flavour': E-cigarettes, smoking, vaping and the changing landscape of nicotine consumption amongst British teenagers – Implications for normalisation.“ *Drugs: Education, Prevention and Policy*: 224-237. DOI: 10.1080/09687637.2016.1178708.
- 37) Measham, F., Williams, L. & Aldridge, J. (2011). Marriage, mortgage, motherhood: What longitudinal studies can tell us about gender, drug ‘careers’ and the normalisation of adult ‘recreational’ drug use. *International Journal of Drug Policy* 22(6): 420-427.
- 38) Merton, R. K. (1968). *Social theory and social structure*. New York: Free Press.
- 39) Merton, R. K. (1975). „An Asymptotic Theory of Growth Under Uncertainty“. *The Review of Economic Studies*, 42(3): 375-393.
- 40) Newcombe, R. (2007). „Trends in the prevalence of illicit drug use in Britain.“ U Simpson, M., Shildrick, T. i MacDonald, R. (ur.), *Drugs in Britain: Supply, consumption and control*: 13–38.

- 41) O’Gorman, A. (2016). „Chillin, buzzin, getting mangled, and coming down: Doing differentiated normalisation in risk environments“. *Drugs: Education, Prevention and Policy* 23(3): 247-254.
- 42) Parker, H., Aldridge, J. i Measham, F. (1998). *Illegal Leisure: The Normalization of Adolescent Recreational Drug Use*. London: Routledge.
- 43) Parker, H., Aldridge, J., Measham, F. & Haynes, P. (1998). *Illegal Leisure: The Normalisation of Adolescent Recreational Drug Use*. London: Routledge.
- 44) Patton, D. (2018). Navigating drugs at university: normalisation, differentiation and drift? *Safer Communities* 17(4): 224-237.
- 45) Pearson, G. (2001). „Normal drug use: Ethnographic fieldwork among an adult network of recreational drug users in inner London.“ *Substance Use and Misuse*, 36: 167–200. DOI: 10.1081/JA-100000234.
- 46) Pennay, A. & Moore, D. (2010). Exploring the micro-politics of normalisation: Narratives of pleasure, self-control and desire in a sample of young Australian ‘party drug’ users. *Addiction Research & Theory*, 18(5): 557-571.
- 47) Pennay, A. E. & Measham, F. C. (2016). The normalisation thesis – 20 years later. *Drugs: Education, Prevention and Policy* 23(3): 187-189.
- 48) Perasović, B. (2001). *Urbana plemena. Sociologija subkultura u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- 49) Ritzer, G. (1997). *Suvremena sociologijska teorija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- 50) Rodner Sznitman, S. (2008). „Drug normalization and the case of Sweden“. *Contemporary Drug Problems*, 35: 447–480. DOI: 10.1177/009145090803500212
- 51) Rosen, W. i Weil, A. (1993/2004). *From Chocolate to Morphine: Everthing You Need to Know about Mind-Altering Drugs*. Boston / New York: Hughton Mifflin Company.
- 52) Roszak, T. (1978). *Kontrakultura*. Zagreb: Naprijed.
- 53) Rönder, I. i Sznitman, S. (2007). Drug Normalisation & the Case of Sweden. Conference paper: *33th Annual Alcohol Epidemiology Symposium of the Kettil Bruun Society for Social and Epidemiological Research on Alcohol*, Budapest, Hungary.
- 54) Sakoman, S. (2001). *Društvo bez droge*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- 55) Shildrick, T. (2016). Normalisation, youth transitions and austerity. *Drugs: Education, Prevention and Policy* 23(3): 264-266.

- 56) Shiner, M. & Newburn, T. (1997). Definitely, maybe not? Normalisation of recreational drug Use amongst young people, *Sociology*, 31(3): 511-529.
- 57) Smith, A., Thurston, M. & Green, K. (2009). Propinquity, sociability and excitement: exploring the normalisation of sensible drug use among 15–16-year-olds in north-west England and north-east Wales. *Journal of Youth Studies* 14(3): 359-379.
- 58) Stoppard, M. (1999). *Drugs Info File. From Alcohol & Tobacco to Ecstasy and Heroin*. London: Dorling Kindersley.
- 59) Taylor D. (2000). „The word on the street: Advertising youth culture and legitimate speech in drug education.“ *Journal of Youth Studies* (3): 333–352. DOI: 10.1080/713684376.
- 60) Ujedinjeni narodi (1971/2013). *The International Drug Control Conventions* (Vienna). New York: United Nations.
- 61) Vehovar, V., Lozar Manfreda, K., & Callegaro, M. (2015). *Web survey Methodology*. London / Ljubljana: SAGE Publications Ltd.
- 62) Wilkins, L. (1964). *Social Deviance*. Cambridge: Tavistock Publications.
- 63) Williams, L. (2016). Muddy waters?: Reassessing the dimensions of the normalisation thesis in twenty-first century Britain. *Drugs: Education, Prevention and Policy* 23(3): 190-201.
- 64) Wilson, H., Bryant, J., Holt, M. & Treloar, C. (2014). Normalisation of recreational drug use among young people: Evidence about accessibility, use and contact with other drug users. *Health Sociology Review* 19(2): 164-175.
- 65) Young, J. (1972). *Drugtakers: The Social Meaning of Drug Use*. London: Paladin.
- 66) Zinberg, N., Harding, W. i Wikeller, M. (1977). „A Study of Social Regulatory MEchanisms in Controlled Illicit Drug Users“. *SAGE Journals* 7(2): 117-133. DOI: [10.1177/002204267700700203](https://doi.org/10.1177/002204267700700203).

Internetski izvori:

- 1) Aldridge, J., Measham, F. & Williams, L. (2013). *Illegal leisure revisited: Changing patterns of alcohol and drug use in adolescents and young adults*. Routledge. Google

books:

https://books.google.hr/books?hl=en&lr=&id=A_mrAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&ots=Em4p86X1_p&sig=2rNplivj5UntBV5v-0rqVQFRR0U&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (stranica posjećena: 4. siječnja 2021.)

- 2) Becker, H. (2001). „Drugs what are they?“ <https://www.sfu.ca/~palys/Becker-2001-Drugs-WhatAreThey.pdf> (stranica posjećena: 5. travnja 2021.)
- 3) Fromberg, E. (1995). *The Ideologies Behind Harm Reduction*. 6th International Conference: Reduction of Drug Related Harm: <https://www.vad.be/assets/dossier-harm-reduction>.
- 4) „Harm reduction“ Wiki https://en.wikipedia.org/wiki/Harm_reduction
- 5) Jansen, O. (1998). *Normalization of the Drug Problem: An Outline of the Dutch Drugs Policy*. <https://www.druglibrary.org/schaffer/>
- 6) Majetić, V. (2015). „Ako obdukcija pokaže da je za smrt kriv 'osvježivač', zatvorit ću trgovinu“. tportal.hr: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/ako-obdukcija-pokaze-da-je-za-smrt-kriv-osvjezivac-zatvorit-cu-trgovinu-20150228> (stranica posjećena: 20. kolovoza 2021.)

POPIS GRAFIKONA I TABLICA

Grafikon 1: Raspodjela ispitanika prema dobi

Grafikon 2: Raspodjela ispitanika po spolu

Grafikon 3: Raspodjela ispitanika po godini studija

Grafikon 4: Raspodjela ispitanika po smjeru studija

Grafikon 5: Raspodjela ispitanika prema veličini mjesta prebivališta

Grafikon 6: Informiranost o drogama

Grafikon 7: Slaganje s tvrdnjom „Uzimanje droge uvijek vodi u ovisnost.“

Grafikon 8: Slaganje s tvrdnjom „Ne postoje lake i teške droge.“

Grafikon 9: Slaganje s tvrdnjom „U lakim drogama se može uživati bez većih posljedica.“

Grafikon 10: Slaganje s tvrdnjom „Upotreba marihuane ima samo negativne posljedice na zdravlje.“

Grafikon 11: Slaganje s tvrdnjom „Heroin nije toliko društveno zlo kako se misli.“

Grafikon 12: „Povremeno pušenje marihuane nije opasno.“

Grafikon 13: Slaganje s tvrdnjom „Nema razlike između marihuane i ostalih droga.“

Grafikon 14: Slaganje s tvrdnjom „Nema velike razlike između marihuane i osvježivača zraka.“

Grafikon 15: Slaganje s tvrdnjom „Konzumacija marihuane kad-tad će rezultirati konzumacijom heroina.“

Grafikon 16: Slaganje s tvrdnjom „Uzimanje droga uvijek je opasno.“

Grafikon 17: Slaganje s tvrdnjom „Nema bitne razlike između ecstasyja i speeda.“

Grafikon 18: Percepcija štetnosti – alkoholna pića

Grafikon 19: Percepcija štetnosti – cigarete

Grafikon 20: Percepcija štetnosti – marihuana

Grafikon 21: Percepcija štetnosti – „magične gljive“

Grafikon 22: Percepcija štetnosti – LSD

Grafikon 23: Percepcija štetnosti – speed

Grafikon 24: Percepcija štetnosti – MDMA

Grafikon 25: Percepcija štetnosti – kokain

Grafikon 26: Percepcija štetnosti – heroin

Grafikon 27: Odgovori na „Koliko ste imali godina kada ste prvi put probali neku ILEGALNU drogu i koja droga je to bila?“ – godine

Grafikon 28: Slaganje s tvrdnjom „U današnje vrijeme jednostavno je nabaviti drogu u blizini.“

Grafikon 29: Slaganje s tvrdnjom „Ukoliko želim konzumirati neku drogu, znam po kojoj cijeni ju mogu nabaviti.“

Grafikon 30: Slaganje s tvrdnjom „Mislim da se „osvježivače zraka“ može nabaviti u smart shopovima i na drogomatima.“

Grafikon 31: Slaganje s tvrdnjom „Ljudi koji koriste droge su ljudi kao i svi ostali.“

Grafikon 32: Slaganje s tvrdnjom „Povremeni (vikend) korisnici bez problema mogu izvršavati svoje obaveze.“

Grafikon 33: Slaganje s tvrdnjom „Povremeni (vikend) korisnici bez problema mogu izvršavati svoje obaveze.“

Grafikon 34: Slaganje s tvrdnjom „Izbjegavat ću osobe za koje znam da konzumiraju droge.“

Grafikon 35: Slaganje s tvrdnjom „Upotreba lakih droga bi se jače trebala zakonski kažnjavati.“

Grafikon 36: Slaganje s tvrdnjom „Korisnici droga zanemaruju brojne korisne aktivnosti u životu.“

Grafikon 37: Slaganje s tvrdnjom „Korisnici droga vjerojatno će imati obiteljskih problema.“

Grafikon 38: Slaganje s tvrdnjom „Uzimati droge je u redu ukoliko se želiš osjećati dobro.“

Grafikon 39: Slaganje s tvrdnjom „Neću izlaziti na mjesta na kojima sam siguran/sigurna da se koristi neka droga.“

Grafikon 40: Slaganje s tvrdnjom „Ako mi netko na tulumu ponudi neku drogu, neću odbiti.“

Grafikon 41: Slaganje s tvrdnjom „U skorij budućnosti možda ću probati neku od droga koje nisam ranije konzumirao/konzumirala.“

Grafikon 42: Slaganje s tvrdnjom „Pri planiranju dobrog provoda, uvijek ću potražiti dobru drogu.“

Grafikon 43: Slaganje s tvrdnjom „Ako naporno radim tijekom tjedna, onda zaslužujem u slobodno vrijeme opustiti se uz neku drogu.“

Grafikon 44: Slaganje s tvrdnjom „Upotreba droga samo je prolazna faza u mom životu.“

Grafikon 45: Slaganje s tvrdnjom „Nakon napornog dana, lijepo se opustiti uz pivo.“

Grafikon 46: Slaganje s tvrdnjom „Povremeno pušenje marihuane nije opasno.“

Grafikon 47: Slaganje s tvrdnjom „LSD produbljuje osjećaj stvarnosti.“

Grafikon 48: Učestalost konzumiranja – alkoholna pića

Grafikon 49: Učestalost konzumiranja – cigarete

Grafikon 50: Učestalost konzumiranja – marihuana

Grafikon 51: Učestalost konzumiranja – hašiš

Grafikon 52: Učestalost konzumiranja – sintetski kanabinoidi

Grafikon 53: Učestalost konzumiranja – „magične gljive“

Grafikon 54: Učestalost konzumiranja – LSD

Grafikon 55: Učestalost konzumiranja – speed

Grafikon 56: Učestalost konzumiranja – sintetski katinoni

Grafikon 57: Učestalost konzumiranja – MDMA

Grafikon 58: Učestalost konzumiranja – kokain

Grafikon 59: Učestalost konzumiranja – heroin

Grafikon 60: Učestalost konzumiranja – sintetski opiodi

Tablica 1: Koeficijent Cronbachove alfe

Tablica 2.: Raspodjela informiranosti studenata prema spolu

Tablica 3.: Raspodjela informiranosti studenata prema mjestu stanovanja

Tablica 4.: Raspodjela stavova o drogama prema spolu

Tablica 5: Raspodjela stavova o drogama prema mjestu stanovanja

Tablica 6: Raspodjele stavova o dostupnosti droga prema spolu

Tablica 7: Raspodjela stavova o dostupnosti droga prema mjestu stanovanja

Tablica 8: Raspodjela stavova o kulturnoj prilagodbi nedopuštenog po spolu

Tablica 9: Raspodjela stavova o kulturnoj prilagodbi nedopuštenog po mjestu stanovanja

Tablica 10: Raspodjela učestalosti konzumacije prema spolu

Tablica 11: Raspodjela učestalosti konzumacije prema mjestu stanovanja